

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU

ŞİDDET İÇEREN SUÇLARDAN KAYITLARI OLAN BİREYLERİN BAĞLANMA
STİLLERİ, SÜREKLİ ÖFKE VE ÖFKE İFADE TARZLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Yakup AKSU

İstanbul, 2015

İstanbul, 18 Aralık 2015

**İ.Ü. ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA**

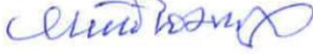
Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 36.maddesi uyarınca Enstitünüz Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nın yüksek lisans öğrencisi Yakup AKSU' nun,

“Şiddet İçeren Suçlardan Kayıtları Olan Bireylerden Bağlanma Stilleri, Sürekli Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”

Adlı tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

Yukarıda adı geçen tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Musa TOSUN
Jüri Başkanı

Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU
Danışman

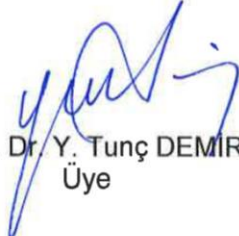
Prof. Dr. Murat EMÜL
Üye

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
Üye

Yard. Doç. Dr. Y. Tunç DEMİRCAN
Üye

TEŞEKKÜR

Tez süresince benimle sabırla iletişim halinde olan, bana her alanda pek çok bilgi veren, vaktini bana ayıran, bu yolda beraber ilerlediğimiz çok değerli Hocam Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU'na, süreç boyunca anlayışını ve güler yüzünü esirgemeyerek yönlendiren Hocam Prof. Dr. H. Murat EMÜL'e, tezin hazırlanma sürecinde destek olan arkadaşım Psikolog Gaye ÖZMEN'e, verilerin toplanması sırasında yardımlarını esirgemeyen meslektaşlarıma, her zaman yardımcı olan ve kolaylık gösteren öğrenci işlerinden Sema Abla ve Mecit Abi'ye, tüm bu dönemlerde yanımda olan, güler yüzünü, sabrını, sevgisi esirgemeyen herkese,

Son olarak benim bu günlere gelmemde en büyük paya sahip olan, haklarını ödeyemeyeceğim, annem Müesser AKSU'ya ve babam Sefer AKSU'ya, manevi desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen canım ablam Esmâ ILGAZ'a, varlığıyla bana yaşama coşkusu ve başarıma azmi veren, bu sancılı süreci paylaşıp anlayış gösteren ve beni her zaman yüreklendiren canım eşim Edanur AKSU'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Yakup AKSU

İstanbul, 2015

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
1.GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	3
2.1.Saldırganlık ve Şiddet.....	3
2.2.Suç Kavramı	5
2.2.1. Şiddet içeren suçlar	8
2.3.Bağlanma Ve Bağlanma Kuramı	10
2.3.1. İçsel çalışan modeller.....	14
2.3.2. Bağlanma stilleri ve bireysel farklılıklar	16
2.3.2.1. Dörtlü bağlanma modeli.....	20
2.3.3. Gelişim dönemlerine göre bağlanma stilleri	22
2.2.3.1 Ergenlikte bağlanma.....	24
2.3.3.2 Yetişkinlerde bağlanma.....	27
2.4. Öfke Ve Öfke İfade Tarzları.....	31
2.4.1. Öfke.....	31
2.4.2. Öfke türleri.....	33
2.4.3. Öfkenin nedenleri.....	34
2.4.4. Öfke ve cinsiyet	38
2.4.5. Öfke ve gelişim dönemleri.....	40
2.4.6. Öfkenin ifade edilmesi	41

2.4.6.1. Öfkenin dışa yönlendirilmesi	44
2.4.6.2.Öfkenin içe yönlendirilmesi	45
2.4.6.3.Öfkenin kontrol edilmesi:.....	47
2.4.7. Öfkenin işlevleri.....	48
2.5. Öfke ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	51
2.5.1. Biyolojik temellere dayanan kuramlar	51
2.5.2. Psikanalitik kuram	52
2.5.3. Bilişsel yaklaşımlar	54
2.5.4. Sosyal öğrenme kuramı.....	55
2.6. Bağlanma Stilleri, Öfke, Saldırganlık ve Suç Arasındaki İlişkiler	57
2.7. Bağlanma Stilleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları ve Suç ile İlgili Yapılan Araştırmalar	59
3.GEREÇ VE YÖNTEM	74
3.1. Veri Toplama Araçları.....	74
3.1.1. İlişki ölçekleri anketi (İÖA).....	74
3.1.2. Sürekli öfke-öfke tarz ölçeği (SÖÖTÖ).....	75
3.1.3. Sosyodemografik form.....	77
3.2. Örneklem	77
3.3.Verilerin Toplanması ve Analizi	77
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	78
4.BULGULAR	79
4.1.Şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve hiçbir suçtan kaydı olmayan bireylerin kişisel bilgi formundaki değişkenler açısından karşılaştırılması	79
4.2.Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve demografik formdan elde edilen değişkenler arası ilişkiler:	84

4.3. Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile demografik form verilerinin karşılaştırılması.....	92
5.TARTIŞMA	103
5.1.Şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve hiçbir suçtan kaydı olmayan bireylerin kişisel bilgi formundaki değişkenler ve bağlanma türleri açısından karşılaştırılması	103
5.2. Şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve suç kaydı olmayan bireylerin bazı sosyo-demografik formdan elde edilen değişkenler açısından sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade tarzları puanlarının değerlendirilmesi.....	105
5.3. Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Karşılaştırılması.....	131
5.4. Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.....	134
5.5. Suç Kaydı Olmayan ve Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan Bireylerin Bağlanma Stillere göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanlarının Korelasyonu..	135
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	151
7.ÖZET.....	157
7.1.SUMMARY.....	158
8.KAYNAKÇA.....	159
9.EKLER.....	166

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yetişkin (Dörtlü) Bağlanma Modeli	21
--	----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Gruplara göre yaş.....	79
Tablo 2: Gruplara göre eğitim durumu	79
Tablo 3: Gruplara göre medeni durum.....	79
Tablo 4: Gruplara göre çocuk sahibi olma	80
Tablo 5: Gruplara göre intihar düşüncesi	80
Tablo 6: Gruplara göre kendine zarar verme.....	80
Tablo 7: Gruplara göre aile içi şiddet.....	80
Tablo 8: Gruplara göre düzenli iş.....	81
Tablo 9: Gruplara göre gelir durumu	81
Tablo 10: Gruplara göre arkadaşlık ilişkileri	81
Tablo 11: Gruplara göre aile tipi	82
Tablo 12: Gruplara göre anne davranış biçimi	82
Tablo 13: Gruplara göre baba davranış biçimi	82
Tablo 14: Gruplara göre kendi davranış biçimi	83
Tablo 15: Gruplara göre öfke ile ilgili sorun yaşama.....	83
Tablo 16: Gruplara göre bağlanma türü	83
Tablo 17: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları ile yaş değişkeni arasında korelasyon:	84
Tablo 18: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda eğitim durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Kruskal-Wallis test sonuçları	84

Tablo 19: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda medeni durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Mann-Whitney test sonuçları	85
Tablo 20: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda intihar düşüncesi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Mann-Whitney U test sonuçları	85
Tablo 21: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendine zarar verme değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Independent Samples test sonuçları.....	86
Tablo 22:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile içi şiddet değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Independent Samples test sonuçları	86
Tablo 23:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda düzenli iş değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples test sonuçları	87
Tablo 24: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda gelir durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples test sonuçları	87
Tablo 25:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kardeş sayısı değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları	88
Tablo 26: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kaçınıcı çocuk olduğu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları.....	88
Tablo 27:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda en uzun yaşadığı yer değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları.....	88
Tablo 28: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda arkadaşlık ilişkileri değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları İndependent Samples Test Sonuçları	89
Tablo 29: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile tipi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları	89
Tablo 30: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda anne davranış değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları	89
Tablo 31: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda baba davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları.....	90

Tablo 32: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları.....	90
Tablo 33: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda öfke ile sorun yaşama değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples test sonuçları	91
Tablo 34: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları yaş korelasyonu	92
Tablo 35: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve eğitim değişkeni Kruskal Wallis test sonuçları	92
Tablo 36: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve medeni durum değişkeni Mann Whitney test sonuçları.....	93
Tablo 37: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve intihar düşüncesi değişkeni test sonuçları	93
Tablo 38: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve kendine zarar verme değişkeni Mann Whitney test sonuçları	94
Tablo 39: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve aile içi şiddet değişkeni Mann Whitney test sonuçları.....	94
Tablo 40: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve düzenli iş sahibi olma değişkeni Independent Samples test sonuçları	95
Tablo 41: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve gelir durumu değişkeni Kruskal Wallis Test sonuçları	95
Tablo 42: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kardeş sayısı değişkeni açısından Kruskal Wallis Test Sonuçları	95
Tablo 43: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kaçınıcı çocuk olduğu değişkeni açısından Kruskal Wallis test Sonuçları	96
Tablo 44: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile en uzun yaşadığı yer değişkeni açısından Kruskal Wallis test Sonuçları	96

Tablo 45: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile arkadaş ilişkileri değişkeni açısından Independent test Sonuçları.....	96
Tablo 46: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile aile tipi değişkeni açısından Kruskall Wallis Test Sonuçları	97
Tablo 47: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile anne davranış biçimi değişkeni açısından Kruskall Wallis Test Sonuçları	97
Tablo 48: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile baba davranış biçimi değişkeni açısından Kruskall Wallis Test Sonuçları	98
Tablo 49: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kendi davranış biçimi değişkeni açısından Kruskall Wallis Test Sonuçları	98
Tablo 50: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile öfke ile ilgili sorun değişkeni açısından Mann-Whitney U test sonuçlarına göre	99
Tablo 51: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Sürekli öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından Karşılaştırması	99
Tablo 52: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	100
Tablo 53: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanları ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanlarının Korelasyonu.....	100
Tablo 54: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan Bireylerin Bağlanma Stillerine göre ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanları Kruskall Wallis test sonuçları.....	101
Tablo 55: Suç Kaydı Olmayan Bireylerin Bağlanma Stillerine göre ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanları Kruskall Wallis test sonuçları.....	101
Tablo 56: Suç Kaydı Olmayanların Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanları ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanlarının Korelasyonlar	102
Tablo 57: Gruplar arası korkulu bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon	135

Tablo 58: Gruplar arası kayıtsız bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon	137
Tablo 59: Gruplar arası saplantılı bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon	139
Tablo 60: Gruplar arası korkulu bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon	141

1.GİRİŞ VE AMAÇ

Suç ve suç davranışı insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan ve günümüz toplumları için çözüm bekleyen önemli bir sosyal problemdir. Suçu önlemek ya da azaltmak için geçmişte çok ağır cezalar öngörülmüş ve uygulanmışsa da, hiçbir devirde suç işlenmeyen bir toplum düzenine ulaşmak mümkün olmamıştır.

Suç oldukça karmaşık bir sosyal olgu olduğundan bugüne kadar özgür irade, biyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve politik faktörleri temel alarak suçu açıklamaya çalışan birçok teori ortaya atılmasına rağmen hiç biri tek başına suç olgusunu açıklamaya yetmemiştir. Bundan dolayı suç ve suçlu davranışını doğru şekilde anlayabilmek için çok disiplinli bir bakış açına sahip olunmalıdır(Dolu,2012).

Psikoloji bilimi insan davranışını sistematik bir biçimde incelediğinden dolayı suç olgusunu açıklamakta diğer disiplinlerden daha önemli hale gelmektedir. Diğer yandan günümüzde şiddet içeren suç sayısı önemli derece fazladır. Dünyada her yıl 1.6 milyon insan vahşi şekilde öldürülmektedirler(Özdemir, 2009). Suç davranışı, bağlanma stilleri, öfke ve travmatik yaşantılar gibi bazı psikososyal değişkenlerle oldukça ilişkilidir(Ayan, 2013). Aynı şekilde suç ile öfke, şiddet ve aile tutumu arasında ilişki olduğu belirtilmektedir(Ersen, 2010).

Özellikle yaralama, gasp, mala zarar verme gibi şiddet içeren suç sonrası toplum genelinde yaşanan maddi ve manevi kayıp ve zararlar hesaplanamayacak kadar fazladır. Oluşan bu zararın önüne geçmek, suç önleme politikalarının şekillendirilebilmesi için kişilerin suç işlemesinde etkisi ve/veya suçla ilişkisi olduğu düşünülen faktörler üzerinde daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Literatür taraması yapıldığında bağlanma ve sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını arasındaki ilişki üzerine çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir.

Ancak bu ilişkinin suçlu örneklem üzerinde araştırıldığı çok az çalışma olduğundan bu çalışmanın bu alana katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada psikolojinde üzerinde durduğu suç işlemekle veya önlemekle ilgisi olduğu düşünülen bağlanma ve öfke kavramları ele alınmıştır. Araştırma örneklemini 18-54 yaş aralığında şiddet içeren suç kaydı olan 100 kişi ve 18-61 yaş aralığında suç kaydı olmayan 100 kişi olmak üzere toplam 200 kişiden oluşmaktadır. Bu çalışmanın ilk amacı şiddet içeren suçlardan kaydı olanlar ve suç kaydı olmayan bireylerin bağlanma stilleri ve sürekli öfke, öfke ifade tarzlarını karşılaştırmaktır. İkinci olarak şiddet içeren suçlardan kaydı olanlar ve suç kaydı olmayan bireylerin sürekli öfke, öfke ifade tarzlarının sosyo-demografik formdan elde edilen yaş, eğitim, kendine zarar verme, aile içi şiddet görme gibi değişkenler ile ilişkili olup olmadığına bakmaktır. Araştırmanın başlıca bulguları şöyledir; şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre sürekli öfke; öfke dışı ve öfke içe puanlarının anlamlı derece yüksek; öfke kontrol puanlarının anlamlı derece düşüktür. Şiddet içeren suç kaydı olanların suç kaydı olmayanlara göre korkulu ve güvenli bağlanma puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık yokken; kayıtsız ve saplantılı bağlanma puan ortalamaları anlamlı derecede yüksektir. Bağlanma stilleri açısından iki grup arasında istatistiksel anlamlı fark olmamakla birlikte güvenli bağlanma stiline sahip olanların suç kaydı olmayan grupta sayıca daha fazladır(%10). Deney grubu bağlanma stilleri; saplantılı(%17), kayıtsız(%18), güvenli(%25) ve korkulu(%10)dir. Kontrol grubu bağlanma stilleri saplantılı(%11), kayıtsız(%39), güvenli(%35) ve korkulu(%15)dir. Heriki grupta da güvenli bağlanma ile öfke kontrolü ve saplantılı bağlanma ile öfke-içe düzeyleri arasında pozitif anlamlı korelasyon vardır. Bununla beraber korkulu ve saplantılı bağlanma düzeyleri ile sürekli öfke ve/veya öfke/dışa ve/veya öfke-içe arasında pozitif anlamlı korelasyon vardır. Ayrıca grupların kendi içinde bağlanma stillerine ve bazı sosyodemografik değişkenlere bağlı olarak öfke ve öfke ifade düzeylerinde farklılaşma olduğu görülmüştür.

2. GENEL BİLGİLER

2.1.Saldırganlık ve Şiddet

Topuz ve Ark. (2010) saldırganlığı, “kişinin bilinçli ve kasıtlı şekilde, sosyal çevresine zarar vermek, onları kontrol etmek, üzerlerinde egemenlik kurmak gibi fiziksel ve duygusal hedefler içeren, düzenlenmiş, sürekliliği olan eğilim” olarak tanımlamışlardır. Izard(1991) saldırganlığı öfkenin bir sonucu olarak değerlendirirken; Averill(1983) öfkenin altında yatan dürtü veya güdü olarak görmektedir(Akt. İmamoğlu,2003). Tsai(2000)’e göre insanda var olan saldırganlık, sürekli akan bir enerjinin beslediği bir içgüdüdür. Bu içgüdüde birikmiş olan enerjinin, belirli bir düzeye ulaştığında herhangi bir dış uyaran olmaksızın bir patlama biçiminde ortaya çıkabilir(Akt. Beyazaslan, 2012).

Dünya Sağlık Örgütü ‘şiddet’i şu şekilde tanımlamaktadır: “Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlar sonucunda ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır”(Dünya Sağlık Örgütü, 2002).

Şiddet ve saldırganlık kavramları farklı kavramlar olsa da birbirleri ile oldukça ilişkililerdir. Şiddet insanda doğal olarak var olduğu kabul edilen saldırganlık eğiliminin bireysel ya da toplumsal boyutta, ancak diğerine zarar verecek biçimde dışa vurulması, yansıtılması olarak tanımlanabilir(Ayan, 2007). Her saldırgan davranış şiddet içermezken, her şiddet içeren davranış saldırganlık içermektedir diyebiliriz.

Saldırganlığın ortaya çıkmasında önemli bir etkenlerden birisi engellenmedir. Worchel(2000)’e göre engelleme organizmayı saldırgan olmaya hazırlayan basit bir uyarıcıdır(Akt. Ayan, 2007). Açlık, susuzluk gibi fizyolojik ve sevgi, ilgi dokunma gibi ruhsal gereksinimlerin engellenmesi insanı saldırgan hale getirebilmektedir. Bu açıdan saldırgan

eylemin nedeni, ortaya çıkış biçimi ya da boyutu, yönü, niteliği ve sonucu gibi değişkenlerin olması şiddet konusunda farklı bakış açıları ve boyutlarla değerlendirilmesine neden olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü(2003) raporuna göre bir kişiye, bir guruba ya da topluma karşı yaralanmayla, ölüm ve psikolojik zararlar, gelişme geriliği ile veya çöküntü ile sonuçlanacak fiziksel güç ya da tehdit uygulama olarak tanımlanan şiddet duygusal, fiziksel, sözel, cinsel ve siyasal pek çok boyutta yaşanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü, Şiddet ve Sağlık Dünya Raporu'na (2002) göre şiddet eylemin gerçekleştirildiği kişiler açısından 3 geniş kategori altında sınıflandırılmıştır. Buna göre; kişinin kendisine yönelik şiddet (intihar, kendine yönelik istismar), kişiler arası şiddet (aile, eş, toplum) ve kolektif şiddet (sosyal, politik, ekonomik) olmak üzere 3 tip şiddet vardır(Page ve İnce, 2008).

Memiş ve Ark.(2013)'na göre şiddet, ana hatları ile sözel/psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet olmak üzere üç ana başlık altında toplanmakta olup, ruhsal ve fiziksel etkileriyle ortaya çıkmaktadır.Fiziksel şiddet, karşıdaki kişinin canının yanmasına, yaralanmasına ya da ölümüne sebep olan, kasıtlı olarak yapılan davranış ya da davranışlardır. Sözel/Psikolojik Şiddet: Karşıdaki kişiye sistemli bir biçimde yapılan, kişinin benliğini, psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal bütünlüğünü etkileyen olumsuz yargılar, atıflar ya da sözel davranışlardır. En büyük özelliği, sürekliliğinin olması ve tekrarlamasıdır. Cinsel Şiddet: Bir kişinin, diğer bir kişiyi kendi cinsel gereksinim ya da isteklerin doyumu için cinsel nesne olarak kullanması ya da kullanılmasına göz yumulmasıdır.

Ayrıca T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı'nda şiddet sınıflandırılması şu şekilde yapılmıştır:

-Fiziksel şiddet: Tokat atmak, tekmelemek, yumruklamak, boğazını sıkmak, saçını çekmek, çeşitli aletlerle yaralamak, yakmak, öldürmek.

-Psikolojik şiddet: Bağırarak, korkutmak, küfür etmek, tehdit etmek, hakaret etmek, eve kapatmak, küçük düşürmek, kırıncı sözler söylemek.

-Cinsel şiddet: Tecavüz etmek, taciz etmek, cinsel ilişkiye zorlamak, fuhuşa zorlamak, zorla evlendirmek.

-Ekonomik şiddet: Para vermemek, zorla çalıştırmak, çalışmasına izin vermemek, paraları elinden almak (T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, erişim:09.08.2015)

2.2.Suç Kavramı

Topluma, zamana ve mekana göre farklılık göstermesine rağmen suç genel anlamda toplumda var olan normlardan sapma olarak tanımlanmaktadır(Senem, 2008). Suç ve sapma kavramları her ne kadar birbiriyle ilişkili olsada birbirlerinden farklı anlamlara sahiptirler. “Suçu kanunlarda açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü eylem olarak tanımlarken; sapmayı ise toplumsal normlar çerçevesinde öngörülen kabul edilebilirlik sınırları dışına taşan her türlü davranış olarak tanımlayabiliriz”(Dolu,2011).

Kanunların zaman ve topluma göre değişebildiği düşünülecek olursa suç ilgili tanımlamalar da değişecektir. Örneğin eski Yunan’daki Isparta’da bir eşin başka birisiyle cinsel ilişkisi normal karşılandığı gibi ustaca yapılan hırsızlık da suç sayılmamaktaydı (Utku, 2000).

Suç kavramı tarih boyunca sosyoloji, psikoloji, kriminoloji, hukuk gibi farklı disiplinler tarafından ele alınmış evrensel bir olaydır. Platon’a göre suç ruh hastalığı iken, Hipokrat suç ile beden tipleri, mizaç ve karakter arasında ilişki olduğunu savunmuştur. Lombroso’ya göre suç davranışı anatomik yapılar gibi biyolojik özelliklerle ilişkilidir. Cyril Burt suç işlemenin kötü disiplinin, aile içi kötü ilişkilerin ve bazı karakter tipleri gibi çeşitli etmenlerin bir araya gelmesinin sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmiştir(Akt. Polat, 2009).

Sutherland a göre suç kişilik özellikleriyle ilgili değildir; sadece bireyin öğrendiği bir davranış biçimidir. Tannenbaum'a göre suçlu olarak etiketlenen biri kendi kimliğini kaybeder ve toplum tarafından kendisine yapıştırılan "suçlu" etiketi benliğine yerleşir. Cohen göre bireylerin kendi değer yargıları vardır; ne var ki bu değer yargıları toplumunkilerle uyumsuz olduğunda çatışma sonucu suç ortaya çıkar(Akt. Düzgün, 2007).

Suça ilk defa bilimsel olarak 18. yy da yaklaşan düşünürlerden Beccaria ve Bentham Klasik Okul Görüşü'nün kurucularıdır. Bu görüşe göre insanların 3 özelliği vardır:

- İnsanlar bencildirler, kendi çıkarlarını düşünür.
- İnsan, zevkveren etkinliği seçmekte ve acı verenden ise kaçınmaktadır.
- İnsanlar rasyoneldirler, davranışları öncesinde kar-zarar hesabı yaparlar.

Bireyler davranışlarının sonucunda elde edecekleri kazançlar ile meydana gelebilecek olumsuz sonuçları değerlendirir ve ancak kazançları ağır basarsa o davranışta bulunurlar. Dolayısıyla suç davranışları da bireylerin özgür iradeleriyle verdikleri rasyonel kararlar neticesinde yasalara uyma ya da uymama konusunda davranışlarının sonuçlarını tartıp kar-zarar hesabı yapmaları sonucu ortaya çıkar(Topçuoğlu, 2014).

Psikoloji—suç ilişkisine baktığımız zaman, bu bilimin suçun nedenlerine ilişkin getirdiği açıklamaların, suçluları diğer insanlara kıyasla psikolojik olarak sorunlu ve patolojik kişiliklere sahip bireyler olarak değerlendiren modeller etrafında örgüldüğünü görülmektedir. Bu noktada Dolu (2011), psikolojik suç teorilerini dört başlık altında değerlendirmektedir: (1) psikanaliz ve suç, (2) genel kişilik özellikleri ve suç, (3) zekâ ve suç, (4) ahlaki gelişim ve suç.

Freud insanların üç parçalı bir zihin yapısına sahip olduklarını iddia etmiştir: (1) id, (2) ego ve (3) süpereo. İd insanların doğuştan itibaren sahip oldukları içgüdülerini, arzularını ve isteklerini barındıran bir yapıdır. Yeme, içme ve cinsellik gibi vücudun temel ihtiyaçlarının

giderilmesini, arzuların ve isteklerin tatmin olmasını ister. Ancak bunu yaparken herhangi bir sosyal kural ya da normu gözetmez. Süperegö bireyin zamanla içinde bulunduğu toplumun normları, kuralları ve değerlerini öğrenir. Böylece, ayıp, günah ve yasak gibi kavramlar ve toplumsal değerler bireyin davranışlarını şekillendirmek için bir üst yapı oluşur, bireyin etik ilkeler, prensipler, normlar ve kurallar gibi daha sosyal değerlere uygun hareket etmesi için çalışır. Ego-Bireyin dış dünya ile olan iletişim ve etkileşimlerinde düzenleyici rol oynayan bir yapıdır. Ego, bir yandan id'in diğer yandan da süperegönün isteklerini ve taleplerini gerçekleştirirken belli bir kural ve düzen içinde bunu yapmaya çalışır. Bu anlamda egonun bireyin davranışlarına asıl yön veren yapı olduğunu söylenebilir. Psikanaliz literatüründe suçla neden olan çatışma durumları şu şekilde özetlenmektedir: (1) çok güçlü bir id, (2) çok güçlü bir süperegö, (3) id ve ego arasında denge sağlayamayacak kadar zayıf bir ego(Dolu, 2011).

Psikolojik kriminolojide suçun nedenleri arasında önemli bir faktör de kişilik özellikleri olmuştur. Bazı kişilerin diğerlerine göre daha saldırgan olması, daha fazla şiddete başvurması ve daha fazla suç işlemesinin nedeni olarak bu kimselerin problemli kişilik yapılarına sahip olmalarına bağlanmıştır. Bu noktada ön plana çıkan kişilik özellikleri ani ve tepkisel hareket etme, negatif duygusallık ve psikopatidir(Dolu, 2011).

Zekânın suçla ilişkili olduğunu savunanlar, zekâ seviyesindeki düşüşle birlikte suç işleme olasılığının artacağını savunmuşlardır. Bu görüşü test eden birçok çalışma, iddia edildiğı gibi, zekâ ve suç arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Ne var ki, bu çalışmalara getirilen eleştiriler bu sonuçların güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açmıştır (Dolu, 2011).

Psikoloji literatüründen suç araştırmalarına uyarlanan en son model ahlaki gelişimdir. Bu yaklaşıma göre insanlardan bazılarının diğerlerine kıyasla daha fazla suç işlemelerinin nedeni, bu kimselerin oldukça düşük bir ahlaki gelişime sahip olmalarıdır. Kohlberg'in ahlaki

gelişim modelini açıklayıcı değişken olarak kullanan bu görüş, insanların ahlaki gelişim merdiveninde ne kadar üst basamaklara çıkarlarsa o oranda suç işleme olasılığının azalacağını savunmaktadır. Ahlaki gelişim kişinin tüm hayatı boyunca sürer. Toplam altı aşamadan oluşan Kohlberg'in ahlaki gelişim modelinde sırasıyla

- (1) itaat ve ceza,
- (2) bireysellik, menfaat ve karşılıklılık,
- (3) insanlar arası iyi ilişkiler,
- (4) kamu düzenini muhafaza,
- (5) sosyal sözleşme
- (6) evrensel ilkeler ve prensipler aşamaları bulunmaktadır(Dolu, 2011).

2.2.1. Şiddet içeren suçlar

Kişilerin vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlar akademik çevrede şiddet suçları arasında değerlendirilmiş ve çok çeşitli tanımlar getirilmiştir. Polat(2009)'a göre şiddet ve suç birlikteliği kural olmamakla birlikte, oldukça sıktır. Jackson ve Maraun (1996) suç işlemeye dönüşmüş şiddet davranışı halen tartışmaya açık bazı tanım sorunları içermekte olduğunu belirtmişlerdir. Hart ve Dempster (1997) genel olarak hükümlülerde şiddet, kişiye karşı işlenmiş ve mala karşı işlenmiş suçlar şeklinde ikiye ayrılırken, kişiye karşı işlenmiş şiddet suçu da, cinsel olan ve olmayan suçlar şeklinde genel olarak ikiye ayrıldığını ayrıca cinsel olmayan şiddet içeren suçları da şiddetin derecesine göre ayırma eğilim olduğu belirtmişlerdir(Akt. Güleç ve Ark., 2011)

Şiddet suçları, kişilere saldırganlığı içerir. Bu eylemler adam öldürme, öldürme girişimi(teşebbüsü), diğer ciddi fiziksel saldırılar ve tecavüzdür. Şiddet içermeyen suçlar, başta mala karşı suçları ve diğer suçları içerir(Atasoy, 2010).

Hagan(1990)'a göre şiddet suçlarını işleyenler dört grupta ele alınmaktadır:

1. Kültürel şiddet suçluları: Alt kültür grupları içerisindeki suçluları tanımlamaktadır. Bu grupta yer alan suçlular çoğu zaman, her hangi bir sorunu çözmebiçimi olarak şiddet davranışı göstermektedir. “Şiddet alt-kültürü” tezi, bu suçluların şiddet kullanma pratiklerinin meşru ve rasyonel bir kaynağını oluşturmaktadır.

2. Kriminal şiddet suçluları: Bu suçlular, soygun gibi kriminal bir eylemi gerçekleştirmek için şiddeti bir araç olarak kullanmaktadırlar.

3. Patolojik şiddet suçluları: Bu kategori, zihinsel bir rahatsızlığı olan patolojik suçluları tanımlamaktadır.

4. Durumsal şiddet suçluları: Özellikle kışkırtılma veya provokasyon koşulları altındayken kontrolsüz olarak işlenen şiddet suçlarını tanımlamaktadır. Aile tartışmaları, bu şiddet suçlarına örnek olarak gösterilebilir. Bu suçlar öfke suçları olarakta tanımlanmaktadır. Bu tür suçlular genelde, geçici olarak kontrollerini kaybeder fakat sonradan işlediği eylemlerden dolayı üzüntü ve pişmanlık duyarlar(Akt. Gök, 2010).

Türkiye’de şiddet suçları olarak adlandırılabilcek suçlar arasında, TürkCeza Kanunu’nda geçen isimleri ile kasten öldürme ve kasten öldürmenin nitelikli halleri, taksirle öldürme, kasten yaralama, işkence, eziyet, cinsel saldırı, cebir, yağma, genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçları gösterilebilir. (Gök, 2010)

Bizim çalışmamızda ele aldığımız şiddet içeren suçlar ise yaralama, cinayet, gasp/kapkaç, cinsel taciz, hakaret, darp, mala zarar verme, tehdit, mukavemet suçlarıdır.

2.3.Bağlanma Ve Bağlanma Kuramı

Bağlanma kuramı, bebeğin doğumundan itibaren bebek ve onun bakımını üstlenen genelde anne arasında kurulan ve gelişen güçlü duygusal bağı açıklamak için John Bowlby tarafından ortaya atılmıştır. 1970’li yıllardan sonra pek çok araştırmacı Bowlby’nin ortaya atmış olduğu bağlanma kuramını, yetişkin ilişkilerini ve insanların kendileri için önemli olan başkalarıyla güçlü-duygusal bağlar kurma eğilimlerini açıklamak için kullanmıştır(Hamarta, 2004;İmamoğlu, 2003).

Bağlanma kuramının temelleri psikiyatrist ve psikanalist John Bowlby tarafından atılmıştır. Bowlby(1944), “44 Genç Hırsız: Karakterleri ve Ev Yaşamları” adlı makalesinde anneden ayrılığın ergenlerin suça sürüklenmesinde önemli bir faktör olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmasını takiben Bowlby 1950 yılında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından Londra’daki evsiz çocukların ruhsal sağlıkları hakkında rapor düzenlemesi için davet edilmiştir. Bowlby tarafından hazırlanan rapor özellikle 3 yaşa kadar anne yoksunluğunun çocukların psikolojik ve ruhsal hastalıklar yaşamalarında yüksek risk faktörü olduğunu doğrulamıştır. Rapor etkileyici ve yaygın olarak kabul edilmesine rağmen ilk yaşlardaki anne yoksunluğunun nasıl ve neden zararlı etkiler doğurduğunu açıklamakta yetersiz kalmıştır(Hazan ve Shaver, 1994). Bowlby bu eksiklikleri gidermek üzere çocuk ve ebeveyn arasındaki duygusal bağı araştırmaya devam etmiş, 1969 yılında “Attachment and Loss:Volume 1”, “bağlanma ve kaybetme” adlı büyük ilgi gören kitabını yayınlamıştır. Bowlby’e(1982) göre, bağlanma; rahatlığı, güvenliği ve desteği içeren duygusal bir bağlıdır. Bowlby (1980; 1982), bağlanmayı, "bir kişinin korktuğunda, yorulduğunda veya hasta olduğunda bir figürle ilişki kurmak ya da yakınlık aramak için duyduğu güçlü bir istek"olarak tanımlamaktadır(Akt. Hamarta, 2004). Bağlanma davranışları ise bebek ile bakımını üstlenen kişi arasında kurulan, hem güvenlik hem de keşfetme ihtiyacı giderecek ortamı sağlamak

amacıyla fiziksel yakınlığı güçlü tutacak duygusal bağlanma sağlayan her türlü davranış olarak tanımlanmıştır(İmamoğlu, 2003)

Bağlanma teorisinin en büyük kabullerinden birisi insanlar doğdukları andan itibaren kendi başlarına yaşayabilmek için oldukça yetersiz oldukları ve yaşayabilmek için bir yetişkinin korunmasına ve bakımına muhtaç olduklarıdır. Yenidoğan hayatta kalabilmek için bakıcı/koruyucu ile yakınlığı sürdürmek amaçlı davranışlar geliştirirler. Yetişkinin verdiği bakım bu davranışlar tarafından düzenlenir. Örneğin bebeklerin gülümsemesi bakıcı için ödüllendirici bir davranış olarak değerlendirilir, ağlamak ise bakıcının bebeği sakinleştirmesi için onu harekete geçirir, bakıcı uzaklaştığında bebekler gözle veya fiziksel olarak onları takip ederler. Tüm bu sistemler bebeğin hayatta kalması için gerekli olan ilişkinin kurulmasına yardımcı olur(Hazan ve Shaver, 1994). Bebekler için sıkıntı ya da zorlanmışlık işaretine olumlu tepki veren kişi bağlanma figürüdür. Ayrıca bu tepkinin ya da yanıtın niteliği(kalitesi) de önemlidir. Böylece tanıdıklık ve olumlu tepkisellik (karşılık vericilik) tercihleri belirler ve bağlanma kişinin seçimini etkiler(Akmaz, 2009).

Diğer yandan Bowlby “bağımlılık” ile “bağlanma” arasındaki farka vurgu yapmıştır. Yeni doğan beslenme, temizlik, korunma gibi fiziksel, kendini güvende hissetme gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılayacak bir bakıcıya ihtiyaç duyar. Bu yüzden bu dönemde bebek bakıcısına bağımlıdır, bağlanmamıştır. Bebek hızlı bir şekilde fiziksel ve duygusal olarak gelişirken, bakıcısıyla olan etkileşimi artmakta ve aralarında bağlanma kurulmaktadır(Bowlby, 1983).

Bowlby etolojik özellikleri ve psikanalitik kavramları kullanarak geliştirdiği bağlanma teorisinin etolojiye dayanan önermesinde, önemli olan bağlanma davranışının hizmet ettiği biyolojik ve evrimsel işlemlerdir. Bowlby’nin bağlanma teorisine temel aldığı düşünce, bağlanma davranışının amacının “hissedilen güvenlik” olduğu düşüncesidir(Hamarta, 2004).

Bowlby(1982);Hazan ve Shaver(1987)’a göre çocukla bakım veren kişi, genelde anne, etkileşimi ile gelişen bağlanma davranışının niteliğine göre ocuk kendine ve diğerlerine ait yargılar ve değerlendirmeler geliştirmektedir. Bağlanma figürü olarak algılanan bu kişinin çocuğun ihtiyaçlarına duyarlılığı, gerekli ve uygun tepkilerle cevap vermesi, ihtiyaç anında hazır olması, tehlike anında “sağlam sığınak”, keşfetme ihtiyacı için “güvenli bir s” olması çocukta “güven duygusunun” oluşmasını sağlayacaktır. Main(1990)’e göre bu davranışlar sağlıklı bağlanmanın oluşmasında n koşullar olarak kabul edilir ve çocukların çevreye uyumunu kolaylaştırır(Akt. İmamoğlu, 2003).

Yapıcı ve Yapıcı (2005) sosyal gelişim kavramı içinde de bağlanma terimi, bebekle ana-baba arasındaki duygusal olarak olumlu ve karşılıklı yardım edici bir ilişkinin kurulmasını olarak belirtmişlerdir. Bu ilişki, uygun bir biçimde oluşup geliştiğinde, yetişkinler kendilerini bebeklerine uydururlar ve bebeklerde yetişkinlere gereksinimleri hakkında ipuçları verirler. Böylece, karşılıklı geri bildirimlerle bebek yetişkinlere karşı güven geliştirir, ana-baba da bebeklerine karşı iyi duygular kazanırlar(Akt. Akmaz, 2009). Perry(1996)’e göre annenin davranışının çocuğa zevk ve doyum sağladığı durumlarda, ocuk da davranışları ile anneye zevk ve doyum verecektir. Karşılıklı olumlu geribildirimler “anne-bebek dansı” olarak adlandırılan bağlanma davranışının sağlıklı şekilde gelişmesine katkıda bulunacaktır(Akt. İmamoğlu, 2003)

Bowlby(1980)’e göre bakıcının “ulaşılabilirliği” tehdit edildiği an bağlanma sistemi otomatik olarak devreye girerek, bakıcının tepkilerinin kalitesine bağlı olarak iki durum ortaya çıkar: ilk olarak bakıcı ile temas yeniden kurulur ve ilişkinin onarılmasını kolaylaştırır, sonuçta “hissedilen güvenlik kurulur”; ikinci olarak yakınlık kurulamadığından dolayı çocukta kaygı ve huzursuzluk yaratacak olan ayrılığı protesto tepkileri ortaya çıkacaktır. Uzun süreli ayrılmalar bağlanmanın çözülmesi “detachment” yani geri çekilme veya sosyal çevreden kopmayla sonuçlanabilir(Akt.Sümer ve Güngör, 1999a).

Bowlby (1977)'ye göre bağlanma davranışının temel özellikleri şunlardır:

a) **Özellik:** Bağlanma davranışı bir ya da birkaç özel kişiye yönelen bir davranıştır. Niçin o kişilerin seçildiği bellidir.

b) **Süre:** Bağlanma, yaşam boyu devam eder. Ergenlik döneminde bağlanma davranışı zayıflıyor gibi görünse yeni bir ilişkiye kaysa da, zamanla davranış format değiştirerek yaşamda yer almaktadır. Erken yaşlarda geliştirilen bağlanma, kolaylıkla şekil değiştirmekte ve genel olarak yaşamın her aşamasında etkisini göstermektedir.

c) **Duyguların İlişkisi:** Bağlanma davranışının geliştiği süre boyunca, davranış ile birlikte birçok duygu baş göstermekte ve bu duygular yeni ilişkilerde tekrar yaşanmaktadır. Örneğin, anne ile çocuk arasında oluşan bağlanma davranışlarında yaşanan duygunun benzerini yetişkinlikte aşık olunca yaşamak, kaybetme tehlikesinin her zaman acı ve elem vermesi, kaygı ve anksiyete yaratması, kurulan bağın güvenlik kaynağı olarak görülmesi, bu duygularla baş etmede kullanılmasının zevk kaynağı olarak yaşanması gibi.

d) **Ontogenetik:** Bağlanma davranışı, yaşamın ilk 9 ayı boyunca gelişir. Bebek tercih ettiği bağlanma modeli ile sosyal etkileşime girerse, o kadar çok o kişiye bağlanır. Bu nedenle, bebeğe her kim gerekli bakım veriyor ve kim bu yaşantıyı yaşıyorsa, o kişi “bağlanma modeli” (attachment figure) olur. Bağlanma davranışı, üçüncü yılın sonuna kadar aktifliğini korumaktadır. Sağlıklı gelişimde bu davranış zamanla daha az aktif olmaya başlamaktadır.

e) **Öğrenme:** Bağlanma gelişiminde çocuk, tanıdığını yabancından ayırmayı geliştirdiği bağlar sayesinde öğrenmektedir. Geleneksel ödül ve cezalar, bağlanma davranışında sadece küçük bir rol oynar, öyle ki bağlanma modelinden sürekli ceza gelse bile bağlanma gelişmektedir.

f) **Organizasyon:** Yaşamın ilk yıllarında itibaren bağlanma davranışı karışık davranış sistemi olarak ve karşılıklı şekilde gelişmektedir. Bağlanma davranışları, çocuğun kendisini ve

dünyayı/diğerlerini temsil ettiği modelleri oluşturur ve bu zihinsel temsiller sürekli organize haldedir. Bu sistem, bazı koşullarda (annenin olmadığı durumlar, yabancı ile kalma, açlık, korku, yorgunluk, vb.) aktifleşir ve bazı özel kişilerle etkileşime girme (anneyi görme yada sesini duyma, fiziksel temas, konuşma vb.) durumunda da bu aktiflik sonlandırılır.

g) **Biyolojik Fonksiyon:** Bağlanma davranışı, bütün memeli türlerde oluşmaktadır. Formları ve detayları farklı olmakla birlikte, hepsinin yaşamsal fonksiyonu aynıdır; bağlanma modeline fiziksel yakınlık kurarak, korunmak duygusunu sağlamak ve yaşamda kalmak(Akt. İmamoglu, 2003).

2.3.1. İçsel çalışan modeller

Piaget (1951)'in, bilişsel gelişim teorisine göre bebekler çevresini etkileyerek, yeni ve karmaşık şartlara adapte olabilirler ve davranışsal şemalar geliştirebilirler. Çocukların karmaşık içsel çalışma modellerini daha iyi açıklayabilmek bu teoremden yola çıkan Bowlby(1982) bebeklerin kendileriyle yakın ilişkide bulunan bakıcıya ait içsel çalışma modelleri geliştirdikleri kanısına varmıştır. Kobak ve Sceery (1988), "bağlanma zihinsel modellerinin, stresli durumlara ilişkin bireylerin vermiş oldukları farklı duygusal tepkileri yönlendiren kurallar bütünü olarak anlaşılabilceğini" ifade ederler. İçsel çalışan modelleri, bu kurallara ve kural sistemlerine neredeyse eşit değerdeymiş gibi görülür. Onlar duyguların düzenlediği ve davranışın yönlendirildiği karakteristik stratejiler bütünüdür. (Akt. Hamarta,2004).

Bağlanma kuramına göre yaşamın ilk yıllarında anne ve babaların çocuğa verdikleri tepkiler temelinde çocuk “kendisine” ve “diğerlerine” ilişkin zihinsel şemalar oluşturur ve bu zihinsel temsiller daha sonraki yıllarda yakın kişiler arası ilişkiler için bir rehber, model görevi görür. Bowlby “içsel çalışan modeller” (internal working models) adını verdiği bu beklentilerin tamamen anne/baba yada bakıcı davranışlarıyla şekillendiğini öne sürmüştür.

Bowlby (1982)'e göre bu zihinsel modeller, bireyin yaşantılarıyla inançlarını birleştiren, organize eden ve ayrıca diğer insanların kişilik özellikleriyle oluşan modellerdir(Akt. Hamarta, 2004). İçsel çalışan modellerin en önemli iki önemli ögesi şunlardır:

1)Çocuğun diğerlerine yönelik geliştirdiği zihinsel modeller: Bağlanma figürünün, çocuğun korunma ve desteklenme isteklerine genellikle uygun tepki veren bir insan olarak değerlendirilip değerlendirilmediğidir.

2)Çocuğun kendine yönelik geliştirdiği zihinsel modeller: Bireyin bağlanma figürü nazarında ne kadar iyi ve ne kadar değerli olduğunu kavramasıdır.

Kısaca birinci model/şema çocuğun diğer insanları nasıl gördüğünü, ikinci model/şema ise çocuğun kendini nasıl gördüğünü içermektedir(Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Bowlby(1973)'e göre anne-çocuk arası ilişkinin güven verici, tutarlı, ihtiyaçları karşılayıcı, kabul edici tarzda olması çocuğun kendini değerli ve önemli hissetmesine yani olumlu benlik algısı geliştirmesine ve başkalarının da güvenilir, ulaşılır, tutarlı ve destekleyici olarak algıladığı “olumlu başkaları” modelleri geliştirmesini sağlar. Aksi halde bu stratejilerin sıklıkla kullanması “olumsuz benlik” ve başkalarının güvenilmez, tutarsız, soğuk algılanıp “olumsuz başkaları” modeli geliştirmesine neden olur(Akt. İmamoğlu, 2003).

Bowlby(1982)geliştirilen zihinsel modellerin değişmez, durağan olduğunu savunurken Bretherton(1987) zihinsel modellerin değişen şartlara göre yeniden yapılandırılacağını iddia etmiştir. Örneğin ebeveynin işten ayrılması sonucu yaşadığı stresten ve depresyondan dolayı çocuğa farklı davranışlarda bulunması, onu devamlı şekilde terk etme ile tehdit etmesi çocuğun geliştirdiği bağlanma modelleri tekrar gözden geçirerek yeni bağlanma modellerinin geliştirilmesine neden olacaktır(Akt. İmamoğlu, 2003)

Kısacası içsel çalışan modelleri bağlanma figürü ve benliğe ilişkin beklentileri kapsayan dinamik temsillerdir. Bağlanma figürü ile kurduğu ilişkiyi temel alan bu beklentiler bireyin kişilerarası alandaki algılarını biçimlendirir ve gelecekte kuracağı ilişkilerdeki inançlara, duygulara ve davranışsal taktiklere rehberlik eder(Soygüt, 2004).

2.3.2. Bağlanma stilleri ve bireysel farklılıklar

Bağlanma davranışlarında bireysel farklılıkların oluşumuna birçok faktör neden olmaktadır. Bireysel farklılıkların temelinde kalıtım ve çevrenin etkilerini görmek mümkündür. Çevresel faktörlerden en önemlilerinden biri ailedir. Ebeveynlerin çocuğa yaklaşım biçimi, uyguladığı disiplin tarzı çocuğun kişiliğini ve diğer bireysel özelliklerini biçimlendirmektedir(Kılıç, 2007).

Bağlanma stilleri duygusal gelişim ve kişilik gelişimi süreçlerini ve bunlara dayalı bireysel farklılıkları anlamak bakımından zengin bir kuramsal çerçeveye sahiptir. Simpson ve Rholes (1998) bağlanma kuramını, normatif süreçler ve bireysel farklılıklar olmak üzere iki temel unsura dayalı olarak anlamının daha doğru olacağını belirtmiştir. Bağlanmada bireysel farklılık çalışmaları, Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall'ın (1978) erken yaştaki çocukların, annelerinden ayrılma ve yeniden birleşme durumlarındaki duygusal tepkilerine göre farklı bağlanma stilleri içinde sınıflandırdığı araştırmaları ile başlamıştır (Akt. Sümer, 2006).

Ainsworth da bağlanmayı"çocuk ve onun birincil bakıcısı arasındaki bağ ya da süren giden ilişki", bağlanma davranışını da "bu tür bir ilişkinin şekillenmesine ve daha sonrada ilişkilere aracılık etmesine hizmet eden davranışlar" olarak tanımlamıştır(Akt. Güngör, 2000). Ainsworth ve Arkadaşları (1978) "Yabancı Durum Deneyi" ile 12-24 aylık çocukların yabancı bir ortamda bakıcılarına ayrılma ve birleşme gibi çeşitli durumlarda nasıl tepki verdiklerini, ayrılıktan doğan kaygı ve stresle nasıl baş edebildiklerini inceleyerek çocukların davranışlarını 3 gruba ayırmışlardır. Bunlar;

1) Güvenli (secure) olarak sınıflandırılan çocuklar bakıcıları ileyken istekli bir biçimde ortamı araştırma çabasına girmişlerdir. Bakıcının yokluğunda çok az kaygı tepkisi göstermişler, bakıcının ortama dönmesi üzerine onlarla yakın temas kurmak istemişler ve temas sonucu kızgınlık göstermeksizin yatışıp, tekrar ortamı araştırmaya dönmüşlerdir.

2) Kaygılı – kararsız (anxious-ambivalent) çocuklar çok az araştırma davranışı ortaya koymuşlardır. Bakıcılarının yokluğunda oldukça kaygılanmışlar, dönüşü üzerine de kolayca yatışmamışlar ve bakıcılarına karşı yakınlık ve temas isteğine eşlik eden kızgınlık ve direnç içeren ikilemli tepkilerde bulunmuşlardır.

3) Kaçınan (avoidant) çocuklar bakıcılarından ayrı oldukları sürece çok az stres belirtisi göstermişler, bakıcı ile yakınlığı reddetmişler, onlarla bir araya geldiklerinde bakıcıdan uzaklaşmışlar ve dikkatlerini ortama yöneltmişlerdir(Akt. Ergün, 2008).

Daha sonraki çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre; güvenli bağlanma geliştiren çocuk ve bebekler, annelerinin duyarlı ve hassas tepkileri doğrultusunda anne ile duygusal yakınlık kurabilen, çevreyle gerekli şekilde ilgilenen, stres ve zorlanma anlarında anneye yakınlaşan davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Kaygılı/kararsız bebek ve çocukların, annelerinin sınırlı duygusal paylaşımda ve sözel iletişimde bulunmaları, hazırda olup-olmamaları ile ilgili kesinlik olmaması nedeniyle, devamlı anneye yapışık, çok az keşfetme davranışında bulunan, sürekli kaygılı, gerginlik, kızgınlık ve hayal kırıklıkları yaşadıkları; kaçınan bağlanma stili geliştiren bebekler ve çocuklar ise annelerinin duyarsız veya aşırı kontrol kurma amaçlı davranışlarından dolayı anneyi görmezden gelme, ayrılıklardan fazla etkilenmeme, fazla stres yaşamama, duyarsız tepkiler gösterme şeklinde davranış geliştirdikleri belirlenmiştir(İmamoğlu, 2003)

Çocukların bakım verenleriyle ilişkilerinde kullandıkları birincil ve ikincil stratejileri vardır. Birincil koşullu stratejide; stres durumunda aktif bir şekilde bağlanma figürü ile

yakınlık aramak, ikincil koşullu stratejide ise; ya bağlanma figüründen kaçınarak, ya da sürekli olarak takıntılı bir şekilde yakınlık arayarak yakınlığı korumaya çalışacaktır. Hangi stratejinin benimseneceği büyük oranda bağlanma figürünün ana babalık stratejisine bağlıdır. Çocukların birincil ve ikincil stratejileri kullanmaları gibi, ana babalarında kendi bağlanma örüntüleriyle tutarlı, farkında olmaksızın kullandıkları ana babalık stratejileri vardır. Duyarlı ve güvenli ana babalık bir stratejidir. Çocuğu zamanından önce bağımsızlığa yada sürekli bir bağımlılığa iten ana babalıkta birer stratejidir. Bebeklerin bağlanma davranışında görülen bireysel farklılıkların, ana babalık stratejilerine uyum sağlama çabalarının bir sonucudur. Birincil ve ikincil stratejilerin içerikleri ne olursa olsun amaçları aynıdır. Yani bağlanma figürüyle yakınlığı korumaktır. Bunun için bebek ana babasının ilgisinin mümkün olduğunca yüksek düzeyde kendi üzerinde tutabilmek için onları en hoşnut edici ya da onlar için en azından en az stres yaratıcı davranış örüntülerini sergilemektedir. (Kılıç, 2007).

Bağlanma stillerinin farklı kişilik özellikleriyle, farklı düzeyde ve türde kişilerarası problemlerle ilişkisi vardır. Örneğin, güvenli bağlanma stilini sahip gençlerin aile ve arkadaşlarıyla daha uyumlu oldukları, kendilerine ve başkalarına daha çok güvendikleri ve daha az sosyal problemler yaşadıkları bulunmuştur. Kayıtsız stile sahip olanların ise olumlu bir benlik algısına sahip olmalarının yanı sıra, başkalarına karşı güvensiz oldukları, başkalarını destekleyici olarak algıladıkları, kendilerini başkalarına açma ve yakınlık kurmada isteksiz oldukları akranları tarafından daha düşmanca algılandıkları saptanmıştır. Saplantılı stile sahip olanlar, kendilerine güveni az olan, başkalarını destekleyici olarak algılayan ancak bu destekten olumlu bir şekilde yararlanmakta başarısız olan kişilerdir. Son olarak korkulu bağlanma stilinekilerin kendini başkalarına açma, yakınlık kurma ve stres anında başkalarından destek isteme konusunda rahatsızlık duyan, kendine güveni az olan, sosyal ortamlarda atılganlık göstermeyen kişiler oldukları bulunmuştur (Akt: Sümer ve Güngör, 1999b).

Bağlanma davranışında bireysel farklılıklar üzerinde bakıcının olumlu tepkiselliğinin yanınd mizacın da etkilerinin olduğuna ilişkin kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin mizaca ilişkin bir özellik(sıkıntıya yatkınlık) ile kaygılı/kararsız bağlanma arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Öte yandan, sıkıntıya eğilimli bebeklerin bakıcılarının olumlu tepkisellik eğitiminden geçirilmeleri daha sonraki güvensiz bağlanma riskini ortadan kaldırır görünmektedir. Bu durum anne ile ilgili sosyal desteğin mizaçla bağlanma arasındaki ilişkiyi aracılık ediyor olabileceğine işaret etmektedir (Dönmez, 2000).

Bireysel farklılıkların oluşmasında mizacın, bakıcının olumlu tepkiselliğinin yanında ana-babanın çocuk yetiştirme stilleri de bir diğer etmendir. Maccoby ve Martin,1983; Santrock,1995 gibi araştırmacılar yüksek duyarlılık, kabul, ilgi ve görece sınırlı denetimin olduğu açıklayıcı/otoriter ve şımartıcı stillerin çocuk ve gençlerde kendine güveni artırdığını, içsel kontrol algısını pekiştirdiğini ve ilişkilerde kaygı ve onaylanma ihtiyacını azalttığını ileri sürmektedir. Lamborn ve arkadaşları(1991) açıklayıcı/otoriter ailelerden gelen çocukların kendilerine olan güvenlerinin diğer stillere sahip ailelerden gelen çocuklarıkinden daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmalarda izin verici/ihmalkar ana-babaların çocukların psikolojik uyum ve ruh sağlığı açısından en dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Bu çocukların okul başarılarının düşük, özellikle açıklayıcı/otoriter ve otoriter ana-babaların çocuklarıinkiyle karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu, genel olarak suça ve alkol ve ilaç kullanmaya daha eğilimli oldukları, daha saldırganca ve sorumsuzca davranışlar sergiledikleri, duygusal yönden dalgalanmalar yaşadıkları ve kendine yeterlik algılarının düşük olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre düşük düzeyde kabul/ilgi ve/veya yüksek düzeyde denetim/kontrol boyutları ile tanımlanan stillere sahip ailelerden gelen çocukların, diğer stillere sahip ailelerden gelen çocuklara oranla kendilerini (benliklerini) daha az tanıyor olacakları, daha düşük özsaygıya ve daha yüksek kaygıya sahip olacakları beklenebilir. Bu nedenle, özsaygı, benlik belirginliği (kişilerin benlik kavramlarına ilişkin

bilgi ve inançlarının ne ölçüde açık, kesin ve tutarlı olduğu) ve sürekli kaygı değişkenleri açısından, farklı çocuk yetiştirme stillerinin uygulandığı ailelerden gelen gençler arasında kuramla tutarlı bireysel farklılıklar beklenmektedir(Sümer ve Güngör, 1999b).

Sevginin yüksek olduğu(kontrolün görece düşük olduğu) çocuk yetiştirme yöntemlerinin uygulandığı ailelerden gelen gençlerin aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde daha doyumlu olacakları beklenmektedir. Çocuk yetiştirme stillerinin gençlerin başkalarına bağımlı ya da onlardan özerk kişilik geliştirme eğilimleriyle de ilişkili olması; dolayısıyla, “olumlu” olarak nitelenen çocuk yetiştirme stillerine sahip ailelerden gelen gençlerin “olumsuz” olarak nitelenen ailelerden gelenlere oranla daha az başkalarını memnun etme, onaylanmama ve ayrılık kaygısı yaşayacakları öngörülmektedir(Sümer ve Güngör, 1999b).

Aydın(1997)’a göre çocuğun huyu, mizacı yanında sağlık problemlerinin olup olmaması ve “zor çocuk” olup olmaması bağlanma davranışının niteliğini belirleyen temel etmenlerden diğerleridir. “Zor çocuk” olarak adlandırılan çocukların uyuma, beslenme ve ortama uyum sağlamada yaşadıkları problemler ilişkideki stres ve kaygıyı artırmakta duygusal bağı negatif etkilemektedir(Akt. İmamoğlu, 2003)

2.3.2.1. Dörtlü bağlanma modeli

Bowlby’e (1973) göre bağlanma deneyimleri temelinde gelişen zihinsel modeller iki ana boyut içermektedir. Bunlar, 1-"Bağlanma figürünün genel olarak korunma ve destek çağrılarına karşılık veren türden biri olarak görülüp görülmediği; 2-kişinin kendisini başkaları, özellikle de bağlanma figürü tarafından yardıma değer birisi olarak görüp görmediğidir. Bowlby’e göre “bağlanma figürü modeli ile benlik modeli birbirini tamamlayıcı ve karşılıklı olarak birbirini doğrulayıcı biçimde gelişirler. Bu doğrultuda bireyin “benlik modeli (pozitif veya negatif kutbu)” ve “başkaları modelinin(pozitif veya negatif kutbu)” kombinasyonları kullanılarak dört prototip bağlanma örüntüsü tanımlanmıştır. Bağlanma kuramı esasında

çocukluk çağındaki üç bağlanma biçiminden sonra Bartholomew ve Horowitz (1991) yetişkinlikte dört grup bağlanma stilleri modelini önermişlerdir ve “Dörtlü Bağlanma Modeli”ni geliştirmişlerdir(Bartholomew ve Horowitz, 1991).

DiĞERLERİ MODELİ	KENDİLİK MODELİ	
	OLUMLU	OLUMSUZ
OLUMLU	GÜVENLİ	SAPLANTILI
OLUMSUZ	KAYITSIZ	KORKULU

Şekil 1: Yetişkin (Dörtlü) Bağlanma Modeli

Söz konusu çalışmada benlik modeli, bireyin benliğinin sevmeye ve desteklenmeye değer olup olmadığını temsil etmekteyken; başkaları modeli, başkalarının güvenilir ve reddedici olmasına karşılık güvenilir ve hazır olarak görülmeleri ile ilişkilidir.

1- Güvenli bağlanma stiline hem benlik hem de başkaları modelleri olumludur. Bu stile sahip kişiler kendilerini değerli olarak algılar ve diğerlerini kabul eder ve destekleyici olarak görürler. Bu kişiler hem başkalarıyla kolaylıkla yakınlık kurar hem de özerk kalmayı başarabilirler.

2- Saplantılı bağlanma stili olumsuz benlik modeli ve olumlu başkaları modeliyle ilişkilidir. Kendilerini değersiz hissetme ve sevmeye değer görmeme eğilimindedirler. Kişi kendini değersiz hissetmekte ama başkalarına ilişkin olumlu değerlendirmeler geliştirir. Bu nedenle kendini kanıtlama ve doğrulama eğilimi gösterir.

3- Kayıtsız bağlanma stili benlik modelinin olumlu olduğu fakat başkaları modelinin olumsuz olduğu stildir. Bu kişiler yakınlık duygularından yoksun kalma pahasına özerklik duygusuna ve yüksek öz saygıya sahip oldukları belirtilmiştir.

4- Korkulu stil her iki modelinde olumsuz olduğu stildir. Bu stile sahip kişilerin hem benlik hem de başkaları modeli olumsuzdur. Kişi değersizlik duyguları ile başkalarının da

güvenilmez ve reddeci olduğuna ilişkin inanç geliştirir, yakınlıktan korkan ve sosyal açıdan kaçınan bir kişilik sergiler.

Görüldüğü gibi Hazan ve Shaver'ın(1987) kaçınıcı bağlanma stiline karşılık gelen kombinasyon Bartholomew ve Horowitz'in (1991) modelinde korkulu ve kayıtsız olarak iki farklı gruba ayrılmıştır. Korkulu kaçınan bireylerin incitilmekten ya da birlikte oldukları insan tarafından reddedilmekten korktukları için ilişkilerinde de kaçınmaya yöneldiklerini, kayıtsız kaçınan bireylerin ise savunma duygularını ve kendine güvenlerini ve bağımsızlıklarını korumak için böyle davrandıklarını ileri sürmüştür(Akt. Hamarta, 2004).

Brennan, Shaver ve Tobey(1991)'in çalışmaları gibi Hazan ve Shaver'in üçlü bağlanma yaklaşımı ile Bartholomew'in DBM'ni karşılaştıran çalışmalar genellikle iki farklı kaçınan (korkulu ve kayıtsız) bağlanma stiline ilişkin kanıtlar sunmuştur. Bartholomew'in önerdiği dörtlü bağlanma stili çerçevesinde yürütülen çalışmalar da tutarlı olarak korkulu ve kayıtsız bağlanma stillerinin zihinsel modeller temelinde farklılaştıklarını göstermiştir. Örneğin, Bylsma, Cozzarelli ve Sümer (1997), kayıtsızların korkululara oranla daha yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduklarını ve bu kişilerin gerçek ve ideal benlik kavramları arasında daha az farklılıklar bulunduğunu göstermişlerdir(Akt. Sümer ve Güngör, 1999a)

2.3.3. Gelişim dönemlerine göre bağlanma stilleri

Bowlby gibi, Ainsworth' da bağlanmayı “çocuk ve onun birincil bakıcısı arasındaki bağ ya da süre giden ilişki”, bağlanma davranışını da “bu tür ilişkinin şekillenmesine ve daha sonrada ilişkilere aracılık etmesine hizmet eden davranışlar” olarak tanımlamıştır. Ainsworth'un kuramsal ve görgül çalışmalarının başlıca amacı, bağlanma kuramının “duyarlılık” denencesini sınamak, böylece, çocukluktaki bağlanma davranışının annenin

çocuğun gereksinimlerine olan duyarlılığı yada duyarsızlığı ile açıklanıp açıklanamayacağını anlamaktır(Güngör, 2000).

Ainsworth ve Ark.(1978), yeni yürümeye başlayan çocukların ve annelerin ilişki biçimlerini “Yabancı Oda Deneyleri” olarak adlandırılan bilimsel bir çalışmada incelemişlerdir. Çalışma oyun odasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada anneleri tarafından yalnız bırakılan çocukların, yalnız bırakılma stresini nasıl yasadıkları ve bu durumun üstesinden nasıl geldikleri gözlenmiştir. Birinci aşamada, anne ve çocuk gözlemin yapıldığı odaya alınır ve bir süre gözlenir. Bir süre sonra anne dışarı çıkar ve çocuk tanımadığı bir kişi (yardımcı araştırmacı) ile odada yalnız kalır. Ainsworth ve Ark., çocukların anneleri ve tanımadıkları yetişkinlerle olan bağlama ilişki biçimlerini ayrılma ve tekrar bir araya gelme davranışlarda önemli farklılıklar belirlemiş ve üç önemli tekrar birleşme davranış biçimi tespit etmişlerdir. Yeni yürümeye başlayan bebekler, güvenli, kaygılı/kararsız ve kaçınan bağlanma biçimleri olarak sınıflandırılmışlardır. Güvenli bağlanma stili olarak adlandırılan çocuklar, annelerinin yokluğunda kendilerini biraz rahatsız hissederler ama anneleri döndüğünde sıcaklık gösterir, kucaklayarak rahatlatırlar ve hemen sakinleşirler. Kaçınan bağlanma stili özelliği gösteren çocuklar, annelerinin gidişinden rahatsız olmamış gibi görünürler ve anneleri döndüğünde ya sakin yada ilgisiz görünürler. Fiziksel temas ya da rahatlama ihtiyacı duymazlar. Kaygılı/kararsız olarak sınıflandırılan çocuklar ise annelerinin gitmesiyle meydana gelen stresle iki farklı şekilde başa çıkarlar. Biricisi anneleri gittiğinde ağlarlar ikincisi ise anneleri geri döndüğünde sevinirler ve kucaklarlar ancak birdenbire sinirli görünmeye başlayarak annelerini protesto davranışları (anneleri onları sakinleştirmeye çalıştığında sinirli olmaya devam etme, ağlama vs.) gösterir(Hamarta, 2004).

Rice ve Cummins(1996)’e göre okul öncesi bağlanma ilişkilerine bakıldığında anne halen çocuğun kendini güvende hissettiği keşfetme davranışını gerçekleştirdiği, tehlike anında geri döneceği kişi olmakla beraber yeni ilişkiler yeni bağlanma modelleri ortaya çıkmaya

başlar. Çocuk yavaş yavaş gelişimi gereği dışa dönmeye ve ebeveynin statüsüne meydan okumaya başlamıştır. En yakın arkadaşlar bu dönemde bağlanma modeli haline gelmeye başlar fiziksel ve sosyal dünyayı keşfetme davranışı yakın arkadaşlar ile devam etmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Birçok araştırma, bağlanmanın yalnızca bebekliğe özgü olmadığını aynı zamanda hem çocukluk hem ergenlik hem de yetişkinliğe özgü bir durum olduğu konusunda bulgular sağlamıştır. Bağlanma stillerinin devamlılığına ilişkin Waters ve Diğerleri (2000) yaptıkları çalışmada, bebekken bağlanma stilleri belirlenen çocukların test tekrar test yöntemiyle 20 yıl sonra yapılan ölçümlerinde bağlanma stillerinin %72 oranında benzerlik gösterdiğini bulmuşlardır(Akt. Hamarta, 2004)

Bowlby(1977)'e göre bebeklikte ilgi çekme ve ihtiyaçları karşılama amacı ile ağlama, seslenme, takip etme, yapışma, bir yabancı ile kalındığında da güçlü bir protesto davranışı gibi davranışları kapsayan bağlanma davranışları yaş ilerledikçe sıklık ve şiddeti düzenli olarak azalmakta ancak davranışın bütün bu formları korunmaya devam etmektedir. Yetişkinlerde özellikle stres altındayken, hasta veya korkulu iken bağlanma davranışının parçalarına ait kanıtlar gözlemlenebilir(Akt. İmamoğlu, 2003)

2.2.3.1 Ergenlikte bağlanma

Yılmaz(1996)'a göre insan yaşamı boyunca sürekli gelişim ve değişim içindedir. Ergenlik dönemi, belkide bu gelişim sürecinin en önemli evresini oluşturur. Çocukluktan erişkinliğe geçiş olan ergenlik dönemi, bireyde gözlenebilen sürekli ve süratli gelişimi kapsamaktadır. Bu evreye bir başkalaşım ya da farklılaşma evresi gözü ile de bakılabilir. Ergen ne çocuk ne de erişkin olmayan, kimliğini belirleme savaşımı içinde çırpınan bir bireydir (Akt. Akmaz, 2009).

Bowlby(1982), bağlanma stillerinin ergenlik döneminde, ergenlerin bağlanma davranışlarını ve ilgilerini ebeveynlerinden çok akranlarına yönlendirdikleri için değişikliğe uğrayacağını belirtmiştir. Ergenlikteki bu değişimler sırasında, ergenin çocukken bakımını üstlenen bireylerle kurmuş olduğu bağlanma ilişkisi, çevreyi keşfetmesinde güvenli bir üs görevi görür. Allen ve Land (1999) ergenin ebeveyn figürlerinden akran gruplarına doğru yönelmesine rağmen, erken bağlanma ilişkisi ergen için kalıcı ve güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmalar, ergenlikte ebeveyn bağlanma figüründen akran bağlanma figürlerine geçişte, erken dönemdeki güvenli bağlanma yaşantılarının bu dönemdeki değişiklikleri kolaylaştırdığını göstermiştir(Akt. Hamarta,2004).

Ergenlik döneminde gençler birçok sosyal ve psikolojik ihtiyaçları ailesi ile değil akranları ile gidermek ister. Bir gruba ait olmak, akranları tarafından kabul görmek ve onaylanmak birincil önceliği olur. Bu dönemde ergenler karşıt cins ile yakın ilişki kurarlar. Onlar tarafından cinsel içerikli beğenilme duyguları ön plana çıkar. Ergenlerin duygusal tepkilerinde denge ve tutarlılık yoktur. Duyguları ve beklentileri sürekli değişiklik gösterir. Ailesi ile bu duygular ve beklentiler nedeni ile çatışmalar yaşarken akranlarından daha çok destek ve onaylayıcı mesajlar almaktadır. Bu nedenlerden dolayı çocuk aileden uzaklaşmakta bağlanma davranışı akarana yada karşıt cinse yönelmektedir. Buna rağmen, anne ve babayla kurulan duygusal bağların ve ihtiyaç anında onlardan alınan desteğin kimlik gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için önemini koruduğu görülmüştür(Akmaz, 2009).

Catterell (1992)'e göre ergen aileden ayrılma, özgür olma, başkaları ile ilişki kurma, kendini diğer insanların bir parçası olarak görme isteği ile dikkatini çevresine yoğunlaştırmıştır. Aileden alınan bilgi ve destek artık ergenin istek ve gereksinimlerine paralel olmadığı için destekleyici yeni ilişkiler ihtiyaç duymaktadır. Rice ve Cummins(1996) 'e göre son ergenlikte en iyi arkadaş artık karşı cinstendir, ergenin duygusal partneridir. Bu

dönemde bağlanma ilişkisi yaşamsal değere sahiptir, çünkü yaşamda kalma ve üreme amacı doğrultusunda duygusal ilişki eş bulmanın bir yoludur (Akt. İmamoğlu, 2003).

Colin (1996), yetişkinlikte ve ergenlikte bağlanmanın karşılıklığını, partner (eş, arkadaş) bulmada içgüdüsel yönelime bağlar. Ayrıca güvenli bağlanma stilindeki ergenlerin, daha fazla uyumlu ve hem akranlarıyla hem de ebeveyn bağlanma figürü ile ilişkilerinin daha doyumlu olduğunu belirtmektedir. Buna karşın, güvenli olmayan bağlanma stilindeki ergenler, bağımlı ilişkiler gösterir ve aileleriyle olan ilişkileri daha zor ve zorlayıcıdır. Allen ve Land (1999), ergenlikte bağlanmanın romantik aşk partnerlerini de kapsayan çoklu figürler olabileceğini, ergenliğin temel gelişim görevinin özerk olma ve ayrılma olduğunu belirtmişlerdir. Fraley ve Davis (1997)güvenli bağlanma stilindeki ergenler, diğer bağlanma stillerindeki ergenlere göre daha sorunsuz bir biçimde özerk olmayı başardıklarını belirtmişlerdir(Akt. Hamarta, 2004).

Çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde bağlanma davranışını inceleyen pek çok çalışma yapılmasına karşın iki dönem arasındaki geçişi temsil eden ergenlik döneminde bağlanmanın ölçülmesi hakkında görece daha az çalışma bulunmaktadır. Ergenlik bağlanma ölçümleri arasında en yaygın olarak Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri'dir. Ergenlikte farklılaşan bağlanma davranışlarının ölçümünde hem duygusal hem de bilişsel deneyimlerin ele alınması gerektiğini savunan Armsden ve Greenberg, içsel çalışan modellerin ortaya çıkarılması için iki temel deneyimin üzerinde durmuşlardır. 1) Bağlanma figürünün ulaşılabilirliği ve duyarlılığına bağlı olarak yaşanan güven, 2) Bağlanma figürünün duyarsızlığı ya da tutarsızlığı sonucunda ortaya çıkan öfke ve umutsuzluk(Akt. Akmaz, 2009).

2.3.3.2 Yetişkinlerde bağlanma

Berman ve Sperlin(1994) tanımına göre yetişkin bağlanmasını “Kişinin kendisine öznel olarak fiziksel ve psikolojik olarak güven ve emniyet sağlayacak özel kişi veya kişilere yakınlık kurma ve bu yakınlığı devam ettirme için verdiği uğraşlardır”(Akt. Webster, 1998)

Bowlby(1973,1982)’e göre tüm ilişkilerin temeli aynı olduğu için, yaşamın her döneminde ilişkiler ve nitelikleri benzerlik göstermektedir. Ainsworth(1992), Bowlby’in bu görüşünü desteklemektedir. Ona göre yetişkinlikte her türlü ilişkide de “güvenli sığınak” temel element olmakla birlikte, ilişkilerin şeklini belirlemektedir. Birey ilişkilerinde güvenlik ve rahatlık aramakta ve partnerlerinden böyle bir beklenti içine girmektedir. Bunları elde ederse dikkatini ve enerjisini keşfetme ve diğer aktivitelere yöneltmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Bowlby (1973, 1979), bağlanmanın beşikten mezara kadar uzanan, yaşam boyu bir süreç olduğunu ve erken yaşlarda oluşan zihinsel modellerin çok fazla değişime uğramadan yetişkinlikte de işlev gördüğünü ileri sürmektedir. Bağlanma konusundaki araştırmalar uzun süre bebeklik ve çocukluk dönemleri ile sınırlı kalmıştır. Bin dokuz yuz seksenli yıllara kadar bağlanma kuramı kapsamlı bir şekilde yaşam boyu süren bir kavram olarak çalışılmaya başlanmamıştır. Yetişkin ilişkilerini bağlanma kuramı bağlamında inceleyen ilk bilimsel çalışmalar; Main ve Ark.; Bartholomew ve Horowitz, (1991) ve Hazan ve Shaver(1987)'in'deki çalışmalarıdır(Göçener, 2010). Main ve Ark.(1985), yetişkinlerin çocuklukta ki bağlanma ilişkilerinin tanımlarını içeren görüşmeye dayalı ölçüm olan “Yetişkin Bağlanma Görüşmesi” geliştirmişlerdir(Akt. Hamarta, 2004).Yapılan çalışmalar sonunda Ainsworth’un öne sürdüğü üç bağlanma stilinin yetişkinlik içinde geçerli olabileceğini göstermişlerdir(İmamoğlu, 2003).

Hazan ve Shaver (1987) romantik sevgiyi bir bağlanma süreci olarak tanımlayarak yetişkinlerin bağlanma stillerini gruplandırabileceğini öne sürmüştür. Hazan ve Shaver (1987) yapmış oldukları çalışmada yetişkinlerin Ainsworth ve diğerlerinin (1978), sınıflandırmalarına benzer olarak gruplandırılabilceğini düşünmüş ve Ainsworth ve Ark.'nın(1978), belirledikleri bağlanma stillerini yetişkin duygusal ilişkilerine uyarlamışlardır. Ainsworth ve Ark.'nın (1978) "Yabancı Ortam" deneyinde belirledikleri bağlanma stillerine karşılık gelen üç paragraflık kendini tanımlama türünde bir "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeği" geliştirmişlerdir. Bu ölçeğe göre güvenli bağlanma stilinin kendisini en iyi tanımladığını söyleyen katılımcıların diğer katılımcılara göre hem ebeveynleri ile ilişkilerinin hem de yakın duygusal ilişkilerinin daha olumlu olduğu gözlenmiştir. Kaygılı bağlanma stilini kendilerine en uygun bulan katılımcılar ise romantik ilişkilerinde kıskanç aynı zamanda ilişkilerinde duygusal iniş çıkış yaşadıklarını bildirmişlerdir. Kaçınan bağlanma stilini kendilerine uygun bulan katılımcılarda ise diğer gruplara oranla en az güven duyan ve sosyal ilişkilerden kaçınan bireyler olduğu bulgulanmıştır (Akt. Akmaz, 2009).

Yetişkin ilişkilerinde bağlanma teorisinde sosyal desteğin rolü belirgin şekilde fazladır. Yakın ilişkilerde daha çok özel bir güvenlik gereksinimi söz konusudur ve destekte tek taraflı değildir. Ainsworth'a göre, gerçek sevgi ve şefkat bağlarıyla bağlanmış ilişkiler bu sosyal destek ağlarının temelini oluşturur. Bağlanma ve sosyal destek arasındaki fark, kalite ve miktar arasındaki farka benzer. Bağlanma figürleri aynı zamanda sosyal destek ağının bireyleri, fakat sosyal destek ağındaki bireylerin sadece birkaçı bağlanma figürüdür, ikinci durumda bireylerin stres altında kendilerini güvende hissetmek için ne kadar etkin bir araya geldiği ölçütü söz konusudur (Akt: Onur, 2006).

Yetişkin romantik ilişkilerinde cinsel birleşme sisteminin (cinsel çekim) bağlanmanın biçimlenmesi doğrultusunda ilk adım olan yakınlık arayışı için öncelikli özendirici faktör olduğu ileri sürülmektedir. Daha sonra ilişki kurulmakta ve amaç, koşullara göre düzeltilmiş

ortaklık, uzun süreli ya da bağlanılmış ilişki kurulmaktadır. Yakın fiziksel temas böyle bir bağın kurulmasına kolaylaştırır. Yetişkin aşıklar arasında uzun süreli bedensel temas normal sayılır. Mantıksal olarak bağlanmanın güvenli sığınak birleşeninin yakınlık bağlamı içinde gelişmesi beklenir. Bununla tutarlı olarak araştırma sonuçlarına göre karşılıklı çekim ve cinsel tutkunun en önemli olduğu zamanlar bir ilişkinin ilk zamanlarıdır(Akmaz, 2009)

Romantik bir eşin rahatlık ve duygusal destek sağlama derecesi ilişki sürecinde giderek artan bir önem kazanır. Karşılıklı çekim ve cinsel ilgi çiftleri bir araya getirebilir. Fakat eşler birbirlerinin rahatlatma ve güvenlik gereksinimlerini doyurmakta başarısız olursa sonucun doyumsuzluk olması olasılığı yüksektir. Kotler (1985), evlilik bağlarının gücünü en iyi yordayıcısının cinsel çekimden çok duyarlı ve olumlu tepkisel bakımın olduğunu ortaya koymuştur. Bağlanma kuramı bize çiftler arasında gereksinimlerin neler olabileceğini söyler, bir eşin bu gereksinimlere olumlu tepki verebileceğine niçin yaşamsal olduğunu açıklar(Akt. Akmaz, 2009). Yakınlık ve başkalarına bağlı olmak konusunda rahat olan bireyler, daha yüksek bir kendilik değerine sahiptirler, sosyal durumlarda kendilerine güvenleri daha fazladır ve kendilerini daha fazla ifade ederler. Sosyal hayatla ilgili inançları olumludur, insanları güvenilmeye değer bulurlar (Akt., Demirkan, 2006)

Bowlby(1973)'e göre yaşla birlikte kişi bağlanma modelinden zaman ve mekan olarak uzak kalmayla başedebilir. Ancak çocuklukta bağlanma modeli ile yaşanan yaşantılar ve tecrübeler, bağlanma modelinin ulaşılabilir olup-olmadığına dair kaygılar ve bunlar doğrultusunda gelişen kendine ve diğerlerine ait zihinsel modeller, ergenlik ve yetişkinlikte bile olgunlaşmama, aşırı bağımlı olma, ilişkilere saplantılı şekilde yapışma, yeni bağlanma modeli ile aşırı meşgul olma buna karşın çevre ile sınırlı şekilde iletişim halinde olma şeklindeki davranışlarla etkisinin göstermektedir(Akt. İmamoğlu, 2003). Yetişkinlerde bu sorun rol değişimi olarak kendini göstermektedir. Yetişkin çocuğuna, kendi bağlanma modelinden beklediği beklentileri yüklemekte, kendisi çocukmuş gibi davranmakta; çocuğunun da

ebeveyn gibi davranış geliştirmesini beklemektedir. Bu durumda, çocuğuna yapışırcasına bağlanmakta ve ondan güven elde etmeye çalışmaktadır(Hazan ve Shaver, 1987).

ocuk, ergen ve yetişkin bağlanmaları bazı temel benzerliklerine karşı bazı açılardan farklılıklar da göstermektedir. İlk olarak çocukluk bağlanmaları, en yaygın biçimleriyle tamamlayıcıdır. Bir bağlanma kişiisi; bakım verir, bakım almaz; bir bebek veya ocuk güvenlik arar; güvenlik sağlamaz. Crowell ve Ark.(1999)’a göre yetişkin-yetişkin bağlanma biçimleri ocuk ebeveyn arasındaki bağlanma ilişkilerinden farklı olarak karşılıklı olma ilkesi vardır. Yani her iki partnerde yeri gelince bakım veren yeri gelince bağlanan davranışları gösterirler(Akt. İmamoğlu,2003). Dahası bağlanma ilişkisi dışsal, gözlenebilir etkileşimler düzeyinden içsel olarak temsil edilen inanç ve beklentilere doğru ilerler. Bebek ve küçük çocuklar kendilerini tam anlamıyla güvende hissedebilmek için bir bağlanma kişiisiyle fiziksel temas gereksinimi duyabilirlerken daha büyük çocuklar ve yetişkinler genellikle sadece bağlanma kişilerinin, eğer gerekirse dokunabilecekleri bilgisini rahatlama kaynağı olarak kullanabilirler. nemli olan ‘hissedilen güvenliktir’. Bunu başarmak için yetişkinler bebeklikten daha fazla seçeneğe sahiptirler. Diğer bir farklılık da bir çocuğun asıl bağlanma kişiisi genellikle anne ya da baba iken, bir yetişkinin bağlanma kişiisi en yaygın biçimi ile akran genellikle de bir cinsel eştir. (Dönmez, 2000).

Main ve Ark.(1985) alışmalar sonunda yetişkin bağlanma stillerine ilişkin elde edilen bulgular şöyle özetlemişlerdir; güvenli bağlanma geliştiren bireylerin diğerlerine göre hem duygusal ilişkilerinde hem de çocuklukta ebeveynleriyle olan ilişkilerinde daha olumlu yaşantı ve inançlara sahip oldukları saptanmıştır. Bu bireyler, çocukluk yaşantılarını tutarlı ve inanılır şekilde ifade etmekte ve bu yaşantıların gelişimine katkısı hakkında içgörü geliştirmektedir. Ayrıca bu bireylerin güven, samimiyet veya yakınlık ile olumlu, kıskançlıkla olumsuz yönde ilişkileri bulunmuştur. Kayıtsız bağlanan ise çocukluk ilişkilerini inkar etmekte, hatırlamakta güçlük çekmekte veya olayları ve/veya insanları idealize etme

eğilimindedirler. Bu bireyler ilişkilerinde, daha savunucu, inkar merkezli ve daha az duygusaldır. Saplantılı bireyler yaşadıkları hakkında karışıklık yaşamakta, aileleri ile olan ilişkilerine dair aktif olarak öfke yaşamakta ya da bu öfkeyi pasif hale getirerek onları memnun etmeye çalışmaktadır. Hazen ve Shaver(1987) ise güvenli olmayan bağlanma stillerini kaygılı/kararsız ve kaçınan şeklinde incelemişlerdir. Kaygılı/kararsız bağlanma geliştiren bireyler ilişkilerinde aşırı kıskanç, eşlerine ve ilişkilerine aşırı takıntılı ve sık sık duygusal iniş çıkışlar yaşayan kişiler olarak tanımlanırken; kaçınan bağlanma stilinekiler diğerlerinden daha güvensiz, ilişkileri hakkında olumsuz beklentilere sahip ve yakın ilişki kurmada sıkıntı yaşamakta, daha alıngan, kırılğan, duygusal ve korkulu davranmaktadırlar(İmamoğlu, 2003)

2.4. Öfke Ve Öfke İfade Tarzları

2.4.1. Öfke

Duygu; durumlar, olaylar ve kişinin yaşantıları sonucu ortaya çıkan hisler, bu hislere özgü düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller ve bir takım hareketlerdir denilebilir. Günlük hayatta sıkça yaşadığımız mutluluk, heyecan, korku, üzüntü, sevinç, endişe vb. duygulardan biri de öfkedir. Öfke yaşanması sıradan olan ve günlük hayatımızda sıkça yaşadığımız en temel duygulardan birisidir(Öztürk, 2012).

Sözlük tanımına bakıldığında öfke; engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap olarak tanımlanır (www.tdk.gov.tr. Erişim tarihi: 03.07.2015).

Öfke, Biagio (1989) tarafından gerçek veya varsanılan bir engellenme, tehdit veya haksızlık karşısında oluşan bilişlerle ilgili ve kişiyi rahatsız edici uyarıcıları ortadan kaldırmaya yönelten, güçlü bir duygu olarak tanımlanmıştır. Evrensel bir duygu olmakla beraber, her kültürde farklı şekillerde yaşanmaktadır(Akt. Balkaya ve Şahin,2003)

Stuart ve Sundeen'e göre (1987) öfke bireyin bir tehlikeyle ya da engellenmeyle karşılaştığında yaşadığı çaresizliğin, güçsüzlüğün, yetersizliğin yarattığı kaygıdan kurtulmak amacıyla hoşnutsuzluktan, kızgınlık ve şiddete kadar değişebilen bir duygudur (Akt. Doğan, Güler ve Kelleci, 2001). Öfke de diğer duygular gibi, fizyolojik ve biyolojik değişmelerle birlikte yaşanır(Kökdemir, 2004).Izard'a göre(1991) öfkenin her nekadarsağlıklı ve insani bir duygu olduğu ifade edilse de, genellikle bu duygu istenmemekte, mümkün olduğunca bu duygudan kaçınılmaktadır. Kontrolün kaybedildiği ve öfkenin açık bir şekilde ifade edildiği durumlarda, sergilenen davranış ilişkilere zarar vermekte ve öfke üzüntü, suçluluk, korku gibi duygular eşlik etmektedir. Öfke ile ilgili olduğu düşünülen diğer duygulara bakacak olursak, Buss ve Perry(1992) saldırganlığın öfke ve düşmanlık duyguları sonucu ortaya çıktığını belirtirken; Spielberger ve Ark.(1983) öfke-düşmanlık ve saldırganlık duygularını birlikte değerlendirmiştir. Öfke ayrıca sinirlilik, kızgınlık, gücenme, sıkıntı, üzüntü, depresyon, yas, utanç ve suçluluk duyguları ile ilişkilidir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Deffenbacher(1999) öfkenin insanların sık kullandığı duygulardan olmasına rağmen, çoğunlukla yanlış anlaşıldığına dikkat çekerek, öfke duygusunun özelliklerini şu şekilde tanımlamaktadır;

-Öfkenin, planlanan bir eylem sonucu çıktığı düşünülür, oysa öfke içsel bir duygudur.

-Öfkeyi göstermek zor değildir, öfkenin bin bir yüzü vardır ve herkes öfkelenir.

-Öfke tepkisine neden olan duygu, kişiyi daha kuvvetli ve psikolojik olarak uyarılmış bir durumda tutmasına rağmen, kişi öfkелendiğinde daha incinebilir bir durumda olabilmektedir.

-Öfkелendiğinde gösterilen tepkiler yaşam süreci içinde öğrenilmiş davranışlardır. Bu nedenle, yanlış ve kişiye zarar verecek şekilde öğrenilen davranışlar, daha sağlıklı olanlarıyla değiştirilebilir.

-Öfke, engellenme, haksızlık gibi çeşitli durumlarda aniden ortaya çıkabilen bir duygudur. Öfkenin bastırılması veya hemen olduğu anda çıkarılması sağlıklı değildir (Akt. Altay, 2014).

Öfke duygusu birçok ögeyi içinde barındırmaktadır ve bu öğeleri tanımlama çabaları farklı tanımlamaların yapılmasına neden olmaktadır. Öfkenin öğeleri biyolojik ve fizyolojik tepkiler, sosyal ve bilişsel yapılar, davranışsal tepki ve değişimler şeklinde sınıflandırılabilirler. Öfkelenme anında yaşanan biyokimyasal değişimler, ses tonu, mimikler, beden duruşunda değişiklikler olarak dışa yansır. Öfke yaşantısının oluşması için bireyde daha önceden benzer bilişsel altyapı ve sosyal kazanımlar olması gerekmektedir. Tüm bunlar neticesinde birey öfke yaratan durum veya uyarıcı karşısında davranışsal olarak öfke tepkileri verebilecektir(İmamoğlu, 2003).

2.4.2. Öfke türleri

Spielberger(1985) öfkeyi yoğunluğu hafif huzursuzluktan şiddete kadar değişen duygusal durum olarak tanımlamakta ve öfke duygusuna “**süreklilik**” ve “**durumsallık**” kavramsal ayrımı ile bakmıştır. Ona göre durumsal öfke; amaca yönelmiş davranışın engellenmesi veya haksızlık algılanması karşısında ne şiddette gerginlik, kızgınlık, sinirlilik, hiddet gibi objektif duyumsamaların yaşandığını yansıtan bir duygu durumudur. Sürekli öfke ise, durumsal öfkenin genelde ne sıklıkta yaşandığını yansıtan bir kavramdır. Spielberger ve Ark.(1983)’e göre öfke tepkileri kişisel özelliklerden dolayı farklılık göstermektedir. Sürekli Öfke Ölçeği çalışması yaparken sürekli öfkesi yüksek olan bireylerin yaşamı ve olayları sıkıcı, rahatsız edici ve hayal kırıklığına uğratabilecek şekilde algılamaya eğilimli, duygusal uyarılmaya hazır ve daha kuvvetli öfke tepkileri verme eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Bu özellikler bu bireylerin öfkelerini fonksiyonel şekilde ifade etmelerini engellemekte, öfkenin bastırılmasını veya saldırgan davranışlarla dışa vurulmasına neden olmaktadır(Akt. İmamoğlu,2003).

Baltaş ve Baltaş (2002) sürekli ya da yıkıcı öfkenin bireylerde, ‘öfkelenmeye eğilimli olma durumu’ nu ifade ettiğini, sürekli öfke düzeyi yüksek olan bireylerde enerji kaynakları savaşmak için hazır ve kontrol etmenin zorluğundan dolayı öfkenin çok çabuk ve kolayca ortaya çıkacağını belirtmişlerdir. Tarhan (2008) öfke yıkıcı olarak kullanıldığından nefret, kin, düşmanlık, pişmanlık, üzüntü saldırganlık ve korku gibi duygular daha yoğun yaşanacağını belirtmiştir. Genel olarak bu durumda birey, öfke ile başa çıkmadaki tepkilerin işlevsel olduğunu kabullenmemektedir. Tarhan (2008) durumun süreklilik arz etmesi hastalıklara yatkınlığı artırıp, hastalıkların kronikleşmesine neden olup beden ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmiştir(Akt. Beyazaslan, 2012). Sık ya da sürekli yaşanan öfke durumu bireyde migren, baş ağrıları, sindirim bozuklukları, ishal, ülser, gastrit, hipertansiyon, kardiyovasküler hastalıklar, diyabet gibi pek çok hastalığa sebep olmaktadır (Çelik ve Acar, 2007).

Tarhan (2008)’a göre anlık, durumluluk ya da yapıcı öfke ise ani bir biçimde ortaya çıkan öfkedir. Genel olarak öfke duygusunun haklı bir nedeni vardır. Anlık öfkede parasempatik sinir sistemi devreye girerek beyne,‘rahatla, sakin ol, tehlike geçti’ mesajını verir. Bu şekilde öfke yapıcı olarak kullanıldığında zihinsel ve bedensel güç yaratır, kişide huzur ve esenlik duygusu oluşur(Akt. Beyazaslan, 2012).

2.4.3. Öfkenin nedenleri

Öfkeyi ortaya çıkaran etmenlere baktığımızda bu konuda da pek çok farklı yaklaşımın olduğunu görülür. Psikoloji, mizaç, hormon ve diğer psikolojik süreçler öfkenin gelişimini, yaşantısını ve ifadesini etkilemektedir(Kaplan, 2007).

Bireyin yaşadığı öfkenin çeşitli fizyolojik, sözel, davranışsal ortaya çıkış biçimleri bulunmaktadır. Nasıl ortaya konulursa konulsun, öfkeyi oluşturan etmenler araştırıldığında, tek bir nedenin bulunmadığı görülmektedir. Engellenme, kışkırtma ve tehdit öfkenin başlıca nedenleridir(Kısaç, 1997).

Köknel (1985)'e göre engelleme, bireyin yapmak istediklerinin, hedeflerinin ve amaçlarının önüne set çekilmesi demek olduğundan dolayı her yaş için aynı türden bir hareketin engelleme olmadığı söylenebilir. Kişilerin yapmak istedikleri ve yapmak istemedikleri yaş ile birlikte değişim halinde olan bir durumdur. Örneğin küçük çocuklarda başkasının oyuncakıyla oynamasına izin verilememesi ya da basit birkaç sınırlama öfke kaynağı olabilirken; daha büyük çocuklarda ve yetişkinlerde, sosyal engellemeler, sosyal ihtiyaçların karşısına geçilmesi veya sosyal yaşama engel olan etmenler, iş hayatı, sorumluluklar; yaşlılıkta yaşın getirdiği fizyolojik ve toplumsal sınırlamalar birer öfke kaynağı olabilmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Öfkenin bir diğer önemli özelliği ise başkalarında görülmek istenmemesidir. Bu durumda öfke yine engelleme yoluyla ortaya çıkmaktadır. Birey, karşısındaki kişinin kendisine öfkelenildiğinde, kendini baskı altında hisseder ve dolayısıyla kendisinde de öfke duygusu açığa çıkar. Çoğu zaman bireyler karşılarındaki kişilerin öfkelenmesini istemezler. Bunun için de sürekli karşılarındaki insanların öfkelerini bastırmaya çalışırlar. Fakat bastırılan duygular kaybolmaz ve daha kötü sonuçlarla ortaya çıkabilir. Öfke, geçici olarak ifade bulması ve boşaltılması gerek bir duygudur(Öztürk, 2012).

Kassinove ve Tafrate (2006) genelde öfkeli kişiler yarattığı olumsuz sonuçları görmediklerinden, çoğu bunu kendi problemi olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Birisine ya da bir şeye öfkeleniyorlarsa bu, o kişi ya da şeyden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla onların değil onları öfkeliendiren şeylerin değişime ihtiyacı vardır. Eğer öfkeliendikleri kişiler değişirse, onların öfke problemi de olmaz diye düşündüklerinden öfke sağlıklı bir şekilde ifade edilmez(Akt. Beyazaslan, 2012).

Gazda'ya göre (1995) öfkeye neden olan etmenleri dört başlık altında toplanmaktadır:

1.Kayıplar: Bireyinyaşamında önemli olan ve sevilen birinin ölümü, fiziksel bozukluklardan dolayı ortaya çıkan kayıplar, bireyin işini kaybetmesi gibi kayıp durumları bireyde, acı,

üzüntü ve yas duygularının yaşanmasına yol açar. Bir kayıp durumu karşısında bireylerde genellikle öfke duygusu ortaya çıkabilir.

2. Tehditler-Korkular: Bireyin etkisinde kaldığı yasadışı olaylar, saldırıya uğrama, savaş ya da uzun süre işsiz kalma gibi durumlardan kaynaklanan kaygı, korku ve güvensizlik duygularının bir sonucu olarak öfke duygusu yaşanabilir.

3. Engellenme: Bireyin gereksinimlerinin giderilmesi engellendiğinde yaşadığı çaresizlik ve yetersizlik duygularının sonucu olarak öfke duygusu ortaya çıkar.

4. Reddedilme: Öfke, bireyin başka biri tarafından reddedilmesi durumunda yaşadığı incinme, çöküntü ve değersizlik ve hayal kırıklığı duygularının sonucu olarak ortaya çıkabilir(Akt. Özmen, 2006).

Terakye (1998)'a göre hastalık hali ve hastaneye yatma durumunda da bireyler öfke duygusu yaşamaktadırlar. Birey hastalığına duyduğu öfke yanında hastalığın ortaya çıkardığı sonuçlara da öfke duymaktadır. Hastalık anında hissedilen kontrol kaybının yanı sıra hastalığın ortaya çıkardığı değişimlerle baş edememe sonucunda hasta bireyler biyolojik, psikolojik ve sosyal bütünlüklerine yönelik tehdit algılamaktadırlar ve bunun sonucunda öfke tepkileri oluşmaktadır(Akt. Beyazaslan, 2012)

Özer'e göre (1994) dış kaynaklar yanında bireyin düşünce yapısı, olayları ve kendinin algılama şekli, mükemmeliyetçi kişilikte olması, kabul edilme ve onaylanma ihtiyacı yoğun şekilde yaşaması öfke yaşantısının oluşumunda etkili faktörlerdir(Akt. İmamoğlu, 2003). Kaplan ve Goodrich (1957), öfkenin bir gerilim sonucu ortaya çıktığını belirtirler. Özellikle de kişi kendi beklentisine ulaşmakta başarısız olmuşsa, kendine yönelik bir öfke yaşayacaktır. Ortony ve Ark.(1988) duruma ilişkin değerlendirme sonucunda kişilerin yaşadıkları değersizlik, suçluluk, algılanan role ilişkin beklentinin karşılanmaması durumlarında kişinin öfke yaşadığını belirtirler(Akt: Soyaldın, 2004).

Cüceloğlu'na göre (1991) öfke duygusu mantıklı olmak zorunda değildir ve kendisine kasıtlı olarak herhangi bir kötülük yapmayan kişilere, durumlara bile uygulanabilmektedir. Bir amaca ulaşması ya da ihtiyacının karşılanması engellendiğinde, birey kızgınlık ve saldırganlık duyguları yaşayabilmektedir(Akt. Beyazaslan, 2012).

Berkowitz'e göre daha önce öfke yaratan durumlar her zaman için öfke yaratmayabilir. Engelleme dışında, bireyin kasıtlı olarak yapılmadığı, bir kaza sonucu gerçekleştiği düşünülür veya algılanırsa birey daha az öfkelenir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Öfkenin ortaya çıkmasına neden olan durumları inceleyen ve genel bir sınıflandırma yapmış olan Deffenbacher'e (1999) göre, öfkeyi ortaya çıkaran uyarıcıları üç grupta toplanabilir:

1-Öfke bazı durumlarda dış uyarıcılar nedeniyle ortaya çıkabilir; Herhangi bir dış uyarıcı tarafından(olgu, olay, nesne bireyin amacına ya da isteğine ulaşmasının önlenmesi, herhangi bir iş için sırada uzun süre bekletilme, yoğun bir trafikte sıkışıp kalma ve ulaşacağı yere zamanında ulaşamama, yine başka birinin sert eleştirisine maruz kalma, konuşmalarının başka biri tarafından sık sık yarıda kesilmesi, bilgisayarının bozulması ya da acelesi olan bir bireyin arabasının çalışmaması bireyde öfke yaratabilir(Özmen, 2006).

2-Öfke bazı durumlarda dış uyarıcıların etkisi ve bu dış uyarıcıların bireyde oluşturduğu imgeler ve geçmişe ait çağrışımların etkisiyle ortaya çıkabilir; Budurumun en açık örnekleri, travma sonrası stres yaşayan bireylerde görülür. Bubiireylerin travmatik yaşantıya yol açan uyarıcılara benzer uyarıcılarla ya da o uyarıcıyıçağrıştıran farklı uyarıcılarla karşılaşması durumunda, ortaya çıkan güçlü tepkilerindenbazıları, içinde öfke duygusunu barındırabilir. Daha önceki yaşantılarından kocasına güvenini kaybetmiş olan bir kadının, kocası başka bir kadınla konuştuğu zaman şiddetli bir biçimde kıskançlık ve öfke yaşaması(Özmen, 2006).

3-Bireyde, iç uyarıcıların etkisiyle ortaya çıkan öfke, düşünce ve duygularla harekete geçirilir; Örneğin bir birey bir süre beraber olup daha sonra ayrılmış olduğueski eşini düşündüğünde öfkelenebilir. Birey yaptığı, yapacağı kötü bir işi düşünürken veya başka birinin kendisini eleştirisinden ve reddetmesinden korktuğu için öfke ya da savunma biçiminde tepkiler gösterebilir. Her ikisinde de yaşanan öfke duygusu diğer duyguların tetiklemesiyle ortaya çıkmaktadır. Bireyde kıskançlık, merak, küçümsenme, itilme, hayal kırıklığı, haksızlık gibi temel duyguların oluşması ve bu duyguların dayanılamayacak seviyeye ulaşmasıyla birlikte bireyde öfke duygusu oluşabilmektedir(Akt. Özmen, 2006).

Daha çok bilişsel-davranışçı yaklaşımda öfke konusuna değinen Altekin (2007)"e göre öfke, daha çok bir sonuçtur. Öfkelenmemize esas neden olan şey durumun, olayın veya uyarının kendisi değil, bizim o durumu nasıl algıladığımız, nasıl yorumladığımız, aklımızdan o an ne geçtiği ve ne düşündüğümüzdür. Duygularımız ile düşünce, algı ve yorumlarımız arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Bu açıdan bakıldığında, kızgınlık veya öfke duygusu tek başına sağlıklı, tehlikeli ya da tehditkar değildir. Bunu bir problem haline getiren şey, ona eşlik eden düşünce, anlam, algı ve yorumla birlikte onu ifade ve dışavurum şeklimizdir, davranışlarımızdır(Akt. Öztürk, 2012).

2.4.4. Öfke ve cinsiyet

Araştırmalar öfke duygusunun cinsiyete göre değiştiğine işaret etmektedir. Averill (1983) öfkelenme sıklığı açısından kadınların, erkekler kadar ve onlara benzer yoğunlukta ve benzer nedenlerle öfkelenildiğini belirtmektedir(Balkaya ve Şahin, 2003). Sharkin(1993)'e göre her ne kadar öfke yaratan nedenler temelde aynı olsa da bunların anlamlandırılması ve öfke ifade şekli, cinsiyet rolleri ve toplum tarafından öğretilen değerlere göre şekillenmektedir. Toplumda öfke duygusunun erkeğe mal edilmesi, erkeklerin öfke tepkilerinin güç ile aynı anlama gelmesi ve erkeksi rollerle eşleştirip onaylanması, kadınların öfke tepkilerinin hoş karşılanmaması aksine öfkeli kadınların küçültücü, alçaltıcı terimler ile

tanımlanması, öfke ifadelerinde cinsiyet farkının oluşmasına neden olmaktadır(Akt. İmamoğlu, 2003)

Öfke ile ilgili yapılan araştırmalarda; Crick ve Grotper, 1995; Garnefski ve Diekstra, 2000; Balkaya ve Şahin, 2003; Batıgün ve Şahin, 2003 cinsiyetin değişken olarak alındığında erkekler kadınlara oranla daha fazla saldırgan davranışlar sergiledikleri vurgulanmaktadır. Yine Batıgün ve Utku (2006) “Bir Grup Gençte Yeme Tutumu ve Öfke Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmasında cinsiyetler arası karşılaştırma sonucunda, kızların erkeklerden daha yüksek Yeme Tutum Testi puanları aldıkları ve öfkelerini daha çok içedönük ve pasif-agresif tepkiler şeklinde gösterdiklerini, kaygılı davranışlar alt ölçeğinden anlamlı derecede yüksek puan aldıklarını belirlemişlerdir. Erkekler ise öfke ile ilişkili olarak, saldırgan tutumları daha fazla sergilemektedirler. Lerner(1996)’e göre de öfke erkeklerin rahatlıkla ifade edebildikleri tek duygu özelliği taşımaktadır. Vannatta (1997) ise, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla öfke davranışları sergiledikleri ve bu öfkelerini daha dolaysız bir biçimde (örneğin, sağa sola saldırarak), kadınların ise daha pasif yollarla (örneğin, sigara içerek vb) gösterdikleri belirtilmektedir. Lester(1997)’a göre de birçok kültürel norm nedeniyle kadınlar saldırgan davranışlarını bastırmakta, genellikle sözel yöntemler kullanmaktadırlar. Bu durumun bizim kültürümüz içinde aynen geçerli olabileceği düşünülmektedir. Kadınlar daha fazla öfke belirtileri göstermelerine rağmen, bunu dışa vurma konusunda utanç ve toplum tarafından reddedilme kaygısı ile kendilerini engelliyor olabilirler (Akt. Batugün ve Utku, 2006).

Klinik gözlem sonuçlarına göre, erkekler, kadınların aksine, öfke duyguları hariç diğer duygularını ifade etmekte zorlanmaktadırlar. Buna ek olarak, kıskançlık, üzüntü gibi diğer olumsuz duygularını, öfkeye dönüştürerek ifade etmektedirler (Akt. Balkaya, 2001). Sharkin (1993) bunun nedeninin, öfke duygusunun, güçlülük, sertlik, saldırganlık şeklinde ve “erkeksi”, diğer deyişle erkeğe yakışan ve onu güçlendiren bir duygu olarak değerlendirilmesi

olabileceğini öne sürmüştür. Diğer duygular ise, “kadınsı” olarak görülmektedir. Bu nedenle öfke, temel bir erkek duygusu olarak ele alınmakta ve kadınların aksine pozitif bir duygu olarak, erkekte olması gerektiği şeklinde değerlendirilmektedir (Akt. Batıgün ve Şahin, 2009a).

Ayrıca cinsiyete göre öfke kaynakları değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin erkeklerde diğer erkekler tarafından saldırıya uğrama, hırpalanma, karşı cins tarafından küçük düşürülme öfke nedeni olmaktadırken kadınlarda ise çekememezlik, kıskanma gibi nedenler öfke kaynağı olabilmektedir(Öztürk, 2012)

2.4.5. Öfke ve gelişim dönemleri

Aydın’a göre(1997) öfke doğuştan gelen evrensel bir duygu olsa da, bireyin gelişimine paralel olarak, öfke oluşturan şartlar ve öfke tepkileri gelişim ve öğrenmelerden etkilenmekte, yaşla beraber sosyalleşme sürecinde farklılık göstermektedir. Yaşla beraber kendini geliştirme ve kendini düzenleme becerisinin gelişmesi ile öfkelenme sıklığı ve ifade tarzları değişmektedir. Bebeklerin el ve kol hareketlerini engellemesi, çocukluk evresinde oyuncasının alınması, kural ve kısıtlamalar öfke nedeni iken; ergenlikte anne babanın müdahale olarak algılanan davranışları, benliğine tehdit olan, kimlik arayışını olumsuz etkileyecek her durum ve kişi öfke nedeni olmaktadır. Tepkilerde de sosyalleşme ve gelişmenin etkileri görülmektedir. Bebeklikte ağlama, çocuklukta çarpma, vurma, atma, kendini yere atma, kırma ve ağlama tepkileri verilirken, ergenlikte daha çok fiziksel olarak saldırma, çarpma veya içe atma, bastırma şeklinde ifade etmekte; yetişkinlikte ortama ve ilişkilerin yakınlığına bağlı olarak kabul edilebilir tarzda öfke tepkileri ortaya konulduğu görülmektedir. Hogg ve Deffenbacher(1986) ergenlik döneminde öfkenin en yüksek düzeyde yaşandığını zamanla azaldığını iddia etmişlerdir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Öfke ile yapılan araştırmalarda yaşın önemli bir değişkeninin olduğu gözlemlenmiştir. 13-16 yas arasında çocukların daha çok intikama yönelik kişilerarası öfke tepkilerini

gösterdikleri ve öfke ile ilişkili davranışlarının daha çok saldırgan bir biçimde sergiledikleri bulunmuştur. Cairns ve Ark. (1989)'nın belirttiklerine göre bazı çalışmalar, öfke ile ilgili davranışların 10 yaştan 19 yaşa kadar hızla arttığını (özellikle ergenlik döneminde), daha sonraki yaşlarda ise dereceli olarak azaldığını göstermektedir. Yurt içinde yapılan çalışmalarda (Batıgün ve Şahin, 2003; Balkaya ve Şahin, 2003)gençlerin daha yüksek öfke puanları aldıkları vurgulanmaktadır(Akt. Batugün ve Utku, 2006). Freedman, Sears ve Carlsmith(2003) özellikle ergenlerin içinde bulundukları dönemin bir özelliği olarak dürtüsel davranmaya eğilimli olduklarını bildirmişlerdir(Akt. Ayna, 2013).

Köknel(2000) ergenlik çağında belirli engeller karşısında öfkelenmek kişiliğin korunması, saygınlık kazanması ve bu saygınlığın sürdürülmesi açısından geliştirici, yapıcı yönde rol oynadığını, ayrıca gencin özerkliği, özgürlüğü ve sorumluluğu arasındaki sınırın belirlenmesinde de öfkenin ve öfkeye karşı çevrede oluşan tepkinin önemli yeri olduğunu belirtmiştir(Akt. Ayna, 2013).

Kulaksızozoğlu'na göre (1998) öfke duygusunun ifade edilmesi açıdan bakıldığında çocukluk dönemi ve ergenlik dönemini arasında en belirgin farkın çocukların öfke, kızgınlık ve sevinç gibi duygularını daha açık davranışlarla ve anında ifade ettikleri, buna karşılık ergenlikte bu duyguların daha fazla gizlenip maskelendiği görülmektedir. Çocuklukta öfke ve kızgınlık duygusunu yaratan durum ve olaylarla bu duyguların dışa vurumu anne-baba ve ailedeki diğer yetişkinlerin taklit edilmesi ile öğrenilir. Öfke ve kızgınlığın her durumda dışa vurulmasının olumlu davranış olmadığı gene aile ve yakın çevrenin etkisi ile çocuğa ve ergene kazandırılır. Böylece ergen öfke ve kızgınlığını ne zaman kimlere karşı dışa vuracağını, ne zaman da bastıracağını bilerek yetişir(Akmaz, 2009).

2.4.6. Öfkenin ifade edilmesi

Günlük yaşamında hisleriyle, karşılaştıklarıyla, yaşadıklarıyla oluşan birçok duygu insanın içinde ifade edilmeyi bekleyen bir enerjiye dönüşür. Nasıl ki mutluluk duygusu

yaşayan bir insanın çevresindekilerle içinde biriken pozitif enerjiyi paylaşmak istemesi gibi üzülen bir insanın içinde biriken enerjiyi atması gerekir, üzüntüsünden kaynaklanan negatif enerjiyi çevresindekilerle dertleşerek, onlarla paylaşarak ya da kimi zaman sadece ağlayarak boşaltmak ister. Psikanalitik yaklaşıma göre öfke de ifade edilmesi gereken bir duygudur ve öfkenin ifade edilmesi bireyde biriken enerjinin yarattığı gerilimin azalmasına yol açacaktır. Dolayısıyla öfke, biriken bu enerjinin boşaltılmasının bir yolu olarak görülür(Özmen, 2006)

Öfke bireylerde değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Öfkenin ifade edilişi öğrenmeye bağlı olduğundan, kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişim göstermektedir(Balkaya ve Şahin, 2003). Öfkeni ifade edilmesini etkileyen başlıca faktörler kültürel özellikler, beklentiler,aileden ve çevreden öğrenilmiş davranışlar, eğitim durumu, yaş ve cinsiyettir. Diğer önemli faktörler bireyin yaşadığı sosyal çevre, akran grupları, medya ve görsel basındır(Altay, 2014;İmamoğlu,2003).

Lemerise ve Dodge(1993)'e göre birey yaşadığı kültürün davranış kalıplarını içselleştirmekte, kültüre uygun, kültürün beklentileri doğrultusunda, davranış kalıpları geliştirmektedir. Birey gruptan dışlanmamak, kabul görmek adına beklentilere uygun davranmak zorundadır. Bireyler çocukluktan itibaren çevresini gözlemleyerek, model aldığı kişilerin davranışlarını spontan şekilde içselleştirmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Aydın (1993) medya, görsel basın, şiddet içeren TV programları, yeni saldırgan davranışların ve öfkenin daha saldırgan davranışlar ile ifade edilmesinin öğrenilmesinde olumsuz olarak model olduklarını belirtmişlerdir. Kulaksızoğlu(1998) çocuk aileden ayrılma, bireyselleştirme ve bağımsızlık geliştirme çabaları içinde aileden uzaklaşmaya, akran gruplarına yönelmeye başlar. Yaşla birlikte bu grupların önemi artarken, ergenlik döneminde hayatın merkezi haline gelir. Akranlar öfke ve saldırganlığın ortaya çıkması ve pekiştirici olabilmektedir. Akran grupları içerisinde çocuk ve ergen, otorite ve baskıdan uzak, öğrenmeye istekli ve güdülenmiş olduğundan öfkelerini ifade edecek yeni davranış

geliştirebilmekte ya da birinin davranışını diğeri model alma ve özdeşleşme yolu ile ortaya koyabilmektedir. Ayrıca Berkowitz (1990);Deffenbacher ve Ark.(1990) çalışmalarında erkek ve kadınlarda eğitim seviye arttıkça öfke kontrolünün arttığını belirtmiştir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Öfke ifadesini etkileyen en önemli ortamın aile olduğu söylenebilir. Miller(1993), sosyalleşme sürecindeki çocuğun, aile fertlerinin davranışlarını, tutum ve tavırlarını, iletişim ve duyguların ifadesini aile ortamı ve aile içi psikolojik dinamikleri gözlemlemekte, model almakta, özdeşleşmekte ve taklit etmekte olduğunu bildirmiştir. Aile ve sosyal çevre tarafından bireyin davranışlarının olumlu veya olumsuz pekiştireçler ile pekiştirilmektedir. Ellis'e (1992) göre öfke yaşantısının oluşabilmesi için bireylerde sosyal ve bilişsel yapılar olması gerekmektedir, bu yapıların temelleri anne-çocuk ilişkisi doğrultusunda şekillenmektedir. Bowlby (1969,1980)'e göre de bakıcı ve çocuk arasında kurulan güçlü duygusal bağ olarak tanımlanan bağlanma ilişkileri, tüm yaşam boyunca bireyin ilişkilerini, duygusal yaşamlarını ve tepkilerini belirlediği kabul edilmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Bowlby (1980)'e göre çocuk ilk temel değerleri olduğu gibi duyguları ifade etmeyi de ailesinden öğrenir. Aile içi iletişim, ailenin duygularını ifade etme ve paylaşım şekli çocuk için yaşam kılavuzu özelliği taşımaktadır. Çocuk tüm bunları ilk önce anne ile geliştirdiği bağlanma ilişkilerinde öğrenir ve şekillendirir. Yaş ilerledikçe ve bakıcı ile etkileşim sonucu geliştirdiği şemalar diğer insanlar karşı davranışlarını belirler. Okumuş (2001)'e göre aile ortamı, çocuğun ailedeki yeri, aile içi iletişim çocuğun kişiliğini dolayısıyla davranışlarını direk etkileyen etmenlerdir. Aile içinde denetimin algılanması bireylerin sürekli öfkesinin artırırken, öfkenin bastırılma ve kontrol altına alınması şeklinde tepkilerin sıklıkla oluşmasına neden olmakta; buna karşın aile ortamında birlik ve beraberliğin algılanması sürekli öfkeyi ve öfkenin dışa vurulmasını azaltmaktadır. Çatışmaların sık yaşandığı, sevgi ifadelerinin olmadığı, duygusal paylaşımların sınırlı olduğu ya da kabul edilmez olduğu ailelerde büyüyen

çocukların öfke düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur(İmamoğlu, 2003).

Üstün ve Ark.(2005) öfke yaşantısı ve öfkenin ifade edilmesi hedefe ve duruma göre değiştiğini belirtmişlerdir(Akt. Beyazaslan, 2012). Bireyin öfkelendiği zaman nasıl hareket edeceği; bireyin o anda içinde bulunduğu konumu, konumla ilgili genel durum, kültürel normlar, öfkenin şiddeti, benzer durumlarla ilgili daha önce geçirilen yaşantılar, öfke öncesi bireyin içinde bulunduğu durum gibi pek çok etmene bağlı olarak farklılık gösterir (Özmen, 2004).

Spielberger (1991) öfke ifade ediliş biçimlerini içselleştirilmiş öfke, dışsallaştırılmış öfke ve öfke kontrolü olarak üç boyutta ele almıştır(Akt. Beyazaslan, 2012). Starner ve Peters(2004)'a göre öfke dışa vurumu; oluşan öfke duygusunun sözel olarak veya davranışa dökülerek dışarıya aktarılmasıdır ve öfkenin yol açtığı stresle başa çıkmada uyumsal bir tepkidir. Öfke içe vurumu; kişinin gizleyerek ya da öfkeyi içinde tutarak var olan öfke etkenlerine karşı kullandığı alternatif bir uyum mekanizmasıdır. Öfke kontrolü ise kişinin başkalarıyla ilişkilerinde öfkesini ne ölçüde kontrol ettiği veya ne ölçüde sakinleşme eğiliminde olduğunu belirten durum, bireysel tepkilerle öfkeyi ifade eden kontrol deneyimleridir(Akt. Albayrak ve Kutlu, 2009).

2.4.6.1. Öfkenin dışa yönlendirilmesi

Kızma, kötü sözler söyleme, kavga etme vurup-kırma gibi davranışları içeren en sık tercih edilen ve en kolay öfke ifade etme yoludur. Engellenme karşısında Westen(1996)'e göre birey benliğini korumak savunmaya, Özer(1994)'e göre ise engellemenin ortaya çıkardığı engelleri kaldırmak için harekete geçer(Akt. İmamoğlu,2003). Baltaş ve Baltaş (2002)'a göre iletişim yolu açık ve öfkesini dışa yönlendiren bireyler zorbaca davranışlar sergileyerek başkalarına zarar verici ve onları küçük düşürücü tarzda davranırlar. Bu insanların aile hayatında tipik olarak ihmalkarlıkla keyfi cezalandırmalar arasında gidip gelen

anne babalar vardır. Terakye (1998) öfkenin bu şekilde dışa yönelmesi geçici bir rahatlama sağlasa da enerjiyi tüketeceğini, davranışların kontrolünü güçleştireceğini belirtmiştir. Izard’a göre (1991) eğer bu bireyler öfke duygularını açık bir biçimde, kontrolsüz olarak dışarıya yansıtmaya devam ederlerse belli bir süre sonra bu davranışları nedeniyle insanlar arası ilişkilerinde zor durumlar yaşayacak, toplum ve topluluklardan dışlanarak aile ve kişiler arası ilişkilerde çatışma yaşamaya başlayacaklardır(Akt. Beyazaslan, 2012).

2.4.6.2.Öfkenin içe yönlendirilmesi

Gençtan’a göre (1990) engelleyici bir durum karşısında yaşanan kızgınlığı kimi insan o anda, kimi o durum sona erdikten sonra fark edilebilir; kimi ise bu duyguyu öylesi bastırır ki yaşam boyu kişinin bilincine ulaşamayabilir. Kızgınlık yaşanan kişi, yitirmekten korkulan biriyse öfkenin bastırılma olasılığı daha fazladır. Bazen böylesi durumlarda bastırılan kızgınlık, bileşik kaplar yasası uyarınca, nasıl olsa kaybedilmeyecekleri düşünülen yakındaki kişilere yöneltilir. Engellenmenin yarattığı kızgınlık duyguları engelleme hissini doğuran kişiye yöneltilmediğinde ise üzüntü ve küskünlük duyguları ortaya çıkar. Bazen bu duygulara geçici bir karamsarlıkta eklenebilir. Ama bu çoğu zaman uzun sürmez; ya engeli aşmak için yeni yollar düşünülür yada amaç değiştirilip başka seçeneklere yönelinebilir(Akt. Akmaz,2009).

Gençtan(1993)’e göre öfke içe atımı öfke yaratan durum hakkında konuşmayı, öfkelendiren birey ile iletişime geçmeyi dolayısıyla çözüm bulmayı zorlaştırmaktadır. Zamanla kırgınlık, gücenme duygularının yaşanmasına, kızgınlığın artmasına ve kin beslemeye neden olacaktır. Ayrıca kaynağına yönlendirilmeyen öfke beklemeyen bir anda kontrolsüz ve abartılı bir şekilde ortaya konulur, kişi bu durumda suçluluk duyar ve bir dahaki patlamaya kadar öfkesini biriktirmeye devam eder. “Biriktirme-boşaltma-suçlama-yeniden biriktirme” şeklinde kısır döngü yaşanır(Akt. İmamoğlu, 2003)

Martin ve Watson(1997)'e göre bastırılmış öfkenin en yaygın hali pasif saldırganlıktır. Öfke yaşantısı pasif olarak yaşanır ya da farklı şekillerde ifade edilir, bir başka formda gizlenir. Öfkeli kişi kendini kurban ya da kullanılmış hisseder ama bunu paylaşmaz, içinde yaşar(Akt. İmamoğlu, 2003)

Bazen karsıdaki kişiyi kırmamak ve kaybetmemek için öfke bastırılrsa da Gupta(2005)'ya göre öfkesini içe vuran bireyler öfkeli olduklarını kabul etmedikleri için öfkelerini ifade etmekte çok zorlanırlar. Kültürel olarak çocukluktan bu yana öfkenin doğrudan ifadesinin engellenmesi, davranışların yetişkinlerden öğrenilmesi, küçüklerin büyüklere, kadınların erkeklere, sosyal olarak alt tabakanın üst tabakaya öfkelenmesini yanlış olarak kabul eden inanışlar nedeniyle, öfkenin ifadesi engellemektedir. Bu bireylerin iletişim yolu uyumlu olsa da, öfke tepkileri genellikle, somurtma, surat asma, küsme şeklindedir. Duyguları tahmin edilsin isterler. Genelde küçümsediklerini düşünürler. Üstün ve Ark. (2005) öfkesini baskılayan bireylerin kendinden daha üst statüde olan kişilere öfkelerini ifade etmede çoğu zaman zorlandıklarını belirtmişlerdir. İnsanlar genellikle hoşlanmadıkları kişilere daha fazla öfkelenmekte ama daha çok yakınlarına, arkadaşlarına ve sevdiklerine ifade etmektedirler(Akt. Beyazaslan,2012).

Lulofs ve Cahn(2000) bu bireylerin karşılarındaki kişinin onların düşüncelerini okumalarını ümit ettiklerini, sonuçta ise bu öfkeleri acı çekme ya da gücenme biçimine dönüştürebileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca açığa vurulmayan öfke duygusu bireyin kendisini çaresiz hissetmesine ve bu durumun sonucunda ise bireyde depresif duyguların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir(Akt. Beyazaslan,2012).

Öfkelenildiğinde kişinin kendini çok fazla denetlemesi ve bu denetimi yitirme korkusu, kızgınlık duygusunu kendisine yakıştırmaması ve üstünlük elde etme isteği öfke duygusunun ifade edilmesini engelleyici diğer nedenler olarak belirtilmektedir(Ulutürk, 2006).

Öfkeyi içe yönlterek baskılama şekli ortaya çıkardığı sonuçlar nedeniyle olumlu bir ifade şekli olarak kabul edilmemektedir. Birey için öfkesini baskılayarak kontrol etmek o anda yapıcı olabilir fakat asıl sorundan kaçıldığı da unutulmamalıdır(Sala, 1997). Kızgınlığı içinde tutup, onu düşünmemeye çalışmak ve dikkati daha olumlu şeylere yönlendirmek bazen işe yarası da sürekli olarak bu yolu kullanmak, çok sağlıklı olmayabilir. Eğer kızgınlık doğru bir biçimde ifade edilemezse, bir süre sonra bu duygu kişinin kendisine döner ve yüksek tansiyon, psikosomatik rahatsızlıklar (ülserler, alerjiler vb.) ya da depresyon gibi sorunlara yol açabilir (Bayhan, 1999).

2.4.6.3.Öfkenin kontrol edilmesi:

Martin ve Watson(1997)'e göre öfkenin kontrol edilmesi daha sakin ve mantıklı şekilde, daha etkili olarak öfke yaşantısının oluşturduğu negatif duygulanım ile baş etmeyi sağlayacak problem çözme, iletişim becerilerini kullanma gibi stratejileri kapsamaktadır(İmamoğlu, 2003).

Cüceloğlu'na göre(1991) de bazı insanlar öfkelendiklerinde bu duyguyu bastırır, bazıları imalı sözlerle öfkesini diğer insanlara iletir ki bu durum genellikle karşısındaki insanın kendini suçlu hissetmesine yol açar. Örneğin; bir kadın, kocasının ayakkabısı ile eve girmesine öfkelenir ancak öfkesini açıkça dile getireceğine, 'benim işim gücüm yok, aldırma sen, ayakkabınla içeri gir, nasıl olsa yarın senin hizmetçin evi yeniden temizleyecek' der. Bazı insanlar ise öfkesini sürekli diğerini eleştirerek veya şakaya boğarak ifade eder. Oysa öfkesini yapıcı tartışma yolu ile ifade etmek; kişilerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar, iki kişinin birbirlerini kırmalarını ve öfkenin yıkıcı etkisini önler (Akt. Beyazaslan,2012).

Lerner(2004) öfkeyi doğru ifade etme becerisi kazanmaya öfke kontrolü olarak tanımlamıştır. Lulofs ve Cahn(2000) öfkenin kontrol edilmesi diğer iki öfke ifade biçiminden (içte tutulan öfke ve dışı vurulan öfkeden) farklı olarak öfkenin sıklığının azaltılması ve daha az saldırganca ifade edilmesini içerdiğini, öfkenin kontrol edilmesi, öfkenin ifade

edilemeyeceği anlamına gelmediğini belirtmişlerdir(Akt. Beyazaslan, 2012). Öfkelenildiğinde gösterilen tepkiler yaşam süreci içinde öğrenilmiş davranışlardır. Bu nedenle yanlış ve kişiye zarar verecek şekilde öğrenilen davranışlar daha sağlıklı olanlarıyla değiştirilebilir(Kökdemir, 2004). Diğer bir deyişle öfke yönetimi tekniklerinin amacı, kızgınlığın ve öfkenin yol açtığı duygusal ve bedensel tepkileri azaltabilmektir. Kızgınlığa yol açan insanları, olayları yok edemeyiz; değiştiremeyiz. Yapılabilecek tek şey bu insanlar yada olaylar karşısında gösterilen içsel ve dışsal tepkinin kontrol edilmesi, onların yapıcı şekilde yönlendirilmesidir. Agresif olmadan öfkeyi ifade etmek en sağlıklı yoldur. Bunu yapabilmek için, istediklerimizin ne olduğunun farkına varmalı, bunları açık ve karşımızdakini incitmeyecek bir şekilde aktarmalıyız(Bayhan, 1999).

2.4.7. Öfkenin işlevleri

Öfke, nedeni ne olursa olsun, insanın engellenmelerden ve olası zararlardan kendini korumaya yönelik ortaya çıkan ve belirli işlevleri olan bir duygusal durum olarak ele alınabilir. Novaco(1975) öfkenin insan yaşamında çift yönlü etkisinin olduğunu belirtmiştir. Öfkenin bu çift yönlü etkisi şu şekilde sınıflanabilir; öfkenin yıkıcı ve uyum sağlayıcı işlevleri. Öfkenin yıkıcı işlevleri; kişide biyolojik, toplumsal (kişiler arası ilişki) ve psikolojik tahriplerin oluşmasına neden olmaktadır. Öfke kontrol altına alınabildiği sürece olumlu işlevlere sahiptir (Akt: Soyaldın, 2007).

Novaco (1975), öfkenin işlevlerini altı maddede toplamış, daha sonraki çalışmalar bu sınıflamayı desteklemiştir. Öfkenin işlevleri kısaca aşağıdaki biçimde ifade edilebilir;

Öfke, bireye enerji hissettirir; Novaco'e göre (1975) birey, öfkesinin farkına vardığında, enerjisini daha olumlu yönler yöneltir ve üretmeye yönelik etkinliklerde kullanabilir. Öfke yaratan durumu, engeli aşmak, yetersizlik durumlarıyla baş edebilmek ve hoş olmayan durumlardan kurtulmak için birey uygun davranış geliştirip güçlülük, üstünlük ve olaylara kontrol koyabilme duygularını yaşar. Bir anlamda bireyin benlik kavramının

gelişimine olumlu katkı sağlar. Ayrıca öfkeyi ortaya çıkaran anksiyeteye tepki olarak, bireyin savunma mekanizmalarını uyarır. Bireyin kullandığı savunma mekanizmaları, öfke duygusu ile baş etmesi için yeterli olmadığında ise, yeni baş etme davranışlarının gerekliliğini hissettirir ve bireye değişim için gerekli olan güdülenmeyi sağlar(Akt. İmamoğlu,2003)

Öfke, bir işarettir; Lerner'e(1996) göre öfke, karşıdaki bireyi uyarmak için bir işarettir. Bireyin kırıldığı, incindiği, engellendiği veya bir şeylerin yolunda olmadığını gösterir. Öfke, karşılanmamış gereksinimleri anlatır ve "istediğimi elde edemiyorum" iletisini taşır(Akt. İmamoğlu,2003)

Öfke, süregelen davranışı ortadan kaldırır veya engeller; Schuerger(1979) davranışın engelleyicisi olarak öfke, bireyi asıl amacından başka yöne yönlendirir. Birey, yapması gereken asıl iş yerine, dikkatini başka bir yöne ya da nesneye yöneltir ve böylelikle kendisine ikincil bir kazanç sağlamaya çalışır. (Akt. Kısaç,1997)

Öfke, başkalarına karşı olumsuz duyguların açıklanmasını kolaylaştırır; Averill(1983)'e göre birey, öfkesini ifade ederken, bağırıp çağırıp söylenerek, diğerlerine karşı hissettiği olumsuz duyguları da ifade etme şansı yakalar. Sanılanın aksine öfkenin ifade edilmesi, karşı taraf ile ilişkileri zedelemekten çok ilişkiyi güçlendirdiği, ilişkinin daha sağlıklı ve anlamlı olmasına yardımcı olduğu bildirilmektedir (Akt. İmamoğlu, 2003).

Öfke bir savunmadır; Köknel(1986) öfke belli sınırlar içerisinde kişiliği koruma, saygınlık kazandırma ve bu saygınlığı sürdürme işlevine sahip olduğunu belirtmiştir. Novaco(1975) öfkenin ilişkilerde ortaya çıkan çatışmaların bir ürünü olarak oluşan anksiyeteyi değiştirerek egoyu koruma görevi gördüğünü belirtmiştir. Cüceloğlu'na göre(1991) öfke bireyin benlik sınırlarının ve benlik saygısının korunmasına, böylece sağlıklı ilişkiler kurulmasına yardımcı olur (Akt. İmamoğlu,2003).

Öfke bir haklılık algısıdır; Schuerger'e göre öfke bireyin, haklı olduğu, engellendiği ve adaletli olduğu duygusunu sürdürmesine olanak verir. Bireyin egosu, öz-saygısı korumuş olacaktır(Akt. Kısaç, 1997).

Cansever(1981) bireyde engellemeler her zaman olumsuz ve yıkıcı sonuçlar doğurmayacağını belirtmiştir. Gerginlik altında, çelişkili durumlarda veya engellemelerde insanın davranışı eskisine göre daha olumluda olabilir. Engellendiği için çabalarını artırır. Adler'in sözünü ettiği ödünleme, engellenen ve doyurulamayan dilek, istek, davranışların yarattığı tedirginliği, onların yerine geçilebilecek başka dilek, istek ve davranışlarla giderebilmeyi kapsar. Eksiklik duygusu içindeki kişi eksikliklerini örtmeye yeltenebilir. Amacına erişebilmek için kullandığı çareleri tartabilir, yenilerini bulabilir veya tam durumu değerlendirir ve engellenmeyi giderek değişik çözüm yollarını başvurabilir(Akt. Akmaz,2009).

Köknel(1992) insanlar toplumsallaştıkça, eğitim ve kültür düzeyleri geliştikçe saldırgan davranışlar, eylemler, hareketler, yaratıcı, üretici çabalara, çalışmalara, uğraşlara dönüşeceğini belirtmiştir. Başka bir deyişle, saldırganlık yaratıcı, üretici davranışların, eylemlerin temel enerjisini, gücünü oluşturur. Saldırganlığın yaratıcı, üretici davranışların kaynağını oluşturması için insanın daha önce ilgi, sevgi, güven, saygınlık, özgürlük, özerklik gibi temel gereksinimlerine doyum sağlayan bir ortamda gelişmiş, yaşamış olması gerekir(Akt. Akmaz,2009).

Terakye (1998) yoğun olarak yaşanmasına karşın ifade edilmeyen öfke hem bireyin enerjisini tüketir hem de davranışlarını kontrol etmesini güçleştirir. Yaşanan kızgınlık, gücenme duyguları ise iletişimi olumsuz yönde etkileyerek kişiler arası ilişkilerde bozulmaya, etkin olmayan sorun çözümüne ve sosyal geri çekilmeye neden olur. Bastırılarak içe atılan öfke, hipertansiyon, mide ülseri, migren gibi psikosomatik hastalıklara ve depresyona neden olurken; yaşanan yoğun öfke duygusu uygun olmayan pasif-agresif davranışlar ve bireyin

kendisine veya çevreye yönelik saldırgan davranışları ile ifade edilmektedir(Akt. Beyazaslan, 2012).

2.5. Öfke ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

İlk bakışta zararlı bir duygu olarak düşünülen ve çoğu zaman saldırganlıkla beraber ele alınan öfke ihtiyaçların karşılanmaması ve istenmeyen sonuçlar ortaya çıktığında verilen doğal bir tepkidir. Düşünülenin aksine öfke kontrol edildiği ve kontrollü bir şekilde ifade edildiğinde sağlıklı bir duygu iken, kontrolden çıktığında birey için yıkıcı bir davranış haline dönüşmektedir. Zamanla öfke duygusunun açıklanması için farklı kuramsal yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bunlar öfkenin doğuştan var olan biyolojik temeller ve çevrenin etkisi ile sonradan kazanılan veya doğuştan var olan ancak sonradan aktif hale gelen eğilimler ilgili görüşler çerçevesinde şekillenmiştir(İmamoğlu, 2003).

2.5.1. Biyolojik temellere dayanan kuramlar

Bu kurama göre saldırgan davranışlar merkezi sinir sistemi özellikle limbik sistem ve endokrin sistemde kaynaklanır. Duyumlarla elde edilen bilgiler talamus aracılığı ile dürtüsel ve duygusal tepkilerin olduğu bölge olan hipotalamus ve amigdalaya transfer edilir. Maymunlar ve kediler üzerinde yapılan çalışmalarda, limbik sistemde, hipotalamusun üst kısmında ve amigdalarda saldırgan davranışların hem eyleme dönüşmesini hem de kontrol edilmesini sağlayan noktaların olduğu, bu bölgenin uyarıldığında hayvanların saldırgan davranışlar sergiledikleri ortaya konmuştur. Merkezi sinir sistemi yanında, hormonlarda biyolojik görüş açısından saldırganlık ile ilişkilendirilmiştir. Testesteron (erkeklik hormonu) hormonun seviyesinin artmasının erkeklerde saldırganlığın artmasına neden olduğuna yönelik çalışmalarla desteklenmiştir. Bu çalışmalardan birinde Olveus(1980) yüksek düzeyde testesteron salgılayan ergenlerin, daha hassas, gergin ve sabırsız olduklarını tespit etmiştir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Archer, Birring and Wu (1997) çalışmalarında fiziksel ve sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ile testosteron arasında ilişkinin olmadığı belirtilmektedir. Sluyter ve Ark.(2000) orta yaştaki ikizlerde saldırganlık, düşmanlık, öfke sendromu ve testosterondaki değişimin genetik katkısını belirlemek için yapılan çalışmada, testosteron için kalıtımın önemli (yaklaşık %60) olduğu ve saldırganlık, düşmanlık, öfke sendromu için kalıtımın katkısının orta düzeyde(23-53%) olduğu görülmüştür. Ortak genetik faktörün etkisi ile testosteron ve saldırganlık, düşmanlık, öfke sendromu arasında bir ilişki bulunmamıştır. Testosteronun altında yatan çevresel faktörler ile saldırganlık, düşmanlık, öfke sendromunu etkileyen çevresel faktörler arasında negatif korelasyon bulunmuştur(Akt. Özdemir, 2009).

2.5.2. Psikanalitik kuram

Geçtan(1993) psikanalitik yaklaşıma göre, insan davranışlarının yaşam ve ölüm olmak üzere iki temel içgüdü tarafından yönlendirildiğini belirtmiştir. Freud yaşam içgüdüsünün türevinin cinsellik, ölüm içgüdüsünün türevinin ise saldırganlık olduğunu savunmuştur(Akt. Özmen, 2006). Miller(1993) yaşam içgüdüsü organizmanın yaşamda kalmasını sağlayan bir güdü iken; ölüm içgüdüsü bunun zıttına, organizmayı tahrip ederek başlangıçtaki formuna dönüştürmek amacıyla olduğunu, ölüm içgüdüsünün yıkıcı amaçlarının dış dünyaya yöneltilmesi sonucu saldırgan davranışların ortaya çıkardığını bildirmiştir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Geçtan(1993), Psikanalitik kurama göre “Oral Dönem” olarak adlandırılan yaşamın ilk döneminde ağız erojen bölgedir. Bu dönemde bebek ısırma, emme ve ağzına alma davranışlarıyla nesneleri ve dünyayı tanımaya başlar. Edilgen ve bağımlı davranışlar dişlerin çıkması ile ısırma, kemirme gibi etkin ve saldırgan davranışlara dönüşür. Ağızla ilgili sadistlik kişilik yapılarının ve insanda var olan yıkıcı eğilimlerin ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlar. Bu dönemde takılıp kalma veya bu döneme gerileme saldırgan davranış temelini oluşturmaktadır. Çok konuşan, başkalarını kötüleyen, küçümseyen, iğneleyen, alay eden,

suçlayan, kızan, bağırın, çağırın, çabuk öfkelenen insanların oral döneme saplandıkları veya gelişmemiş oral dönem yaşadıkları iddia edilir(Akt. İmamoğlu)

Geçtan (1995) bir sonraki “Anal Dönem” ’in öfkenin temellerinin atıldığı dönem olduğunu belirtmiştir. Çocuk anüs kasları üzerinde denetim kazanmaya; oral dönemde edilgen etken varoluşa doğru geçmeye başlar. Tuvalet eğitimi verilen bu süreçte annenin tutumları ve dışkılamaya karşı kendi duyguları çocuğun ileride sahip olacağı bazı karakter özelliklerini ve değerlerinin önemli ölçüde etkilemektedir. Annenin tuvalet eğitimi sırasında tutumunun katı ve cezalandırıcı olması çocuğun dışkıyı bir silahmışçasına saldırgan duygularla püskürtme eğilimi geliştirmesine yani “anal sadizm” denilen saldırgan davranışlar geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu durumda çocuk tutucu bir karakter ile olumsuz duyguları baskı altında tutan “anal tutucu” veya başkaldıran, öfke nöbetleri ve eziyet etme eğilimleri olan “anal tepki” kişilik geliştirecektir. Cansever’e göre (1985) anal dönemde saplanma veya gerileme anal sadistik kişilik yapısının oluşmasına neden olur ki bu kişilik yapısı çabuk kıza, aşırı öfke ve saldırganlık davranışları ile karakterizedir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Köknel (1985) psikanalitik kurama göre 3-5 yaşa denk gelen fallik dönemin cinsel doyum kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bir yandan kendini keşfetme, diğer yandan süper egonun gelişmeye başlaması ile yaşanan engellenme duyguları çocuğun karmaşa yaşamasına neden olur. “Oedipus Karmaşası”nın da yaşandığı bu dönemde çocuk, anne-babanın ve çevrenini tepkilerinden dolayı üst benliğinden çekinir, korkar. Süperegonun baskıları sonucu pişmanlık ve suçluluk duyar. Benliğe yöneltilen aşırı baskı, korku ve suçlama ya karşı benlik şiddet eylemlerine, saldırgan davranışlara başvurur. Bu döneme saplanan bireyler genelde hiçbir kural, engel ve yasa tanımayan bir birey durumuna gelirler(Akt. İmamoğlu, 2003)

Psikanalitik yaklaşımda öfke duygusunun işlevi daha çok bu kuramın önemli kavramlarından biri olan boşalım (katarsis) kavramı bağlamında vurgulanmaktadır. Organizmada herhangi bir gereksinim hissedildiğinde bir gerilim ortaya çıkar. Bu gerilimin

ortadan kaldırılması amacıyla organizma gerginlik öncesi duruma dönmek amacıyla harekete geçer. Organizmanın önceki durumuna dönebilmesi için, bu gereksinim nedeniyle biriken enerjinin boşaltılması(katarsis) gerekir. Bu yaklaşımla öfkenin ifade edilmesi bireyde biriken enerjinin yarattığı gerilimin azalmasını sağlayıp rahatlamaya yol açacaktır. Dolayısıyla öfke, biriken bu enerjinin boşaltılmasının bir yolu olarak görülür(Özmen, 2006).

Tsai (2000)'e göre öfkenin ifade edilmeyerek bastırılması enerjinin içte tutulması içsel baskıyı yükseltirken, birey onu kontrolde tutmak için yoğun bir enerji harcar. Öfkenin bastırılması, birey için tehlikeli ve sağlıksız bir durum ortaya çıkarır. Psikanalitik yaklaşıma göre, öfkenin sürekli bir biçimde bastırılması psikolojik ve fizyolojik sağlığın bozulmasına yol açar. Psikanalitik yaklaşım öfkeyi, önemli ve ifade edilmesi gereken bir duygu olarak görür. Freud'un açıklamalarına paralel açıklamaları bulunan Lorenz'e(1966) göre insanda var olan saldırganlık, sürekli akan bir enerjinin beslediği bir içgüdüdür. Bu içgüdüde birikmiş olan enerjinin, belirli bir düzeye ulaştığında herhangi bir dış uyaran olmaksızın bir patlama biçiminde ortaya çıkma olasılığı da vardır(Akt.Özmen, 2006)

Geçtan (1999), Horney'in içgüdülerin insan davranışlarının belirleyicisi olduğu yönündeki Freudcu görüşe karşı çıktığını belirtmiştir. Horney'e göre bozuk davranışlar aile içi ilişkilerdeki aksaklıkların sonucunda ortaya çıkmaktadır ve sosyokültürel etmenler bu öğrenme sürecini etkilemektedir. Bu bakış açısıyla Horney, toplum-birey ve anne-baba-birey ilişkisini ön plana çıkararak davranışın insanın yaşamı boyunca geliştirdiği algıları, duyguları, düşünceleri, değerleri, amaçları ve bunların karşılıklı etkileşimleri tarafından belirlendiğini savunmaktadır (Akt. İmamoğlu, 2003).

2.5.3. Bilişsel yaklaşımlar

Bilişsel yaklaşımın önemli kuramcılarından biri olan Beck'e (1979) göre öfke duygusunun ortaya çıkmasına neden olan şey, uyarıcı değildir. Öfke duygusunun ortaya

ıkmasına neden olan Şey, bireyin bu uyarıcıyı algılama biçimi ve uyarıcıya verdiği anlamdır(Akt. Özmen, 2006). Bireyin düşünce yapısı olayları algılama, yorumlama ve duyguların ortaya çıkmasında belirleyici bir kriterdir. Bireyin çevresine ait akılcı ve gerçekçi olmayan inançları, algılamaları ve yorumları kişiliğe yönelik saldırı ve engellenme olarak algıladığı zaman yoğun öfke yaşanmaktadır. Bu nedenle öfke duygusunun da düşünce yapısından etkilendiği bir gerçektir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Örnek olarak, “Benimle aynı ırktan olmayanlar tehlikelidir” ve “Biri bana saygı göstermiyorsa, onu dövmem gerekir” şeklinde inançları olan kişileri öfkelendiren, durumlar değil;onlara yüklediğiniz anlam, onlarla ilgili düşünce ve inanlarımızdır. Örneğin, beklediğimiz dolmuş yavaşlamadan geçip gidince çaresizlik duyabilir ve “Beni görmezden geldi” diye düşünüp öfkelenebiliriz; ancak dolmuşta boş yer olmadığını fark edince öfkemiz yatışabilir. Burada öfke tepkisine yol açan şoförün keyfi olarak bizi görmezden gelmiş olduğuna ilişkin yaptığımız yorumdur(Akt. Cömert, 2004).

2.5.4. Sosyal öğrenme kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre, davranışlar, bireyin çevresinde gözlemlediği davranışları taklit yoluyla model alması ile kazanılır. Sosyal öğrenme kuramcıları, temel olarak saldırganlığın da öğrenilmiş bir davranış olduğun inanmaktadırlar. Bizim için engelleyici ya da tahrik edici olan bir durumla karşılaştığımızda, daha önce benzer koşullarda öğrendiğimiz türden davranışlar gösterdiğimiz öne sürölmektedir (Baran,2009). Gözlenmiş olan öfke içerikli davranışın ya da öğrenilmiş olan bir davranışın ortaya konulmasında, bireyin kendi benliğini algılayışı, karşı karşıya olduğ u durum ve diğer çevresel etmenler önemlidir. Birey bütün bu etmenleri değerlendirerek, öfke içerikli tepkilerini ortaya koyup koymamaya karar vermektedir(Özmen, 2006).

Modern öğrenme ya da sosyal öğrenme kuramcılarının görüşlerine göre öfke davranışları, ifade ediliş bakımından model alma, taklit, özdeşleşme ve pekiştirmelerle

öğrenilen tepkilerdir. Çocukluktan itibaren anne ve babasını görerek ve onlardan davranışlarına ilişkin geribildirimler alarak, çocuk toplumca doğru bulunan davranışları tekrar etmeyi ve bu davranışları benimsemeyi öğrenir. Ayrıca çevresinde gördüğü, onay alan davranışları da taklit yoluyla içselleştirir. Toplumca onay gören ifade biçimlerini özümseyen çocuk, öfkesini sağlıklı yollarla ifade etmeyi başaramazsa, yine yoğun öfke duygularını hep taşır ve içsel çatışmalarını çözmek için saldırgan ve aşırı uyarılmış davranışlar seçebilir(Akt: Soyaldın, 2007). Saldırgan davranışın gelişmesinde aile ilişkilerindeki yanlış uygulamaları model almanın yanında aile içi süreçlerdeki ödüllendirme, cezalandırmanın ve aile dışındaki saldırgan modellerin de saldırgan davranışın gelişimi için önemli olduğu savunulmaktadır(Akt: Avcı, 2006).

Nelson-Jones(1995) sosyal öğrenme kuramına göre saldırgan davranışlar öğrenilirken araçsal öğrenme ve gözlem yoluyla öğrenme olmak üzere iki tür öğrenme söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Araçsal öğrenme de davranış, doğrudan bir yaşantı sonucu, alınan pekiştireçlerle, eylemin olumlu ve olumsuz yanlarını yaşama ve tepkilerinin etkilerini farketme süreci sonucu öğrenilir. Pekiştireç önemlidir. Gözlem yoluyla öğrenme de, birey diğerlerinin direkt davranışlarını gözlemler, verilecek ceza veya ödüle göre o davranışı yapma veya yapmama kararı alır veya gözlemlediği kişi model olarak alınır ve davranışın sonucuna bakılmaksızın davranışın sonucundan bağımsız olarak kişi taklit edilir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Thompsan ve Rudolph (2000) davranışçı yaklaşıma göre, insanların daha önce öğrenilmiş davranışlar aracılığıyla benzer durumlarda, benzer davranışlar gösterdiklerini savunurlar. Onlara göre kişiler çevresel etkileşimlerden kaynaklanan ve birbirini takip eden sürekli uyaran davranışlar dizisi geliştirirler. Davranışçılara göre bu modeller, örnekler sürekli değildir; fakat zamanla yeni öğrenilen tecrübelerle değişebilirler. Yani bu davranışlar çevrenin etkisiyle değişken olurlar(Akt. Akdeniz, 2007).

Sosyal Öğrenme Kuramcılarına göre Bandura (1973), öfke davranışının, sembolik süreçler aracılığı ile gözlem yolu ile öğrenildiğini iddia eder. İnsanların pekistireç olmadan da öğrenebileceklerini, bir davranışın öğrenilmesi ile uygulanmasının ayrı şeyler olduğu ve televizyonda şiddet içeren film seyretmenin de saldırgan davranışları artırdığını vurgulamaktadır. Okul öncesi çocuklarla yaptığı deneyde, üç gruba ayırdığı çocuklara farklı zamanlarda aynı film seyrettirilmiş ancak birinci grubun izlediği filmin sonunda saldırgan davranış ödüllendirilmiş, ikinci grubun filminde saldırgan davranış cezalandırılmış, son grubun izlediği filmde de saldırgan davranışa herhangi bir tepki verilmemiştir. Deneyin sonuçları, saldırgan davranışın ödüllendirildiği birinci gruptaki çocukların saldırgan davranışlar gösterdiği ve davranış repertuarlarına yenileri ekledikleri, her üç grubunda oyuncaklarına kaba davrandıkları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak saldırgan davranış pekiştirilmese bile, çocukların davranış gözlemleyip, model alma ve istenmeyen davranış bir şekilde öğrenilmiştir(Akt. İmamoğlu, 2003).

2.6. Bağlanma Stilleri, Öfke, Saldırganlık ve Suç Arasındaki İlişkiler

Suç ve suç davranışı, insanlık tarihinin oldukça ilgi çeken konularından biridir. Çalışmalarda şiddet içeren suç davranışının, bağlanma stilleri, öfke, saldırganlık ve travmatik yaşantılar, madde bağımlılığı gibi bazı psikososyal değişkenlerle oldukça ilişkili olduğu görülmüştür.

Bağlanma kuramına göre de kişinin erken yaşlarda ilgi ve bakımını üstlenen kişiyle kurduğu ilişkinin ileride onun duygu, düşünce ve davranışlarında belirleyici rol oynadığını öne sürülmüştür(Akt. Hamarta, 2004). Temel bakım veren kişiyle kurulan güvensiz bağlanmanın etkilerinin yaşamın ilerleyen dönemlerinde duygusal ve davranışsal problemlerin yaşanmasına sebep olabildiği bilinmektedir. Bağlanma stilleri için (güvenli, sakin ve kaygılı-ikircikli) ve öfke-oluşturan senaryo tipi (düşmanca, kararsız veya düşmanca olmayan) üzerinde yapılan araştırmada, güvensiz kişilerin güvenli kişilerin

olacağından daha fazla düşmanca niyet yüklemeye meyilli oldukları belirlenmiştir(Kaplan ve Aksel, 2013).

Birçok araştırmada bağlanma stilleri ile öfke ve öfke ifade tarzları arasında ilişkinin olduğu bulunmuştur. Sevim(2011)'e göre bağlanmanın öfke üzerinde direkt bir etkisi bulunmaktadır. Heinecke ve Westheimer (1966) çok net bir şekilde ailelerinden ayrılıp bakıma verilen çocukların ailesinin yanında kalanlar göre daha agresif hareketler sergilediklerini belirtmişlerdir(Akt. Tanış, 2014). Akmaz(2009) çalışmasında korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma, saplantılı bağlanma stiline sahip yöneticilerin sürekli öfke düzeyleri arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki görülmektedir. Öfke kontrol ile güvenli bağlanma arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, korkulu bağlanma ile öfke kontrol arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tanış (2014), İmamoğlu (2003) da benzer sonuçlar bulmuşlardır.

Öfkenin kontrol edilemediği durumlarda ortaya saldırganlık ve saldırganlığın uç noktası olarak değerlendirilebilecek şiddet ortaya çıkmaktadır. Polat(2009) şiddet ve suç birlikteliği kural olmamakla birlikte, oldukça sık olduğunu belirtmiştir. Şiddet, saldırganlık ve suç işleme davranışları ile öfke arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, öfkenin otomatik bir şekilde saldırganlık ve şiddetle birlikte ortaya çıkmasa da çoğu kez saldırgan davranışın başlatıcısı durumunda olduğunu ortaya koymaktadır(Akt. Ersen ve Ark., 2011).

Suç davranışı, bağlanma stilleri, öfke ve travmatik yaşantılar gibi bazı psikososyal değişkenlerle oldukça ilişkilidir(Ayan, 2013). Hanson ve Spratt(2000) yaptığı çalışmada patojenik bakım yaşamış ve güvensiz stillerde bağlanmış bu problemleri olmayan çocuklara göre çalma, yalan söyleme, istekleri için şiddete başvurma gibi davranışlarıdaha çok sergiledikleri ve zayıf dürtü kontrolleri oldukları , Luecken(2000) ise bebeklik ve çocukluk döneminde reddedilen, baskı gören ya da kontrol edilmeyen çocuklarda, ileride saldırgan

davranışlar gösterme olasılıkları fazla olduğu, De Vitove Hopkins'in(2001) çalışmasında, kaygılı-kararsız bağlanan çocukların, yıkıcı davranışlar ölçeğinden diğer gruplara göre anlamlı düzeyde fazla puan aldıkları, Rankin ve Roger(1994) ise her iki ebeveyne de güvenli şekilde bağlanmanın, ileride suç işleme olasılığını düşürdüğü, Vitaro, Bredgen ve Trembly(2000) çalışmasına göre ebeveyne bağlanmanın kalitesi suç işleme olasılığını yordamaktadır ve Gabel ve Ark.(1998) benzer olarak özellikle anne ile bağlanma kalitesi suç davranışını yordamaktadır(Akt. Kantarcıoğlu, 2004)

2.7. Bağlanma Stilleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları ve Suç ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde suçlu olgusu ve şiddet içeren suç davranışı üzerinde etkisi olduğu düşünülen bağlanma ve öfke hakkında yurt içinde ve yurt dışında yapılmış çalışmalara yer verilecektir.

Bowlby (1973) öfke, anksiyete ve bağlanma ile ilgili yapılan araştırmalarda konunun ebeveyn figüründen ayrılma ya da ayrılma tehdidi karşısından gösterdiği öfke üzerine olduğunu açıklanmıştır. Heinecke ve Westheimer (1966) 13 aylıktan 32 aylık olan bebeklere en az iki hafta olmak suretiyle bakıcılık yapılmış. Kontrol grubu olarak da bazı çocuklar ailesinden ayrılmamış ve sonrasında çok net bir şekilde ailelerinden ayrılıp bakıma verilen çocuklar daha agresif hareketler sergilemişlerdir. Yapılan çalışmanın devamında iki gruba da aynı oyuncak bebekle 8 günlük aralıklarla bir oynama testi yapılmıştır. Bu test neticesinde evlerinden ayrılıp bakım evlilerine verilen çocuklarda 4 kat daha fazla öfke gösterimi görülmüştür. Aynı zamanda ebeveyne benzeyen oyuncaklarına gösterilen tepki daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Evlerinde ebeveynleri ile yaşayan çocuklardan hiçbirinde bu agresif hareketler gözlemlenmemiştir. 6 (Altı) hafta sonra, ayrılan çocuklar evlerine dönmüş, oyuncak bebek testi aynı aralıkla 10 hafta sonra tekrar yapılmıştır. İki grupta da düşmanca tavırlarında önemli bir fark görülmemiştir. Yapılan testin neticesinde görülmüştür ki

birleşmeden altı hafta ve sonra çocuklar agresif tavırlarını bırakmaktadırlar. Fakat annelerin verdiği rapora göre evlerinden bakım evlerine gönderilen çocuklar eve döndükten sonraki aylarda evde özellikle anneye karşı düşmanca tavırlar sergilemişlerdir. Eve döndükten sonra 2. hafta ile 12. haftaya kadar çocuklar annelerine karşı duygu ikilemi yaşadıkları görülmüştür. Evlerinde kalan çocuklar için böyle bir durum görülmemiştir (Akt. Tanış, 2014).

Silver, Field, Sanders ve Diego'ya (2000), öfkelerinin şiddete doğru yöneldiğini düşünen ergenleri araştırıldığı bir çalışmalarında örneklem olarak 37'si erkek, 52'si kız toplam 89 ergen almışlardır. Katılımcılar 181 maddelik, ergenlerin hayatlarıyla ilgili davranışsal ve psikolojik yönden bir çok bilgiyi toplayan Likert tipi bir anket doldurmuşlardır. Bunlardan 31 tanesi bazen çok öfkelenedikleri için şiddet kullanacakları hususunda endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu ergenler (öfke grubu) öfkeli olmayan grupla karşılaştırılmış ve birkaç farklılık bulunmuştur: 1-Öfke grubunun ebeveynleriyle ve kardeşleriyle daha az yakın oldukları ve daha az destek gördükleri, 2- karşı cinsten daha fazla arkadaşlarının olduğu ve daha sık flört ettikleri, 3-notlarının ortalamasının altında olduğu, 4-daha bunalımlı oldukları, 5-daha sık madde kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sonuçta, öfkelerinin şiddete dönüşeceğinden endişe duyan ergenlerin ebeveynleriyle yetersiz iletişimlerinin olduğu, bunalım belirtileri gösterdikleri ve intihara yönelik düşüncelerinin olduğu anlaşılmıştır. Olası bir açıklamayla, zayıf aile ilişkileri olan ergenlerin öfkeli olduklarını ve destek için karşı cinsten arkadaşlara yöneldiklerini söyleyebilir(Akt. Saçar, 2007)

Campano ve Munakata (2004), Filipinli 650 ortaokul öğrencisiyle yapılan bir çalışmaya göre; Öfkenin, öğrencinin saldırganlığı ile arasında önemli bir bağlantının olduğu ve yüksek seviyede öfke ile okulda problemleri davranış, zayıf akademik başarı, arkadaşları tarafından dışlanma ve psikosomatik şikayetler arasında belirgin bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kontrol edilemeyen öfke, ciddi olarak okuldaki şiddetle bağlantılı faktörlerden biri olarak gösterilmiştir (Akt. Saçar, 2007)

Güleç ve Ark. (2011) cezaevinde yatan suçlulardan şiddet suçu işlemiş (42) ve işlememiş olanlar (74) olarak iki grup ile yaptığı çalışmada iş uyumsuzluğu, küçük yaşta suç işleme ve ruhsal bozukluk yaşamış olmanın şiddet içeren suç davranışı için risk oluşturduğu görülmektedir.

Calamari ve Pini (2003), geç ergen kızlarda bağlanma stilleri, öfke eğilimi ve dissosiyatif deneyimler arasındaki ilişkileri inceledikleri araştırmalarında güvensiz bağlanan kızlarla, kaçınan tip ve belirsiz tip arasında bazı farklılıklar ve daha fazla öfke eğilimi gözlenmiştir (Akt. Saçar, 2007).

Avcı(2006) şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerini aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelemek ve ailelerde psikolojik probleme sahip olma, alkol kullanımı ve suça yönelik davranışların görülme sıklığını araştırdığı araştırma sonucunda, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yaşadıkları belirlenmiştir. Öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre sürekli öfke, içe-yönelik öfke ve dışa yönelik öfke düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında bulundukları saptanmıştır.

Cohen(2014) yetişkin popülasyonda fiziksel ve sözel şiddet davranışı ile öfke düzeyi ve dürtüsellik arasındaki ilişkinin irdelenmesi amacı ile yaptığı çalışmasında; erkekler kadınlara göre 18 yaş öncesi ve sonrası, daha fazla sözel ve fiziksel şiddet davranışı göstermektedir. Sürekli öfke, öfke dışa vurumu ve öfke içe vurumu puanları yüksek olanlarda

sözel ve fiziksel şiddet davranışı gösterme arasında pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur. Öfke kontrolü puanları ile sözel ve fiziksel şiddet davranışı gösterme arasında anlamlı negatif ilişki vardır. Dürtüsellik alt ölçeklerinden heyecan arama ve sıkışıklık puanları ile sözel ve fiziksel şiddet davranışı gösterme arasında yüksek anlamlı pozitif ilişki vardır. Yapılan çoklu regresyon analizinde sürekli öfke puanlarının yüksek ve tasarlama eksikliği puanlarının düşük olmasının, hem 18 yaş altı ve hem de 18 yaş üstünde ortak olarak fiziksel ve sözel şiddeti yordadığı bulunmuştur. Öfke, dürtüsellik ve fiziksel sözel şiddet davranışı arasında yarı aracılık etkisi yapmaktadır.

Cuomo ve Ark.(2008) tarafından madde bağımlılığı olan ve olmayan hükümlüler arasında yapılan bir çalışmada, madde bağımlılarında dürtüsellik sonuçlarının tüm örnekleme kıyasladaha yüksek olduğu görülmüştür. Dürtüsellüğün saldırgan davranışlarda büyük bir rol oynadığı, cezaevinde kalma sürecinde daha fazla saldırgan davranışa neden olduğu ve hükümlülerin birden fazla kez hüküm giymesinde en büyük etkenlerden biri olduğuna kanısına varılmıştır(Akt. Çınar, 2010).

De Rosier ve arkadaşları (1994) çocukta görülen saldırgan davranışların ailenin etkisi sonucu oluştuğunun üzerinde durmaktadır. Çocukluğun ilk yıllarında anne ve baba ile olan ilişkilerin, sonraki davranışlarını ve kişiliğini büyük ölçüde etkilediğini belirtmektedir(Akt. Ovacık, 2008).

Öztürk (1990) sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı içinde yaşayan 18-20 yaşındaki gençler ile reddedilen, gereksinimleri karşılanmayan gençler arasındaki davranışsal farkları incelenmiştir. Sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı içinde yetişen gençlerin kendini kabul düzeyi yüksek, sosyal ilişkilerinde başarılı, bağımsız bireyler oldukları gözlenirken, reddedilen ve kısıtlanan gençlerin ise içine kapanık, kendilerine fiziksel zarar veren, çevresine saldırganca davranan kişiler oldukları saptanmıştır.

Gorman-Smith, Tolan, Zelli ve Huesman'ın (1996) 362 Latin ve Afrika kökenli ergen üzerinde yaptıkları çalışmada şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katılımcıları, suçlu olmayanlar, şiddet içermeyen suç işleyenler, şiddet içeren suç işleyenler olmak üzere üç grupta sınıflandırmışlardır. Araştırmanın sonucunda şiddet içeren suç işleyen grupta yer alan ergenlerin ailelerinin, diğer iki grupta yer alanlardan daha düşük disiplin, daha az uyum ve daha az bağlılığa sahip olduğunu gözlemişlerdir(Akt. Avcı, 2006).

Gorman-Smith, Tolan ve Henry (2000) gelişimsel-çevresel risk modeli kapsamında aile ilişkilerinin, hangi çevresel özellikler içersinde suç işleme için risk oluşturduğunu incelemişlerdir. Araştırma verileri Chicago halk okullarında beşinci ve yedinci sınıfında öğrenim gören daha önce saldırgan davranışı gösteren yüksek riskli 288 öğrenciden görüşme yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda suç işleme davranışının aile işlevleri özelliklerine ve ailenin içinde yaşadığı çevrenin özelliklerine bağlı olduğunu gözlemişlerdir. Özellikle yoksul bölgelerde yaşayan ailelerin suç işleme ve şiddet için büyük risk oluşturduğu belirtilmiştir. Ancak bu bölgelerde yaşayan ailelerin yüksek duygusal bağlılığa ve güçlü aile oryantasyonuna (açık rol dağılımı, sorumluluk vb.) sahip olmasının bu ailelerin çocuklarını suç işleme davranışına karşı koruyucu bir faktör olduğunu göstermektedir (Akt. Avcı, 2006).

Kanada'da (2010) yapılan araştırmada, öfke ifade tarzı ile bağlanma stili ve eşe uygulanan şiddet arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öfkeyi bastırma ile kaçınan bağlanma stili ve şiddet arasında ilişki olduğu görülmüştür. Şiddet patlamalarının çoğunlukla, kaçınan bağlanma stiline sahip olan ve öfkeyi baskı altında tutamayan kişilerde görüldüğü saptanmıştır. Aynı araştırmada, antisosyal kişilik ile kaçınan bağlanma stili arasında güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır(Akt. Burma, 2012)

Belanger ve Brisebois (2010)' a göre kaygılı/korkulu bağlanma biçiminin varlığı öfkeyi bastırmayı artırırken, eşe uygulanan şiddeti azaltabilmektedir; kaygılı bağlanma stiline

sahip olan evli erkeklerin eşlerini kaybetmekten korkabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle öfkeyi bastırarak, fiziksel şiddet şeklinde ortaya çıkmasını önledikleri belirtilmiştir (Akt. Burma, 2012)

Tolan, David ve Gorman-Smith (2001) tarafından yapılan boylamsal çalışmada ergenlerin şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışı üzerinde ebeveyn özellikleri ve aile ilişkileri araştırılmıştır. Ergenin şiddet içeren ve içermeyen suç işleme davranışı üzerinde ebeveynin denetiminin ve aile özelliklerinin açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Ayrıca yetersiz ebeveyn becerileri, düşük düzeyde duygusal yakınlığın olması ve irrasyonel inançların yüksek düzeyde olmasıyla şekillenen aile özelliklerinin, iki yıl sonra ergende görülen şiddet davranışının seviyesini arttırdığı belirlenmiştir. Son olarak da ebeveyn becerilerinin yetersiz olması ve aile özelliklerindeki bozulmanın, ergenin akran gruplarına katılması ve akran gruplarından etkilenecek suç işlemede anlamlı etkileri olduğu bulunmuştur (Akt. Avcı, 2006).

Coles, Greene ve Braithwaite (2002) şiddet için risk grubunda yer alan ergenlerin kişilik özelliklerini, duyuşu ve aileyi içeren üç faktörü incelemişlerdir. Araştırma verileri 13–18 yaş arasında yer alan 99 tutuklu ergenden toplanmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin şiddet davranışı göstermesinde öfke ifade tarzının, sürekli öfkenin ve sürekli kaygının açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Ancak erkek ergende görülen şiddet davranışında aile kontrolünün ayırt edici olmadığı belirtilmiştir (Akt. Avcı, 2006).

Aspy, Oman, Vesley, McLeroy, Rodine ve Marshall (2004) ergenlerde görülen silah taşıma ve şiddet davranışı için koruyucu faktörlerin neler olduğu araştırmışlardır. Araştırma verileri şiddet davranışı gösteren ve silah taşıyan 1098 ortaokul ve lise öğrencisi ve ebeveynleri ile görüşme yapılarak toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, gencin silah taşıması ve şiddet davranışı göstermesi üzerinde aile iletişiminin ve gencin sorumlu karar verme özelliklerinin koruyucu etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bunun yanı sıra erkek

ergenlerin, kız ergenlere ve etnik gruplara göre silah taşıma ve şiddet davranışı gösterme açısından daha büyük risk oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Son olarak da lise öğrencisi olma, ailenin gelir düzeyinin yüksek olması ve iki ebeveynli aile ortamında yaşamının, şiddet davranışı göstermeme ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Akt. Avcı, 2006).

Corvo ve Williams (2000) okulda silah taşıyan öğrenciler üzerinde uyuşturucu kullanımı, saldırganlık ve ailenin çocuk yetiştirme biçimlerinin ilişkisini incelemişlerdir. Bir devlet okulunda yapılan çalışmada okulda silah taşıyan ve saldırgan davranışları bulunan 37 öğrenci ile görüşmüşlerdir. Araştırmanın sonucunda bu ailelerde fiziksel cezanın yaygın olarak kullanılmadığı ve çok fazla çatışmanın yaşanmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan bu öğrencilerin evlerinde uyuşturucu madde kullanımının yaygın olduğu gözlenmiştir. Ebeveynlerin uyuşturucu kullanmasının, çocuklarında uyuşturucu kullanmasıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bu öğrencilerin ebeveynlerinin 1/4'ünden fazlasının, en az bir kez hapse girdiği saptanmıştır. Bu ebeveynlerin çocuk yetiştirme yöntemlerinin de yetersiz olduğu gözlenmiştir (Akt. Avcı, 2006).

Clarey ve Ark.(2010) Meksika'da 204 lise öğrencisiyle yapılan bir araştırma, öfke kontrolü, öfke ifade tarzı ile ebeveyn çatışmasına maruz kalma ve şiddete uğrama arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçları, aile içinde şiddete maruz kalan çocukların, şiddeti bir öfke ifade biçimi olarak kullanmayı öğrenebileceğini ve bu kişilerin çevresindekilere şiddet uygulama açısından büyük risk taşıyabileceğini göstermektedir (Akt. Burma, 2012).

Gorman-Smith, Henry ve Tolan (2004) toplum şiddetine maruz kalma riski ile şiddet içeren suç işleme davranışı arasındaki ilişkiyi ve aile işlevlerinin şiddet içeren suç işleme davranışlarındaki rolünü incelemişlerdir. Araştırma verilerini kentin varoş bölgelerinde yaşayan 263 Afrika kökenli ve Latin kökenli Amerikalı ergenden toplamışlardır. Çalışma sonucunda tutarlı şekilde düşük düzeyde çocuk yetiştirme becerilerine ve düşük düzeyde

duygusal bağılığa sahip olan ailelerde yetişen çocukların daha çok toplum şiddetine maruz kaldığı ortaya konmuştur. Ayrıca şiddete maruz kalma ile sonraki şiddet içeren suç işleme davranışı arasında bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Son olarak da sağlıklı aile işlevlerine sahip ve yüksek düzeyde toplum şiddetine maruz kalan ergenlerin, daha az sağlıklı aile işlevlerine sahip ergenlerden daha az şiddet içeren suç işleme davranışında bulunduğu saptanmıştır(Akt. Avcı, 2006).

Knoester ve Haynie (2005) çalışmalarında ergenlerde görülen şiddet davranışı üzerinde aile yapısı ile yaşanan bölge ve aile bütünleşmesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu çalışmada veriler, 7–12’nci sınıflarda okuyan 16,910 ergenden toplanmıştır. Araştırma sonucunda, tek ebeveynli ailelerin az olduğu bölgede yaşayan ve aile bütünleşmesinin yüksek düzeyde olduğu bildirilen ergenlerin, daha az şiddete başvurduğu bulunmuştur. Ayrıca daha yüksek riskli bölgelerde (genellikle tek ebeveynli aileleri daha fazla içerir) aile bütünleşmesi, risk düzeyi az olan bölgelere göre ergenlerdeki şiddeti engellemede çoğunlukla daha az etkilidir(Akt. Avcı, 2006).

Uluğtekin (1984) ana-baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırma verilerini 11–12 yaşları arasındaki 203 ilkokul öğrencisi ve bu öğrencilerin ana-babalarından toplamıştır. Araştırma sonucunda saldırganlık ve bağımlılık eğilimine ilişkin olarak anne-çocuk ilişkisinin baba-çocuk ilişkisinden daha önemli olduğunu, reddeden ve kısıtlayan anne-baba davranışlarının çocuklarda saldırganlık eğilimlerinin oluşmasına yol açtığını bulmuştur(Akt: Karabıyık, 2003).

Hatunoğlu (1994) ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmayı Erzurum’da beş lisenin son sınıfında okuyan 328 öğrenci üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda otoriter ana-baba tutumuna sahip ebeveynlerin, demokratik ve ilgisiz ana-baba tutumuna sahip ebeveynlere göre daha fazla saldırganlık

eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ekonomik durumun bireylerin saldırganlığını etkilediği bulunmuştur.

Kahraman (2000) aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin aile ilişkilerini ve ruhsal sorunlarını incelemek amacıyla aile yaşamlarında şiddet olan ve olmayan toplam 111 ergeni ve bu ergenlerin annelerini karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda ailelerinde şiddet olan ergenlerin, ailelerinde şiddet olmayan ergenlere göre, genel olarak aile içi ilişkilerde daha fazla çatışma yaşadıkları ve ailelerindeki bütünlük düzeyinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu ergenlerin babalarıyla ilişkilerinde problem çözme, iletişim becerilerinde yetersizlikler ve daha fazla düşmanlık duyguları ifade ettikleri saptanmıştır. Ayrıca aile içi şiddet üzerinde, ailelerin gelir düzeyinin, aile içindeki genel anlaşmazlığın, aile kökeninin, alkol kullanım sıklığının ve ergen ebeveyn arasındaki okul çatışmasının açıklayıcı olduğu görülmüştür.

Karataş (2002) lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada bazı sosyodemografik değişkenlere göre saldırgan davranışın değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırmanın verileri Adana Yüreğir ve Seyhan ilçesinden toplam 4 okuldan ve 276 öğrenciden ve onların anne-babalarından toplanmıştır. Araştırma sonucunda anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçlar (a) yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının orta ve düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanına göre, (b) orta saldırganlık düzeyindeki ana-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarının düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarına göre anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca anne saldırganlık düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerin de saldırganlık düzeylerinin arttığı gözlenmiştir.

Doğan (2001) 30 kız 30 erkek olmak üzere toplam 60 lise öğrencisi üzerinde yapmış olduğu çalışmada, ana-baba tutumları ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda ailede duygusal olarak ihmal edilen sağlıklı ilişkiler kuramayan ve tutarsız bir disiplin anlayışına maruz kalan ergenlerin saldırgan davranışlarında artma görülmüştür. Ayrıca “Ana-baba ilişkilerinde uyumsuzluk” boyutu ile saldırgan davranışları arasında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Otoriter ve baskıcı bir ailede yetişen ergenlerin, saldırgan davranışlarda bulunduğu görülmüştür. Ailede ekonomik sorunları olmasının ve aile üyelerinden birinin sağlık problemi yaşamasının ergenin saldırganlığını arttırdığı saptanmıştır.

Akmaz (2009) eğitim yöneticilerinin bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasının sonucunda, eğitim yöneticilerinin bağlanma stilleri ile öfke ve öfke ifade tarzları arasında ilişkinin olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, korkulu bağlanma, kayıtsız bağlanma, saplantılı bağlanma stiline sahip yöneticilerin sürekli öfke düzeyleri arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki görülmektedir. Güvenli olmayan bağlanma stili (korkulu, saplantılı ve kayıtsız) ile öfke içe, korkulu ve saplantılı bağlanma ile öfke dışı arasında da doğrusal anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Son olarak öfke kontrol ile güvenli bağlanma arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, korkulu bağlanma ile öfke kontrol arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Eğitim yöneticilerinin bağlanma stilleri, yaş değişkenine göre farklılık göstermektedir. 51(Elli bir) yaş üstündeki eğitim yöneticilerin 25-30 yaş arasındaki yöneticilere göre daha fazla güvenli bağlanma stiline sahip oldukları saptanmıştır. Diğer bir değişken cinsiyete göre erkek yöneticilerin bayan yöneticilere göre daha fazla saplantılı bağlanma davranışları gösterdikleri bulunmuştur. Hizmet yılı değişkenine göre 16 yıl ve üstü hizmet süresine sahip yöneticilerin hem 1-5 yıl hem de 6-10 yıl hizmet süresine sahip yöneticilerden daha fazla güvenli bağlanma davranışı ortaya koydukları görülmektedir. Araştırmada eğitim yöneticilerinin sürekli öfke ve

öfke ifade tarzları yaş ve cinsiyet değişkenine göre farklılık oluşturmamaktadır. Ancak yöneticilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları ünvan değişkenine göre fark göstermektedir. Bu sonuçlara göre, okul müdürlerinin müdür yardımcılarına göre öfkelerini daha fazla dışa vurdukları bulunmuştur.

İmamoğlu(2003) öğretmen adaylarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi sınıadığı çalışmasında öğretmen adaylarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki İlişki olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre sürekli öfke düzeyi ile güvenli olmayan bağlanma stilleri (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bastırılmış öfke (öfke-içe) ile güvenli olmayan bağlanma stilleri arasında doğrusal ilişki bulunurken; güvenli bağlanma ile ters ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öfke dışı boyutu ise korkulu ve kaçınan bağlanma stili ile ilişkili bulunmuştur. Öfke kontrolü de korkulu bağlanma stili ile ters ilişkili bulunmuştur. Öğretmen adaylarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzları, yaşa göre farklılık göstermemektedir. Ancak, cinsiyet değişkeni sürekli öfke ve bastırılmış öfkede anlamlı bir farklılığa neden olmuştur. Bu farklılık, kızların lehinedir. Bir diğer değişken, annenin hayatta olup-olmaması, öğretmen adaylarının sürekli öfke düzeyleri ve bastırılmış öfkelerinde bir farklılaşmaya neden olmuştur. Her iki durum için de bu farklılık anneleri hayatta olmayan öğretmen adayları lehinedir. Annelerinin öz olup- olmaması değişkeni sürekli öfke, öfkeyi dışı vurma ve öfke kontrollerinde farklılaşma oluşturmazken, öfkenin bastırılması boyutunda bir farklılık oluşturmıştır. Bu farklılık anneleri öz olmayan öğretmen adayları lehinedir. Babanın öz olup- olmaması değişkeni ise yalnızca öfke kontrolünde bir farklılık oluşturmıştır. Babaları öz olan grup, öfkelerini üvey olanlardan daha fazla kontrol etme eğilimindedirler. Son olarak, öğretmen adaylarının sürekli öfkeleri ve öfke ifade tarzlarının yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerinin özelliğine göre farklılaşıp farklılaşmadıkları incelenmiştir. Sonuçlar, bu değişkenin sürekli öfke düzeyleri ile öfkenin dışavurumunda farklılık oluştuğunu

göstermektedir. Sürekli öfke düzeyleri açısından, bu farklılık ilde ve ilçede yaşayanlar arasında oluşmuştur. İlçede yaşayanların sürekli öfke düzeyleri, ilde yaşayanlardan anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır. Öfkenin dışavurumu açısından ise, farklılık yaşamlarının çoğunu "köy"de geçirenler ile "ilçe"de yaşayanlar ve "yabancı bir ülkede" geçirenler arasında gerçekleşmiştir. Yaşamlarının çoğunu "Yabancı" bir ülkede geçirenler, "köy"de ve "ilçe"de geçirenlere göre, öfkelerini daha fazla dışavurma eğiliminde çıkmışlardır.

Tanış(2014) belirli yaş ve meslek grubu gözetmeksizin normal popülasyondan seçilen bireylerin bağlanma stilleri ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelediği çalışmasında bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade arasında ilişki gözlenmiştir. Buna göre kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ile sürekli öfke, öfkenin dışa yöneltilmesi ve öfkenin içe yöneltilmesi arasında pozitif yönde ilişki gözlenmiştir. Güvenli bağlanma stili ile öfkenin dışa yöneltilmesi arasında negatif yönde, güvenli bağlanma stili ile öfkenin kontrol edilmesi arasında ise pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Ayrıca medeni duruma, en uzun süre yaşanan yere, arkadaşlık ilişkilerinin kalitesine, kendi davranış biçimine ve bağlanma sorunu bildirme durumuna göre bağlanma stilleri anlamlı farklılık göstermektedir.

Kantarcıoğlu(2004), 14-18 yaşları arasında suç isnat etmiş erkek ergenlerin, akranlarından farklılaşan, kişilik, kimlik ve bağlanma özelliklerinin bulunmasını amaçladığı çalışmasında; 18 yaşında, deney grubunda bulunan ergenler aynı yaşta kontrol grubunda bulunan ergenlere göre anlamlı derecede nörotizm ve psikotizm kişilik boyutunda bulunmaktadır ve aile ilişkileri daha olumsuzdur. 14-15 yaşlarında, deney grubunda bulunan ergenlerin aile ilişkileri, kontrol grubunda bulunan 14-15 ve 16-17 yaşlarında ki ergenlere göre anlamlı düzeyde olumsuzdur. 16- 17 yaşlarında, suç işlemiş grupta bulunan ergenlerin aile ilişkileri, kontrol grubunda bulunan 14-15 ve 16-17 yaşlarında ki ergenlere göre anlamlı düzeyde olumsuzdur. Araştırmaya katılan 14-15 yaşlarında deney grubunda bulunan ergenler (moratoryum kimlik statüsünde bulunmaktadırlar) hariç tüm gruplar, bağırdı kimlik

statüsünde bulunmaktadır. Deney grubunun bağlanma stilleri şöyledir; %34 'ü saplantın, %26'sı kayıtsız, %20'si güvenli ve %18'i korkuludur. Kontrol grubunun bağlanma stilleri ise ; %37 si kayıtsız, %31'si güvenli, % 18'i saplantılı ve %12'si korkuludur. Araştırmaya katılan deney grubunda ki ergenlerin, aile ve sosyal ilişkilerinin olumsuz olduğu ve yaygın olarak güvensiz stilde bağlandıkları gözlenmiştir.

Ayan (2013), kasten adam öldürme suçu işleyen ve bu suçtan dolayı hüküm giymiş erkeklerin bağlanma stilleri, öfke ifade biçimleri ve çocukluk çağı travma yaşantılarını incelediği çalışmasında araştırma grubunu Marmara Bölgesindeki Ceza İnfaz Kurumlarında bulunan kasten adam öldürme suçu işlemekten hükümlü 100 erkekte ve kontrol grubu olarak adli bakımdan daha önce hiç suç olayına karışmamış 100 erkekte oluşmaktadır. Yapılan regresyon analizi sonucunda, öfke ifade tarzının bazı alt ölçeklerinin, çocukluk çağı travmaları ve bağlanma boyutları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca çocukluk çağında yaşanan bazı travmatik deneyimlerin de, bağlanma boyutları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bağlanma boyutlarının, çocukluk çağı travmalarının ve öfke yaşantısının birbiriyle ilişkili olduğu, suç ve suç davranışı üzerinde risk faktörü olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak aile içi şiddete maruz kalan çocuklara daha fazla sosyal destek verilmesinin bireye ve topluma yararlı katkılar getireceği belirtmiştir.

Arslan (2013) bir ruh sağlığı ve sinir hastalıkları hastanesinde yatmakta olan hastaların sosyo-demografik özellikleri ve anne- baba tutumlarının öfke ifade biçimleri ile olan ilişkisini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada; suç işlemiş erkeklerde, öfke kontrolünde ve dışavurumunda sorun yaşandığı ve bunun suça eğilimi artırıcı özellikte olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukluk örselenme yaşantıları, yaşandığı dönemi ve bireyin geleceğini etkileyebilen travmatik yaşantılardır. Örselenme, çeşitli psikiyatrik rahatsızlıkların oluşmasının yanı sıra,

çocuğun artan öfkesini dış dünyaya saldırganlık şeklinde yansıtmaya ve benlik saygısının azalmasına da neden olabilmektedir. Bu nedenle Burma(2012) örselenme yaşantıları ile öfke ifade tarzı, benlik saygısı arasında ilişki olduğu düşünmüş öncelikle bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, ayrıca çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzı ile psikolojik semptomlar arasındaki ilişkiler incelenmek üzere çalışma yürütmüştür. Çalışmasında katılımcıların aile içi ilişkilerinin çocukluk örselenme yaşantıları, öfke ifade tarzı ve benlik saygısını nasıl etkilediğine de bakmıştır. Araştırmanın örneklemini, İstanbul Ümraniye T Tipi cezaevinde kalmakta olan, cinsel saldırı suçundan hükümlü 74 erkek oluşturmaktadır. Cinsel saldırı suçu işlemiş olan hükümlülerde, çocukluk örselenme yaşantıları ile sürekli öfke, dışa ve içe yönlendirilen öfke arasında pozitif yönde ve anlamlı; öfke kontrolü ve benlik saygısı arasında ise negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre, katılımcıların, çocukluk dönemi örselenme yaşantıları sıklığı arttıkça, sürekli öfke, dışa ve içe yönlendirilen öfke düzeyi artmakta, öfke kontrolü ve benlik saygısı ise azalmaktadır. Ayrıca çocukluk örselenme yaşantıları ve sürekli öfke düzeyi ile psikolojik semptomlar arasında pozitif yönde ve anlamlı yönde, benlik saygısı ile negatif yönde ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Çınar(2010)'ın çalışmasında çocukluk çağı kötüye kullanım ya da ihmali olan grupta kavgaya karışma ve karakolluk olma oranının daha yüksek olarak saptandı. Özkıyım girişimi ve kendini yaralama davranışı açısından karşılaştırıldığında; çocukluk çağı kötüye kullanım ya da ihmali olan grupta, özkıyım girişimi ve kendini yaralama davranışının istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde daha fazla olduğu görüldü. Kötüye kullanım ya da ihmal öyküsü olanlarda “sürekli öfke”, “öfke içte” ve “öfke dışa” alt boyut ortalama puanları daha yüksek, “öfke kontrol” boyut ortalama puanı daha düşük saptandı. Çocuklukta kötüye kullanım ve ihmal yaşantılarının, yüksek öfke, düşük öfke kontrol özellikleri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile agresyonun bağlantılı olduğu, dürtüsellik ile çocukluk çağı kötüye kullanım ve ihmal yaşantılarının ilişkili olduğu görülmüştür.

Ersen(2010) suç ile öfke, şiddet ve aile tutumu arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. Çalışmasında suç işlemiş kadınların sosyodemografik özellikleri, anne-baba tutumları ve öfke ifade biçimlerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmaya İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda bulunan 176 kadın hükümlünün 102'si dahil edilmiştir. Kontrol grubu ise sağlıklı, daha önce cezaevi yaşantısı olmayan 77 kadından oluşmaktadır. Çalışmasında suç işlemiş kadınlarda eğitim düzeyi ve gelir seviyesi düşük; boşanmış ve evli kadınlarda suç oranı daha yüksek; hükümlü kadınlarda, alkol, madde kullanımı oranı belirgin olarak yüksek olduğu; öfke ölçeği değerlendirmesinde ise öfkeye yol açan etmenler dışındaki tüm parametrelerde anlamlı derecede farklılık görülmüştür. Anne-baba tutumları değerlendirildiğinde her iki grupta da otoriter aile yapısı dikkat çekmektedir.

Özdemir(2009) çalışmasında Muş E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda kasten adam öldürmek suçundan gelen hükümlü erkeklerde öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık ilişkisinin incelenmesi ve suçlu profillerinin çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmaya, Muş E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda yaşları 18 ile 68 arasında değişen, kasten adam öldürmek suçundan hükümlü rasgele seçilmiş 100 erkek alınmıştır. Hükümlülerin sürekli öfke ve öfke alt ölçek puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Hükümlülerde, saldırganlık ölçeğinin sözel saldırganlık ve öfke alt ölçekleri ile sürekli öfke, içte tutulan, dışa vurulan ve kontrol altına alınmış öfke puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Salırganlık ölçeğinin düşmanlık ve dolaylı saldırganlık alt boyutları ile sürekli öfke, içte tutulan ve dışa vurulan öfke puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür .

3.GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Veri Toplama Araçları

3.1.1. İlişki ölçekleri anketi (İÖA)

Griffin ve Bartholomew'un(1994) geliştirdiği İlişki Ölçekleri Anketi, 30 maddeden oluşmaktadır ve farklı maddeler toplanarak dört bağlanma prototipini ölçmek amaçlanmaktadır. İlişki Ölçekleri Anketi, Hazan ve Shaver'ın (1987) bağlanma ölçümlerindeki paragraflarından Bartholomew ve Horowitz'in (1991) "İlişkiler Anketi" ve Collins ve Read'in (1990) Yetişkin Bağlanma Ölçeğinde de kullanılan maddelerden oluşturulmuştur. Katılımcılar her bir maddenin kendilerine en yakın ilişkilerdeki genel tutumlarını ne derece tanımladığını 7 basamaklı bir ölçek üzerinde işaretlemişlerdir (1=beni hiç tanımlamıyor; 7=tamamıyla beni tanımlıyor). Güvenli ve kayıtsız bağlanma 6'sar maddeyle ölçülürken, saplantılı bağlanma stili 10 maddeyle korkulu bağlanma stili ise 8 medde ile ölçülmektedir(Akt. Akmaz,2009).

Dört bağlanma stilini yansıtan sürekli puanlar bu stilleri ölçmeyi hedefleyen maddelerin toplanmasından ve bu toplamın her bir alt ölçekteki madde sayısına bölünmesinden elde edilmektedir. (Korkulu: 1,5,9,12,13,23,24,28; Kayıtsız: 2,6,19,20,22,26; Güvenli: 3,10,14,15,27,30; Saplantılı: 4,7,8,11,16,17,18,21,25,29 maddeler). Böylece, alt ölçeklerden alınabilecek puanlar 1 ile 7 arasında değişmektedir. Bu yolla elde edilen sürekli puanlar katılımcıları bağlanma stilleri içersinde gruplandırmak içinde kullanılmaktadır. Gruplandırma sürecinde her bir katılımcı en yüksek puana sahip olduğu kategorisine atanmaktadır.

Kuzey Amerika'da yapılan çalışmalarda, İlişki Ölçekleri Anketi alt ölçeklerine görece düşük düzeyde iç tutarlılık katsayılarına sahip oldukları bulunmuştur. Örneğin, Griffin ve

Bartholomew'un (1994) araştırmasında İlişki Ölçekleri Anketi alt ölçekleri' nin alfa değerlerinin .41 ile .71 arasında değişmiştir. Ancak düşük iç tutarlılıklarına rağmen, İlişki Ölçekleri Anketi alt ölçeklerinin kabul edilir düzeyde test tekrar test güvenirliğine sahip oldukları (ortalama değişmezlik kat sayısı kadınlar için .53 ve erkekler için .49) saptanmıştır. Griffin ve Bartholomew'un , İlişki Ölçekleri Anketi alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayısının düşük bulunmasının İlişki Ölçekleri Anketi alt ölçeklerinin az sayıda maddeden oluşmasından veya ölçeklerin psikometrik kalitesinin yetersizliğinden değil, alt ölçeklerin hem benliğe hem de başkalarına ilişkin iki modeli birlikte içermesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Griffin ve Bartholomew, İlişki Ölçekleri Anketi ölçeklerinin faktör yapıları açısından bir karmaşıklık yaratmasına karşı bu yolla elde edilen bağlanma stillerinin yine de yapı geçerliliğine sahip olduğunu saptamışlardır. Ayrıca hem görüşme yöntemiyle hem de kâğıt kalem testi kullanılarak bağlanma stillerinin ölçüldüğü bu araştırmada İlişki Ölçekleri Anketi'nin "İlişkiler Anketi" ile yüksek düzeyde birleşen geçerlilik katsayılarına sahip olduğu gösterilmiştir (Sümer ve Güngör, 1999a).

3.1.2. Sürekli öfke-öfke tarz ölçeği (SÖÖTÖ)

Spielberger ve ark. (1988) tarafından Sürekli Öfke ve Öfke İfade Ölçekleri (Trait Anger and Anger Expression Scales) adıyla geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçe ye uyarlaması yapılan ölçeğin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı olmak üzere iki ana alt ölçeği bulunmaktadır. Sürekli Öfke alt ölçeği, kişinin genelde ne hissettiğini veya ne derece öfke yaşadığını ifade eden maddelerden oluşmaktadır. Öfke İfade Tarzı Alt Ölçeği ise üç alt boyuta ayrılmaktadır. Bunlardan; birincisi kişinin genel öfkesini dışa vurumunu öfkeyi dışa vurma alt boyutu; ikinci kişinin öfkesini bastırarak içte tutulmasını öfkeyi içe tutma alt boyutu ve üçüncüsü bastırma inkar gibi savunmalar ile kontrol edilmesini öfkeyi kontrol etme alt boyutu ölçmektedir(Akt. Akmaz, 2009).

Ölçek 34 maddeden oluşmaktadır. Likert tipi dörtlü derecelendirmeye dayanan bir derecelendirme ölçeğidir. Tepkilerin değerlendirilmesinde kullanılan ölçek aralıklarında verilen puanlar hemen hiçbir zaman (1), bazen (2), çoğu zaman (3) ve hemen her zaman (4) şeklindedir. Ölçeğin puanlaması Sürekli Öfke ve Öfke Düzeyleri için ayrı ayrı yapılmaktadır. Ölçeğin ilk 10 maddesi Sürekli Öfke Düzeyini ölçen maddeleri içermektedir. Geriye kalan 24 maddenin 8 tanesi öfkeyi dışa vurma, 8 tanesi öfkeyi içte tutma, 8 tanesi öfkeyi kontrol etme ile ilgilidir. Öfkeyi dışa vurma, 12,17,19,22,24,29,32,33; Öfkeyi içte tutma 13,15,16,20,23,26,27,31 ve Öfkeyi kontrol etme 11,14,18,21,25,28,30,34 numaralı maddelerle ölçülmektedir(Özer, 1994).

Her bir alt ölçeğin puanlaması için genel gruptan elde edilen puanların aritmetik ortalaması hesaplanmaktadır. Bir bireyin puanının bu ortalamadan düşük olması Sürekli Öfke veya Öfke İfade düzeylerinin düşük olduğunu, bireyin puanının ortalamadan üstünde olması ise Sürekli Öfke ve Öfke İfade düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir(Özer, 1994). Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçekleri'nin Türkçe'ye çevrilme çalışmaları Özer tarafından iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamasında psikoloji alanında doktora derecesine sahip İngilizce ve Türkçe'ye hakim 5 kişilik bir gruba verilmiş ve gruptakiler birbirinden bağımsız ölçeği Türkçe'ye çevirmişlerdir. Maddenin özgün ifadesi ile beş alternatif çevirinin bulunduğu bir form hazırlanmış, çeviri ifadelerinden hangisinin atılacağına daha önceden hazırlanmış standartlar sonucu karar verilmiştir. İkinci aşamada, ölçek her iki dili iyi bilen 25 kişilik gruba verilmiş ve kendilerinden her bir maddenin İngilizce'sini okumaları ve anlamını en iyi yansıtan Türkçe çeviriyi işaretlemeleri istenmiştir. Maddenin çevirileri arasında benzerlik yoksa bu madde ölçeğe alınmamıştır(Akt. Olmuş, 2001).

Geçerlilik çalışmasında, ölçüt bağlantılı sürekli kaygı, depresif sıfatlar listesi ve öfke envanteri ile korelasyonuna bakılmış, .01 ve .001 düzeyinde anlamlı ilişkielde edilmiştir. Yapı geçerliliğinde her bir boyut bir faktör olarak ele alınmış, alttestlerde gruplar arasındaki

farklılık ANOVA ile sınanmış ve $p < .001$ düzeyinde anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Özer, Erer, Kocabaş ve Canberk (1994) bu ölçeklerin kriter geçerliliğini, yönetici, nörotik, hemşirelik okulu, lise ve üniversite öğrencilerini kapsayan örneklem ile yaptıkları çalışmalarla göstermişlerdir. Her bir alt testin iç tutarlılığı ayrı ayrı hesaplanmış olup, sürekli öfke için .79, öfke iç alt testi için .62, öfke dışı için .78 ve öfke kontrol alt testi için .84 değeri elde edilmiştir (Akt. İmamoğlu, 2003).

3.1.3. Sosyodemografik form

Bu form örneklemdeki bireylerin yaş, eğitim durumu, medeni durum, aylık gelir, aile yapısı, psikolojik tedavi görüp görmeme gibi çeşitli kişisel verileri toplamak üzere düzenlenmiştir.

3.2. Örneklem

Araştırma grubu, İstanbul Fatih İlçesi'nde yaşayan polis tarafından suç kaydı olduğu bilinen, en az bir şiddet içeren (yaralama, gasp, kapkaç, mala zarar verme, tehdit, mukavemet, hakaret, cinsel taciz) suç kaydı bulunan gönüllü 100 erkek ve hiç bir suçtan kaydı olmayan benzer demografik özelliklere sahip 100 erkek gönüllü katılımcı olmak üzere 200 kişiden oluşmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma 2015 senesi içinde araştırmaya katılımda gönüllülük esası dikkate alınarak yürütülmüştür. Araştırmaya katılan suç kaydı olan ve olmayan bireylere veri toplama aracı verildikten sonra araştırmanın amacı, veri toplama araçlarına verecekleri cevapların samimiyetinin önemi, verilerin gizliliği, formları nasıl dolduracakları ve verilerin nasıl kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Herhangi bir zaman sınırlaması getirilmemiştir.

Toplanan verilerden sonra ölçekler puanlanmıştır. Eksik ve hatalı doldurulan ölçekler puanlamaya dahil edilmemiştir. Veriler SPSS (Statistical Package For Social Sciences) 21.0

paket programına girilmiş ve istatistiksel çözümler bu programyardımıyla gerçekleştirilmiştir.

Kolmogorov Smirnov Testi ile verilerin normal dağılıma uyup uymadıkları kontrol edilmiştir. Normal dağılıma uyan parametrik veriler Student's T testi ile, uymayanlar Mann Whitney U testi ile karşılaştırılmıştır. Kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ise Ki kare ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Çoklu karşılaştırmalarda One Way ANOVA ve post hoc Tukey HSD testi kullanılmıştır. Ayrıca Bonferroni düzeltmesi yapılmış ve istatistiksel olarak $p < 0,05$ değeri anlamlı kabul edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın örneklemini Fatih ilçesi içerisinde yaşayan suç kaydı olan ve olmayan bireylerden oluşmaktadır ve kullanılan anketlerden elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Çalışma örneklemini sadece erkeklerden oluştuğu için cinsiyetin etkisi araştırılmamıştır.

4.BULGULAR

4.1.Şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve hiçbir suçtan kaydı olmayan bireylerin kişisel bilgi formundaki değişkenler açısından karşılaştırılması

Tablo 1: Gruplara göre yaş

					N	X ² ; p
	18-25	26-35	36-45	46 ve üstü		
Şiddet içeren suç kaydı olan	36	43	16	5	100	6,195; 0,102
Suç kaydı olmayan	41	30	16	13	100	
Total	77	73	32	18	200	

Yaş değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 2: Gruplara göre eğitim durumu

				N	X ² ; P
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Eğitim	Okur-Yazar	12	12	24	1,551; 0,818
	İlkokulu Mezunu	31	27	58	
	Ortaokul Mezunu	33	30	63	
	Lise Mezunu	17	20	37	
	Üniversite Mez.	7	11	18	
Total		100	100	200	

Eğitim durumu değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 3: Gruplara göre medeni durum

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Med.Durum	Evli	29	29	58	1,008; 0,962
	Bekar	62	63	125	
	Ayrı	3	3	6	
	Boşanmış	4	4	8	
	Dul	1	1	2	
	Diğer	1	0	1	
Total		100	100	200	

Medeni durum değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 4: Gruplara göre çocuk sahibi olma

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç k.o.	Suç kaydı olmayan		
Çocuk Var mı?	Evet	36	35	71	0,022;
	Hayır	64	65	129	0,883
Total		100	100	200	

Çocuk sahibi olma değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 5: Gruplara göre intihar düşüncesi

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç k.o.	Suç kaydı olmayan		
İntihar düşüncesi	EVET	19	12	31	1,790;
	HAYIR	81	87	168	0,181
Total		100	99	199	

İntihar düşüncesi değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 6: Gruplara göre kendine zarar verme

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı o.	Suç kaydı olmayan		
Kendine zarar verme	EVET	60	19	79	35,171;
	HAYIR	40	81	121	0,001
Total		100	100	200	

Kendine zarar verme değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

Tablo 7: Gruplara göre aile içi şiddet

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Aile içi şiddet	EVET	33	18	51	5,922;
	HAYIR	67	82	149	0,015
Total		100	100	200	

Aile içi şiddet görme değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

Tablo 8: Gruplara göre düzenli iş

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Düzenli iş	EVET	52	61	113	1,648; 0,199
	HAYIR	48	39	87	
Total		100	100	200	

Düzenli iş sahibi olma değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 9: Gruplara göre gelir durumu

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Gelir durumu	0-1000	54	49	103	1,018; 0,797
	1010-2000	27	27	54	
	2010-3000	9	13	22	
	3010-üzeri	10	11	21	
Total		100	100	200	

Gelir durumu değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 10: Gruplara göre arkadaşlık ilişkileri

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Arkadaşlık ilişkileri	iyi	55	71	126	5,491; 0,064
	orta	31	20	51	
	kötü	14	9	23	
Total		100	100	200	

Arkadaş ilişkileri değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı olmaya yakın ilişki vardır. Arkadaşlık ilişkileri kötü ve orta olanlar şiddet içeren suçlu olanlarda daha fazla olma eğilimindeyken; arkadaşlık ilişkileri iyi olanlar suç kaydı olmayanlarda daha fazla olma eğilimindedir.

Tablo 11: Gruplara göre aile tipi

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Aile tipi	Geniş	47	37	84	5,550; 0,062
	Çekirdek	39	55	94	
	Boşanmış	14	8	22	
Total		100	100	200	

Aile tipi değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı olmaya yakın ilişki vardır.

Şiddet içeren suç kaydı olanlarda boşanmış ve geniş aile tipleri daha fazla olma eğiliminde iken; suç kaydı olmayanlarda çekirdek aile tipi daha fazla olma eğilimindedir.

Tablo 12: Gruplara göre anne davranış biçimi

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Anne davranış Biçimi	Saldırgan	10	5	15	6,057; 0,109
	Yönlendiren	45	59	104	
	Çekingen	31	20	51	
	Girişken	14	16	30	
Total		100	100	200	

Anne davranış biçimi değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı ilişki yoktur.

Tablo 13: Gruplara göre baba davranış biçimi

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı o.	Suç kaydı olmayan		
Baba davranış biçimi	Saldırgan	31	9	40	16,586; 0,001
	Yönlendiren	41	60	101	
	Çekingen	14	12	26	
	Girişken	14	19	33	
Total		100	100	200	

Baba davranış biçimi değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Tabloda görüldüğü üzere şiddet içeren suçtan kaydı olanlar babalarını %31 saldırgan olarak değerlendirirken, suç kaydı olmayanların %9 u saldırgan olarak değerlendirmiştir.

Şiddet içeren suçtan kaydı olanlar babalarını %41 yönlendiren olarak değerlendirirken, suç kaydı olmayanların %60 u yönlendiren olarak değerlendirmiştir.

Tablo 14: Gruplara göre kendi davranış biçimi

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı o.	Suç kaydı olmayan		
Davranış biçimi	Saldırgan	17	7	24	6,341; 0,096
	Yönlendiren	18	28	46	
	Çekingen	24	24	48	
	Girişken	41	41	82	
Total		100	100	200	

Kendi davranış biçimi değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 15: Gruplara göre öfke ile ilgili sorun yaşama

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı o	Suç kaydı olmayan		
Öfke ile ilgili sorun	EVET	65	22	87	38,003; 0,001
	HAYIR	35	78	113	
Total		100	100	200	

Öfke ile ilgili sorun yaşama değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Şiddet içeren suç kaydı olanlarda öfke ile sorun yaşadıklarını belirtenlerin sayısı anlamlı derece suç kaydı olmayanlardan fazladır.

Tablo 16: Gruplara göre bağlanma türü

				N	X ² ; p
		Şiddet içeren suç kaydı olan	Suç kaydı olmayan		
Bağlanmatürü	Korkulu	10	15	25	4,883; 0,181
	Kayıtsız	48	39	87	
	Güvenli	25	35	60	
	saplantılı	17	11	28	
Total		100	100	200	

Bağlanma türleri değişkenine göre gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

4.2.Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve demografik formdan elde edilen değişkenler arası ilişkiler:

Tablo 17:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları ile yaş değişkeni arasında korelasyon:

		Yaş
Sürekli öfke düzeyi	Correlation Coefficient	r=-0,237*
	Sig. (2-tailed)	p=,0,017
	N	100
Öfke-dışa	Correlation Coefficient	r=-0,183
	Sig. (2-tailed)	p=,0,068
	N	100
Öfke-içe	Correlation Coefficient	r=-0,042
	Sig. (2-tailed)	p=,0,677
	N	100
Öfke kontrol	Correlation Coefficient	r=0,161
	Sig. (2-tailed)	p=,0,110
	N	100

*Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda yaş arttıkça sürekli öfke düzeyi azaldığı söylenebilir.

Tablo 18: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda eğitim durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Kruskal-Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	4,369	3,495	2,858	3,270
df	4	4	4	4
p	,358	,479	,582	,514

Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda eğitim durumuna göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı fark yoktur.

Tablo 19: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda medeni durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Mann-Whitney test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Mann-Whitney U	794,500	741,500	869,000	775,500
Z	-,891	-1,343	-,256	-1,053
p	,373	,179	,798	,292

Mann Whitney testi sonuçlarına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda medeni duruma göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı fark yoktur.

Tablo 20: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda intihar düşüncesi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Mann-Whitney U test sonuçları

	İntihar düşüncesi	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke Düz.	EVET	19	3,0737	,62079	,035
	HAYIR	81	2,6432	,78037	
Öfke-dışa	EVET	19	2,8618	,74988	,118
	HAYIR	81	2,5478	,73834	
Öfke-içe	EVET	19	2,5132	,63995	,425
	HAYIR	81	2,3534	,54443	
Öfke kontrol	EVET	19	2,1579	,80670	,037
	HAYIR	81	2,6250	,73234	

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda intihar düşüncesi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Mann-Whitney U test sonuçlarına göre sürekli öfke düzeyi ve öfke kontrol düzeyleri arasında anlamlı farklılaşma varken; öfke-dışa ve öfke-içe arasında istatistiksel anlamlı farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda intihar etmeyi düşünenlerin sürekli öfke düzeyi anlamlı derecede yüksektir. Aynı test sonuçlarına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda intihar etmeyi düşünmeyenlerin öfke kontrol puan ortalamaları anlamlı derecede yüksektir.

Tablo 21: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendine zarar verme değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Independent Samples test sonuçları

	Kendine zarar verme	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	EVET	60	2,9250	,72360	0,001
	HAYIR	40	2,4250	,74447	
Öfke-dışa	EVET	60	2,7604	,74975	0,011
	HAYIR	40	2,3781	,69018	
Öfke-içe	EVET	60	2,3917	,57234	0,864
	HAYIR	40	2,3719	,55793	
Öfkekontrol	EVET	60	2,3271	,70864	0,001
	HAYIR	40	2,8500	,74743	

Independent Samples Test sonuçlarına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendine zarar verme davranışında bulunanların sürekli öfke düzeyi puan ortamları zarar verme davranışında bulunmayanlardan anlamlı derece yüksektir.

Independent Samples Test sonuçlarına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendine zarar verme davranışında bulunanların öfke dışa puan ortamları zarar verme davranışında bulunmayanlardan anlamlı derece yüksektir.

Independent Samples Test sonuçlarına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendine zarar verme davranışında bulunmayanların öfke kontrol puan ortamları zarar verme davranışında bulunanlardan anlamlı derece yüksektir.

Tablo 22:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile içi şiddet değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade Independent Samples test sonuçları

	Aile içi şiddet	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	EVET	33	2,9909	,53698	,014
	HAYIR	67	2,5940	,83301	
Öfke-dışa	EVET	33	2,7689	,55825	,130
	HAYIR	67	2,5280	,81644	
Öfke-içe	EVET	33	2,3864	,49149	,974
	HAYIR	67	2,3825	,59983	
Öfkekontrol	EVET	33	2,5000	,59128	,741
	HAYIR	67	2,5541	,84141	

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aileiçi şiddete uğradıklarını belirtenlerin sürekli öfke düzeyleri anlamlı derecede yüksektir.

Tablo 23:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda düzenli iş değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples test sonuçları

	Düzenli iş	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekliöfke düzeyi	EVET	52	2,6231	,81255	0,169
	HAYIR	48	2,8354	,71026	
Öfke-dışa	EVET	52	2,5817	,67786	0,722
	HAYIR	48	2,6354	,82184	
Öfke-içe	EVET	52	2,3269	,53958	0,297
	HAYIR	48	2,4453	,58851	
Öfkekontrol	EVET	52	2,6226	,79655	0,242
	HAYIR	48	2,4427	,72657	

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda düzenli iş değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 24: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda gelir durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	5,824	2,771	5,119	3,377
df	3	3	3	3
p	,120	,428	,163	,337

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda gelir durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal wallis Test sonuçlarına göre anlamlı fark yoktur.

Tablo 25:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kardeş sayısı değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	,706	1,704	5,205	,656
df	3	3	3	3
p	,872	,636	,157	,884

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kardeş sayısı değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçlarına göre fark yoktur.

Tablo 26: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kaçınıcı çocuk olduğu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	1,101	1,724	3,841	4,093
df	3	3	3	3
p	,777	,632	,279	,252

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda “kaçınıcı çocuk olduğu” değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçlarına anlamlı fark yoktur.

Tablo 27:Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda en uzun yaşadığı yer değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	,547	,459	12,098	1,534
df	2	2	2	2
p	,761	,795	,002	,464

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda en uzun yaşadığı yer değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçlarına göre öfke içe puanlarında farklılaşma vardır. Bu fark eğimde ki-kare testi sonuçlarına göre kasabada yaşayanların şehirde yaşayanlara göre öfke içe puanları anlamlı derece yüksektir.

Tablo 28: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda arkadaşlık ilişkileri değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples Test Sonuçları

	Arkadaşlık ilişkileri	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	Orta veya kötü	45	2,9822	,61433	0,002
	İyi	55	2,5145	,82202	
Öfke-dışa	Orta veya kötü	45	2,8611	,61366	0,002
	İyi	55	2,4000	,78668	
Öfke-içe	Orta veya kötü	45	2,6000	,47792	0,001
	İyi	55	2,2068	,57091	
Öfke kontrol	Orta veya kötü	45	2,2806	,64632	0,002
	İyi	55	2,7455	,79639	

Şiddet içeren suçtan kaydı olanlarda arkadaş ilişkilerini iyi olarak değerlendirenlerin kötü veya orta olarak değerlendirenlerden sürekli öfke düzeyleri, öfke içe, öfke dışa puanları anlamlı derece düşük; öfke kontrol puanları anlamlı derece yüksektir.

Tablo 29: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile tipi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	,160	,243	5,193	1,225
df	2	2	2	2
p	,923	,885	,075	,542

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile tipi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları arasında Kruskal Wallis test sonuçlarına göre anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 30: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda anne davranış değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	8,676	3,382	0,404	2,408
df	3	3	3	3
p	,034	,336	,939	,492

Kruskal Wallis test sonuçlarına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda anne davranış değişkeni açısından sürekli öfke puanları arasında farklılık vardır. Eğitimde ki-kare

testi sonuçlarına göre annelerinin davranışlarını saldırgan olarak nitelendirenlerin, yönlendiren olarak nitelendirenlere göre sürekli öfke düzeyleri anlamlı derece yüksektir.

Tablo 31: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda baba davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	5,763	3,462	,134	5,140
Df	3	3	3	3
P	,124	,326	,987	,162

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda baba davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçlarına göre anlamlı farklılık yoktur

Tablo 32: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	16,112	15,604	3,374	17,466
df	3	3	3	3
p	,001	,001	,337	,001

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke, öfke-dışa ve öfke kontrol puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılaşma görülmüş, bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için yapılan eğitimde ki-kare testi sonuçlarına göre;

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranış biçimini saldırgan olarak değerlendirenlerin sürekli öfke puanları yönlendiren, çekingen ve girişkin olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranış biçimini saldırgan olarak değerlendirenlerin öfke dışa puanları yönlendiren, çekingen ve girişkin olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranış biçimini saldırgan olarak değerlendirenlerin öfke kontrol puanları yönlendiren, çekingen ve girişkin olarak değerlendirenlerden anlamlı derece düşüktür.

Tablo 33: Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda öfke ile sorun yaşama değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları Independent Samples test sonuçları

	Öfke ile ilgili sorun	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli Öfke düzeyi	EVET	65	2,9323	,65744	<0,001
	HAYIR	35	2,3400	,82004	
Öfke-dışa	EVET	65	2,7981	,66317	<0,001
	HAYIR	35	2,2536	,77382	
Öfke-içe	EVET	65	2,4154	,53130	0,447
	HAYIR	35	2,3250	,62368	
Öfkekontrol	EVET	65	2,3481	,73636	0,001
	HAYIR	35	2,8857	,70082	

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda öfke ile sorun yaşadığını belirtenlerin sürekli öfke, öfke dışa sorun yaşamadığını belirtenlerden anlamlı derece yüksektir; öfke kontrol puanları ise anlamlı derece düşüktür.

4.3. Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile demografik form verilerinin karşılaştırılması

Tablo 34: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları yaş korelasyonu

			Yaş
Spearman's rho	Sürekli öfke düzeyi	Correlation Coef.	r=-,257**
		Sig. (2-tailed)	p=,010
		N	100
	Öfke-dışa	Correlation Coef.	r=-,200*
		Sig. (2-tailed)	p=,046
		N	100
	Öfke-içe	Correlation Coef.	r=-,101
		Sig. (2-tailed)	p=,316
		N	100
	Öfke kontrol	Correlation Coef.	r=,194
		Sig. (2-tailed)	p=,053
		N	100

Suç kaydı olmayan bireylerde yaş ile sürekli öfke düzeyi arasında ve anlamlı ters; öfke dışa arasında ve anlamlı ve ters; öfke kontrol arasında anlamlı olmaya yakın doğrusal korelasyon vardır.

Tablo 35: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve eğitim değişkeni

Kruskall Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-kare	7,770	8,901	9,033	5,253
df	4	4	4	4
p	,100	,064	,060	,262

Suç kaydı olmayan bireylerde öfke dışa ve öfke içe puanları istatistiksel olarak anlamlı olmaya yakın derece farklılaşma göstermiştir. Okur yazar olanlarda öfke dışa ve içe puanları diğer eğitim gruplarına göre anlamlı olarak yüksek olma eğilimindeydi.

Tablo 36: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve medeni durum değişkeni Mann Whitney test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Mann-Whitney U	735,000	743,500	829,500	789,500
Z	-1,504	-1,434	-,708	-1,044
p	,133	,152	,479	,296

Suç kaydı olmayan bireylerde sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puan ortalamaları medeni durum değişkeni açısından istatistiksel farklılık göstermemektedir.

Tablo 37: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve intihar düşüncesi değişkeni test sonuçları

Mann-Whitney U Suç kaydı olmayanlarda intihar düşüncesi değişkeni açısından sürekli öfke düzeyi ve öfke dışı puanlarında anlamlı olmaya yakın istatistiksel farklılık görülmüştür.

	İntihardenemesi	N	Mean	Std. Devi.	p
Sürekliöfke düzeyi	EVET	12	2,4500	,60828	0,054
	HAYIR	87	2,1080	,61799	
öfkedışa	EVET	12	2,2917	,46568	0,055
	HAYIR	87	1,9928	,63031	
öfkeiçe	EVET	12	2,3854	,56018	0,070
	HAYIR	87	2,1063	,54504	
öfkekontrol	EVET	12	3,1146	,71601	0,310
	HAYIR	87	2,9239	,79843	

Suç kaydı olmayan bireylerde intihar düşüncesi olanların sürekli öfke düzeyi puan ortalamaları olmayanlara göre anlamlı olmaya yakın yüksektir.

Suç kaydı olmayan bireylerde intihar düşüncesi olanların öfke dışı puan ortalamaları olmayanlara göre anlamlı olmaya yakın yüksektir.

Tablo 38: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve kendine zarar verme değişkeni Mann Whitney test sonuçları

	Kendine zarar verme	N	Ortalama	Standart sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	EVET	19	2,7000	,59161	<0,001
	HAYIR	81	2,0148	,55703	
Öfke-dışa	EVET	19	2,4211	,58957	0,002
	HAYIR	81	1,9429	,59096	
Öfke-içe	EVET	19	2,3750	,41667	0,025
	HAYIR	81	2,0833	,56354	
Öfke kontrol	EVET	19	2,7171	,65596	0,170
	HAYIR	81	2,9907	,81100	

Suç kaydı olmayan bireylerde kendine zarar verme davası olanların sürekli öfke düzeyi, öfke dışa ve öfke içe puan ortalamaları olmayanlara göre anlamlı derece yüksektir.

Tablo 39: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve aile içi şiddet değişkeni Mann Whitney test sonuçları

Mann Whitney test sonuçlarına göre Suç kaydı olmayanlarda kendine zarar verme değişkeni açısından sürekli öfke düzeyi, öfke-dışa ve öfke-içe puanlarında anlamlı istatistiksel farklılık görülmüştür.

	Aile içi şiddet	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	EVET	18	2,4611	,58726	0,014
	HAYIR	82	2,0756	,61153	
Öfke-dışa	EVET	18	2,4375	,63774	0,015
	HAYIR	82	1,9451	,57972	
Öfke-içe	EVET	18	2,4097	,48660	0,003
	HAYIR	82	2,0793	,54663	
Öfke kontrol	EVET	18	2,7222	,65383	0,205
	HAYIR	82	2,9863	,81057	

Suç kaydı olmayanlardan aile içi şiddete uğradıklarını belirtenlerin uğramayanlara göre sürekli öfke, öfke içe ve dışa puanları anlamlı dererece yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 40: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve düzenli iş sahibi olma değişkeni Independent Samples test sonuçları

	Düzenli iş	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	EVET	61	2,0672	,60380	0,119
	HAYIR	39	2,2667	,63922	
Öfke-dışa	EVET	61	1,9529	,59124	0,101
	HAYIR	39	2,1603	,64312	
Öfke-içe	EVET	61	2,0389	,55224	0,022
	HAYIR	39	2,2949	,51258	
Öfkekontrol	EVET	61	2,9775	,69128	0,542
	HAYIR	39	2,8782	,92635	

Suç kaydı olmayan düzenli işe sahip olanların olmayanlara göre öfke-içe puanları anlamlı derece düşüktür.

Tablo 41: Suç kaydı olmayanlar sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve gelir durumu değişkeni Kruskal Wallis Test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	7,180	6,634	2,771	6,477
df	3	3	3	3
p	,066	,085	,428	,091

Suç kaydı olmayanlarda düzenli iş sahibi olma değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı fark yoktur.

Tablo 42: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kardeş sayısı değişkeni açısından Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki Kare	1,477	2,665	1,874	3,643
df	3	3	3	3
p	,688	,446	,599	,303

Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kardeş sayısı değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 43: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kaçınıcı çocuk olduğu değişkeni açısından Kruskal Wallis test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	2,156	6,412	2,469	5,180
df	3	3	3	3
P	,541	,093	,481	,159

Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kaçınıcı çocuk olduğu değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 44: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile en uzun yaşadığı yer değişkeni açısından Kruskal Wallis test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	1,103	2,292	1,475	,391
df	2	2	2	2
P	,576	,318	,478	,822

Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile en uzun yaşadığı yer değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 45: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile arkadaş ilişkileri değişkeni açısından Independent test Sonuçları

	Arkadaşlık ilişkileri	N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli öfke düzeyi	Orta veya kötü	29	2,4586	,63218	p=0,001
	İyi	71	2,0169	,57495	
Öfke-dışa	Orta veya kötü	29	2,3233	,62278	p=0,002
	İyi	71	1,9155	,57855	
Öfke-içe	Orta veya kötü	29	2,5172	,45894	p<0,001
	İyi	71	1,9842	,50838	
Öfkekontrol	Orta veya kötü	29	2,9612	,99278	p=0,857
	İyi	71	2,9296	,69588	

Suç kaydı olmayanlarda arkadaşlık ilişkilerini orta veya kötü olarak değerlendirenlerin sürekli öfke düzeyi puan ortalamaları iyi olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Suç kaydı olmayanlarda arkadaşlık ilişkilerini orta veya kötü olarak değerlendirenlerin öfke dışı puan ortalamaları iyi olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Suç kaydı olmayanlarda arkadaşlık ilişkilerini orta veya kötü olarak değerlendirenlerin öfke içe puan ortalamaları iyi olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Tablo 46: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile aile tipi değişkeni açısından Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	4,152	,920	2,034	,121
df	2	2	2	2
p	,125	,631	,362	,941

Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile aile tipi değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur.

Tablo 47: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile anne davranış biçimi değişkeni açısından Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	7,590	4,199	3,802	5,658
df	3	3	3	3
p	,055	,241	,284	,129

Suç kaydı olmayanlarda anne davranış biçimi değişkenine göre gruplar arası sürekli öfke puanında anlamlı olmaya yakın farklılaşma vardır. Eğitimde ki-kare testine göre annelerinin davranış biçimlerini saldırgan olarak değerlendirenlerin sürekli öfke puanları yönlendiren olarak değerlendirenlerden yüksek olma eğilimindedir

Tablo 48: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile baba davranış biçimi değişkeni açısından Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	8,611	4,999	6,816	3,239
Df	3	3	3	3
P	,035	,172	,078	,356

Suç kaydı olmayanlarda babalarının davranış biçimlerine göre sürekli öfke düzeyinde anlamlı farklılaşma olmuştur. Eğitimde ki-kare testine göre suç kaydı olmayanlarda babalarının davranış biçimlerini saldırgan olaran değerlendirenlerin sürekli öfke düzeyi ortalama puanları yönlendiren olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Tablo 49: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kendi davranış biçimi değişkeni açısından Kruskal Wallis Test Sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	10,869	15,942	8,988	4,983
Df	3	3	3	3
P	,012	,001	,029	,173

Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kendi davranış biçimi değişkeni açısından sürekli öfke, öfke dışa ve öfke içe puanları arasında anlamlı farklılaşma olmuştur.

Suç kaydı olmayanlarda kendi davranış biçimlerini saldırgan olaran değerlendirenlerin sürekli öfke düzeyi ortalama puanları yönlendiren olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Suç kaydı olmayanlarda kendi davranış biçimlerini saldırgan olaran değerlendirenlerin öfke dışa ortalama puanları yönlendiren, çekingen ve girişken olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Suç kaydı olmayanlarda kendi davranış biçimlerini saldırgan olaran değerlendirenlerin öfke içe ortalama puanları yönlendiren ve girişken olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir

Tablo 50: Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile öfke ile ilgili sorun değişkeni açısından Mann-Whitney U test sonuçlarına göre

Mann-Whitney U test sonuçlarına göre suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile öfke ile ilgili sorun yaşama değişkeni açısından anlamlı farklılaşma olmuştur.

	Öfke ile ilgili sorun	N	Ortalama	Standart Sapma	P
Sürekli öfke düzeyi	EVET	22	2,6636	,56108	<0,001
	HAYIR	77	1,9974	,56358	
Öfke dışı	EVET	22	2,4886	,60616	<0,001
	HAYIR	77	1,9075	,56356	
Öfke içe	EVET	22	2,4148	,46192	0,005
	HAYIR	77	2,0601	,55258	
Öfke kontrol	EVET	22	2,5568	,68977	0,007
	HAYIR	77	3,0536	,78729	

Suç kaydı olmayanlarda öfke ile ilgili sorun yaşadıklarını belirtenlerin yaşamayanlara göre sürekli öfke, öfke-içe ve öfke-dışa puanları istatistiksel olarak anlamlı derece yüksek; öfke kontrol puanları ise düşüktür.

Tablo 51: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Sürekli öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından Karşılaştırması

		N	Ortalama	Standart Sapma	p
Sürekli Öf.Düz.	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	2,7250	,76876	p<0,001
	Suç kaydı olmayan	100	2,1450	,62237	
Öfke-dışa	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	2,6075	,74705	p<0,001
	Suç kaydı olmayan	100	2,0338	,61721	
Öfke-İçe	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	2,3838	,56387	p=0,002
	Suç kaydı olmayan	100	2,1388	,54902	
Öfke kontrol	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	2,5363	,76527	p<0,001
	Suç kaydı olmayan	100	2,9388	,78827	

Şiddet içeren suç kaydı olanların suç kaydı olmayanlardan sürekli öfke düzeyi, öfke – dışı, öfke-içe ortalama puanları anlamlı derecede yüksektir; öfke kontrol puanları düşüktür.

Tablo 52: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

		N	Ortalama	Standart Sapma	p
Korkulu bağ.	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	4,1925	1,23506	0,633
	Suç kaydı olmayan	100	4,1113	1,16881	
Kayıtsız bağ.	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	5,1167	1,23399	0,022
	Suç kaydı olmayan	100	4,7150	1,22573	
Güvenli bağ.	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	4,3400	1,32084	0,544
	Suç kaydı olmayan	100	4,4583	1,42732	
Saplantılı bağ.	Şiddet içeren suç kaydı o.	100	4,4840	1,11706	0,032
	Suç kaydı olmayan	100	4,1450	1,10649	

Şiddet içeren suç kaydı olanların suç kaydı olmayanlardan kayıtsız bağlanma ortalama puanları anlamlı derecede yüksektir.

Şiddet içeren suç kaydı olanların suç kaydı olmayanlardan saplantılı bağlanma ortalama puanları anlamlı derecede yüksektir.

Tablo 53: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanları ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanlarının Korelasyonu

Spearman's rho		Korkulu bağlanma	Kayıtsız bağlanma	Güvenli bağlanma	Saplantılı bağlanma
Sürekli öfke düzeyi	Correlation Co.	r=,193	r=,266**	r=,189	r=,126
	Sig.(2-tailed)	p=,054	p=,007	p=,060	p=,211
Öfke-dışa	Correlation Co.	r=,070	r=,186	r=,206	r=,001
	Sig.(2-tailed)	p=,487	p=,064	p=,040	p=,996
Öfke-içe	Correlation Co.	r=,146	r=,194	r=,034	r=,260
	Sig.(2-tailed)	p=,147	p=,053	p=,740	p=,009
Öfkekontrol	Correlation Co.	r=,051	r=,117	r=,353**	r=,086
	Sig.(2-tailed)	p=,616	p=,246	p=,000	p=,394
N.		100	100	100	100

Şiddet içeren suçlardan kaydı olan bireylerde korkulu bağlanma ve sürekli öfke puanları arasında anlamlı olmaya yakın doğrusal korelasyon varken, korkulu bağlanma ile öfke ifade tarzları puanları arasında istatistiksel anlamlı korelasyon yoktur.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olan bireylerde kayıtsız bağlanma ve sürekli öfke puanları arasında doğrusal anlamlı korelasyon vardır. Kayıtsız bağlanma ile öfke içe puanları arasında anlamlı olmaya yakın doğrusal korelasyon bulunmuştur.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olan bireylerde güvenli bağlanma ile öfke kontrolü arasında anlamlı doğrusal; güvenli bağlanma ve öfke dışa puanları arasında ters ve anlamlı korelasyon vardır.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olan bireylerde saplantılı bağlanma ile öfke içe arasında doğrusal anlamlı ilişki vardır.

Tablo 54: Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan Bireylerin Bağlanma Stillerine göre ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	7,709	9,298	6,940	3,716
df	3	3	3	3
p	,052	,026	,074	,294

Bağlanma stillerine göre sürekli öfke düzeyi anlamlı olmaya yakın; öfke dışa puanlarında anlamlı farklılaşma olmuştur. Eğitimde ki-kare testi sonuçlarına göre saplantılı bağlananların sürekli öfke düzeyi güvenliden; kayıtsız bağlananların öfke dışa puanları yine güvenli bağlananlardan anlamlı derece fazladır.

Tablo 55: Suç Kaydı Olmayan Bireylerin Bağlanma Stillerine göre ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanları Kruskal Wallis test sonuçları

	Sürekli öfke düzeyi n=100	Öfke-dışa n=100	Öfke-içe n=100	Öfke kontrol n=100
Ki-Kare	1,983	8,085	11,536	2,028
df	3	3	3	3
p	,576	,044	,009	,567

Hiçbir suçtan kaydı olmayan bireylerde bağlanma stillerine göre öfke dışa, öfke içe puanlarında anlamlı farklılık olmuştur. Eğitimde Ki-Kare testi sonuçlarına göre korkulu bağlananların öfke içe puanları güvenli bağlananlardan anlamlı derece yüksektir. Yine korkulu bağlananların öfke dışa puanları güvenli ve saplantılı bağlananlardan yüksektir.

Tablo 56: Suç Kaydı Olmayanların Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanları ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanlarının Korelasyonlar

		Korkulu bağlanma	Kayıtsız bağlanma	Güvenli bağlanma	Saplantılı bağlanma
Sürekli öfke düzeyi	CorrelationCoefficient Sig. (2-tailed) N	r=,274** p=,006 100	r=,183 p=,069 100	r=,101 p=,316 100	r=,137 p=,175 100
Öfke-dışa	CorrelationCoefficient Sig. (2-tailed) N	r=,191 p=,057 100	r=,222* p=,026 100	r=,171 p=,089 100	r=,005 p=,964 100
Öfke-içe	CorrelationCoefficient Sig. (2-tailed) N	r=,327** p=,001 100	r=,195 p=,052 100	r=,278** p=,005 100	r=,227* p=,023 100
Öfke kontrol	CorrelationCoefficient Sig. (2-tailed) N	r=,167 p=,097 100	r=,069 p=,492 100	r=,242* p=,015 100	r=,073 p=,469 100

Suç kaydı olmayanlarından korkulu bağlanma ile sürekli öfke puanları arasında anlamlı doğrusal; öfke içe puanları arasında anlamlı doğrusal ve öfke dışa arasında anlamlı olmaya yakın korelasyon vardır.

Suç kaydı olmayan bireylerde kayıtsız bağlanma öfke içe puanları ile anlamlı olmaya yakın; öfke dışa puanı ile anlamlı doğrusal korelasyon görülmüş, öfke kontrol puanı ile korelasyon görülmemiştir.

Suç kaydı olmayan bireylerde güvenli bağlanma öfke içe puanları ile ters ve anlamlı; öfke kontrol puanı ile doğrusal anlamlı korelasyon görülmüştür.

Suç kaydı olmayan bireylerde saplantılı bağlanma öfke içe puanları ile doğrusal anlamlı korelasyon görülmüştür.

5.TARTIŞMA

Bu çalışmanın ilk amacı şiddet içeren suçlardan kaydı olanlar ve suç kaydı olmayan bireylerin bağlanma stilleri ve sürekli öfke, öfke ifade tarzlarını karşılaştırmaktır. İkinci olarak şiddet içeren suçlardan kaydı olanlar ve suç kaydı olmayan bireylerin sürekli öfke, öfke ifade tarzlarının sosyodemografik formdan elde edilen yaş, eğitim, kendine zarar verme, aile içi şiddet görme gibi değişkenler ile ilişkili olup olmadığına bakmaktır.

5.1.Şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve hiçbir suçtan kaydı olmayan bireylerin kişisel bilgi formundaki değişkenler ve bağlanma türleri açısından karşılaştırılması

İki grup arasında yapılan crosstab analizi sonucunda;

Yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sahibi olma, intihar düşüncesi, düzenli iş, gelir durumu, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, en uzun yaşadığı yer değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bunun dışında anne davranış biçimi ve kendi davranış biçimleri açısından anlamlı bir farklılaşma beklenirken istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlar annelerinin davranış biçimlerini %10 saldırgan,%45 yönlendiren, %31 çekingen ve %14'ü girişken olarak; Suç kaydı olmayanlar %5 saldırgan,%59 yönlendiren, %20 çekingen ve %16'ü çekingen olarak belirtmişlerdir. Suç kaydı olmayanları daha fazla yönlendiren, şiddet içeren suç kaydı olanların daha fazla çekingen ve saldırgan davranışta annelere sahip oldukları söylenebilir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlar kendi davranış biçimlerinin %17 saldırgan, %18 yönlendiren, %24 çekingen ve %41'ü girişken olarak; Suç kaydı olmayanlar %7 saldırgan, %28 yönlendiren, %24 çekingen ve %41'ü çekingen olarak belirtmişlerdir. Suç kaydı

olmayanların şiddet içeren suç kaydı olanlara göre daha fazla yönlendiren, daha az saldırgan davranışlara sahip oldukları söylenebilir.

Kendine zarar verme $p<0,001$; aile içi şiddet $p=0,011$; baba davranış biçimi $p=0,001$; öfke ile ilgili sorun yaşama $p<0,001$ değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde iki grup arasında değişmekte olduğu görülmektedir. Şiddet içeren suç kaydı olan gruptaki kişiler kaydı olmayan kişilere göre daha fazla kendine zarar verme davranışı gösterdikleri, babanlarının daha çok saldırgan davranışa sahip oldukları ve kendilerinin öfke ile ilgili karakola düşme, kavga etme gibi sorunları daha fazla yaşadıkları söylenebilir.

Arkadaşlık ilişkileri değişkeni $p=0,064$ oranında değer almışlardır. Şiddet içeren suç kaydı olanlar arkadaş ilişkilerini %55 iyi, %31 orta, %14 kötü olarak değerlendirirken; suç kaydı olmayan arkadaşlık ilişkilerini %71 iyi, %20 orta, %9 kötü olarak değerlendirmişler. Dolayısıyla kaydı olmayanların daha iyi arkadaşlık ilişkileri olduğu söylenebilir.

Aile tipi değişkeni $p=0,062$ oranında değer almıştır. Şiddet içeren suç kaydı olanlar aile tiplerini %47 geniş, %39 çekirdek, %14 boşanmış olarak belirtirken; suç kaydı olmayanlar aile tiplerini %37 geniş, %55 çekirdek, %8 boşanmış olarak belirtmişlerdir. Suç kaydı olmayan kişilerin daha çok çekirdek ailelere sahipken, suç kaydı olan grupta çekirdek ve boşanmış aile tipleri daha fazla olduğu görülmektedir.

Suç kaydı olan grubun bağlanma türleri açısından %10 korkulu, %48 kayıtsız, %25 güvenli ve %17 saplantılı bağlanma stiline sahipken; kaydı olmayanların %15 korkulu, %39 kayıtsız, %35 güvenli ve %11 saplantılı bağlanma stiline sahip olduğu görülmüştür. Suç kaydı olmayan bireylerin daha fazla güvenli bağlanma stillerine sahip oldukları görülmektedir. Kantarcıoğlu (2004) suç işlemiş erkek ergenlerin bağlanma davranışlarını incelediği çalışmada deney grubunun bağlanma stilleri şöyledir; %34 'ü saplantın, %26'sı kayıtsız, %20'si güvenli ve %18'i korkuludur. Kontrol grubunun bağlanma stilleri ise ; %37 si kayıtsız, %31'si güvenli, % 18'i saplantılı ve %12'si korkuludur. Araştırmaya katılan deney grubunda

ki ergenlerin, aile ve sosyal ilişkilerinin olumsuz olduğu ve yaygın olarak güvensiz stilde bağlandıkları gözlemlenmiştir. Çalışmaların benzer sonuçlara sahip olduğu söylenebilir.

5.2. Şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve suç kaydı olmayan bireylerin bazı sosyo-demografik formdan elde edilen değişkenler açısından sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade tarzları puanlarının değerlendirilmesi

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda yaş arttıkça sürekli öfke düzey puanları azalmaktadır.

Suç kaydı olmayanlarda yaş arttıkça sürekli öfke düzeyi ve öfke dışa düzeyleri azalmaktadır.

Literatüre bakıldığında farklı sonuçlar bulunan çalışmaların olduğu görülmüştür. İmamoğlu(2003), Akmaz(2009), Kısaç(1997), Tanış(2014) çalışmalarında yetişkinlerde yaş ile sürekli öfkeli olma durumları arasında ilişki bulmamıştır. Ayrıca Tanış (2014) yaş değişkeni ile öfke dışa yöneltme ve öfke içe yöneltme arasında düşük kuvvette negatif bir ilişki bulmuştur. Aynı zamanda öfke kontrol davranışı arasında düşük kuvvette ve pozitif yönlü ilişki gözlemlenmiştir. Tanış(2014) bu durumu yaş ile edinilen sosyal statü ve olgunluk ile ilişkilendirmiştir. İmamoğlu(2003) çalışmasında yaşın sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarında bir fark yaratmamasını, örneklem grubunun yaşlarının 19-40 arasında olması, zihinsel şemaların oluşmuş olması, bir anlamda kişiliğin de önemli ölçüde oluşmuş olması, zengin yaşantı deneyimleri ve belli davranış kalıpların kazanılmış olmasıyla yorumlamıştır. Ayrıca biyolojik yaştan ziyade içinde bulunulan konum ve statünün, öfke yaşantıları ve öfke ifade biçimlerinin de belirleyici olduğunu da belirtmiştir.

Hatch ve Forgays (2001) yaş ortalaması 20 olan öğrenciler ve yaş ortalaması 45 olan çalışanlar üzerinde yaptığı çalışmada; öfkenin ifade edilmesi yaştan ziyade gelişim periyodunun belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Fabes ve Eisenberg (1992) çalışmalarının bulgularına göre; yaş arttıkça öfkeyle başa çıkma becerilerinin arttığını belirtmişlerdir. Stoner

ve Spencer (1987) çalışmasında öfkenin ifade edilmesi açısından gruplar arası(genç, orta yaşlı, yaşlı) farklılaşma tespit etmişlerdir; çalışmaya göre genç yetişkin grubun yaşlılardan daha yüksek öfke dışı puan alırken, öfke içi puanı açısından yaşın etkisi yoktur. Ayrıca gençlerin öfkeli iken yaşlılara göre daha fazla saldırgan davranışlarda bulundukları, genel olarak bakıldığında da genç ve orta yaşlıların yaşlı gruba göre daha fazla şekilde öfkelerini dışı yansıttıkları sonucu elde edilmiştir. Stoner ve Spencer(1987) bu farklılaşmayı “yaşlı grubun yaşam süreci içinde öfkelerini kontrol etmeyi öğrenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır” teziyle açıklamışlardır(Akt. İmamoğlu, 2003).

Güleç(2002) yaş değişkeninin sadece dışı vurulmuş öfke açısından farklılık oluşturduğunu; Bilge ve Sayın(1994) öğrencilerde yaptığı çalışmada yaşın sadece sürekli öfke açısından farklılık yarattığını, öfke ifade tarzları açısından anlamlı farklılık oluşturmadığını; Sala(1997) ise üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada yaş değişkeni sürekli öfke, bastırılmış öfke ve öfke kontrolünde farklılık yarattığını belirtmişlerdir.

Okman (1999) 15-16 yaş grubu öğrencilerde yaptığı çalışmaya göre yaş değişkeni öfkenin bastırılması, dışı vurulması ve kontrol edilmesinde anlamlı farklılık oluşturmazken, sürekli öfke açısından 15 yaş grubu lehine olacak şekilde anlamlı farklılık yaratmıştır. Olmuş (2001) da 15,16,17 yaş grubundan oluşan lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada yaş ve diğer demografik değişkenler açısından öfke ve öfke ifade tarzları incelendiğinde, 15 yaş grubu, diğerlerine göre öfkelerini daha fazla dışı yönelttikleri belirtmiştir. Aydın ve İmamoğlu (2001) kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada yaş değişkeni sadece öfke içi puanlarında farklılık yaratmıştır. Bu farklılık en genç grup ile en yaşlı grup arasında ve yaşlı grubun lehine olmuştur.

Çalışmalardan anlaşıldığı üzere ergenlerle yapılan çalışmalarda, ergenlerin yaşları öfke yaşantıları ve tepkilerini belirleyen etken ve ergenlik döneminin yoğun şekilde öfke tepkilerinin gösterildiği dönem olduğu görülmektedir. Ancak yaş arttıkça, öfke tepkileri

açısından yaşın belirleyiciliği farklılaşmaktadır. Yas ilerledikçe içinde bulunulan statü, zihinsel semaların netleşmesi, deneyimler, davranış kalıplarının oluşması gibi etmenler sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarında farklılığa neden olmaktadır(Akmaz, 2009).

Batıgün ve Utku'nun (2006) 13-25 yaş aralığında 675 öğrenciyle yaptıkları çalışmada; Balkaya (2001) ise yaşları 14-50 yaşları arasında değişen 756 kişilik bir örneklem üzerindeki öfkeye ilişkin çalışmasında saldırgan davranışların ve intikama yönelik tepkilerin yaş ilerledikçe azaldığı, sakin davranışların ise arttığı sonucu ulaşmışlardır. Batıgün ve Şahin'in (2003), intihar riskini belirlemeye yönelik 14-62 yaş grubundaki çalışmalarında ise, 14-25 yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre, saldırgan davranışlar ve intikama yönelik tepkiler alt ölçeklerinden daha yüksek puan aldıkları sonucu orta çıkmıştır. Bu araştırmacıların, aynı modelin sınanmasına yönelik 15-25 yaş örnekleminde yaptıkları araştırmalarında da, kişilerarası öfke tepkileri ve öfkeyle ilgili davranışların yaş ilerledikçe azaldığı görülmektedir.

Oktay (2010) normal bireylerdeki aleksitimi ile bağlanma, kendilik algısı, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke arasındaki ilişkileri incelediği çalışma sonuçlarına göre, 18-25 yaş grubunun, 26-40 yaş ve 41-60 yaş grubuna göre ketleyici iletişim tarzını daha fazla kullandıklarını, öfke karşısında saldırgan davranışları ve intikama yönelik tepkileri daha fazla sergilediklerini ve sakin davranışlar alt ölçeğinden de diğer yaş gruplarına göre daha düşük puanlar aldıklarını belirtmiştir. Oktay (2010) ergenliğin son dönemi olan ve yetişkinliğe geçiş anlamı taşıyan 18-25 yaş döneminde bireyin ebeveynden ayrılarak özerkliğini kazanması, ebeveyne de içerecek biçimde herkesle kurulacak kişilerarası ilişkileri yeniden şekillendirmesi ve bu ilişkilerde başarılı olabilmek için yoğun bir çaba sarfetmesi; bunların yanı sıra hayata atılma, iş-meslek, sorumluluk sahibi olma ya da eğitim (başlama/mezun olma) konuların birey üzerinde stres ve baskı oluşturması kısaca yeni şekillenen hayatlarının yarattığı stresin olumsuz iletişim tarzlarını daha çok kullanmalarına neden olabileceği belirtmiştir. Ayrıca yaş ilerledikçe başa çıkma yöntemlerinin gelişmesiyle öfkeyle ilgili olarak sakin davranışlara

yönelindiğini; öfkeyle ilişkili olumsuz davranış ve tepkilerinin beklenen yönde değiştiğini ve kişilerarası ilişkilerde daha besleyici bir tarzın kullanıldığı belirtmiştir.

Bizim çalışmamızın bulgularına göre şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda yaş arttıkça sürekli öfke düzey puanları azalmakta; suç kaydı olmayanlarda ise yaş arttıkça sürekli öfke düzeyi ve öfke dışı puanları azalmaktadır. Bulguların Okman (1999), Bilge ve Sayın (1994), Tanış (2014), Oktay (2010), Balkaya (2001), Batıgün ve Utku'nun (2006), Batıgün ve Şahin (2003), Stoner ve Spence r(1987)'in bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda eğitim durumuna göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı fark yoktur.

Suç kaydı olmayan bireylerde okur-yazar olanlarda öfke-dışa ($p=0,064$) ve öfke-içe ($p=0,060$) puanları diğer eğitim gruplarına göre yüksek olma eğilimindeydi.

Literatüre bakıldığında farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar mevcuttur. Akmaz(2009) çalışmasında farklı öğrenim düzeyine sahip yöneticilerin Sürekli Öfke – Öfke İfade Tarzı davranışlarının anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulmuştur.

McKinnie-Burney (2006), “Ergen Öğrencilerde Öfke Tarzları” üzerine yaptığı bir çalışmada okunmakta olan sınıf büyüdükçe, öğrencilerin öfke kontrolünde daha yüksek puanlar aldıkları tespit etmiştir(Akt. Saçar, 2007).

Harris ve Knight-Bohnhoff(1996) yaş ve eğitim arttıkça saldırganlığın azaldığı belirtmişlerdir(Akt. Özdemir, 2009)

Aydın ve İmamoğlu(2001) kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada eğitim düzeyi değişkeni sürekli öfke, öfke içe ve öfke dışı açısından anlamlı farklılıklar oluşturmuştur. Çalışma sonuçlarına göre lise mezunu olanların sürekli öfke seviyeleri, ilkokul ve ortaokul mezunlarından daha yüksek; ortaokul mezunu olanların öfke içe puanları lise ve üniversite mezunlarına göre daha düşük; ilkokul mezunların öfke kontrol puanları da lise ve üniversite mezunlarından daha düşük bulunmuştur. Öfke dışı açısından eğitim düzeyi anlamlı farklılık

yaratmamıştır. Genel olarak bakıldığında lise mezunu kadınların öfke yaşantıları ve öfke ifade tarzlarında önemli rol oynamaktadır.

Diğer yandan Ersen (2010)'in suç işlemiş kadınların sosyodemografik özellikleri, anne-baba tutumları ve öfke ifade biçimlerinin incelediği araştırmasına göre kişilerin suça yönelmesinde en büyük faktörlerden birinin eğitim yetersizliğidir. “Öfke ile ilgili düşünceler” alt başlığında yer alan “öfkesine”, “diğerlerine”, “kendine” ve “dünyaya yönelik” düşünceler puanı, suç işlemiş kadınlarda kontrol grubuna göre anlamlı derecede yüksektir. Ersen(2010) öfke duygusunun kişi tarafından yeterince iyi tanınmamasının, sağlıklı bir şekilde ifade ve kontrol edilememesinin suç işlemeyi kolaylaştıran bir faktör olabileceğini belirtmiştir. Aynı çalışmaya göre hüküm giyme sayısı arttıkça “saldırgan” ve “kaygılı davranışlar” da artmaktadır. Yine hüküm giyme sayısı arttıkça “intikam” ve “içe donuk” tepkiler de artmaktadır.

Bu çalışmada şiddet içeren suç kaydı olanlarla ilgili elde edilen bulguların Akmaz (2009) çalışmasıyla paralel olduğu söylenebilir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda medeni duruma göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı fark yoktur.

Suç kaydı olmayanların medeni durum sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında farklılık yoktur.

Akmaz(2009) çalışmasının sonuçlarına göre yöneticilerin medeni durumlarının Sürekli Öfke-Öfke Tarz davranışlarında anlamlı bir farklılığa neden olmadığı belirtmiştir.

Tanış(2014) araştırmasında yetişkinlerin medeni durumuna göre sürekli öfkeli olma ile öfkeyi dışa yöneltme ve öfkeyi kontrol etme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulmamıştır. Ancak yetişkinlerde medeni duruma göre öfke içe yöneltme arasında fark bulgulanmıştır. Sonuçlara göre öfke içe puan yöneltme davranışı en fazla görülen grup medeni durumu bekar olan kişilerdir. Babaoğlu, (2008) öğretmen adaylarıyla yaptığı

çalışmada medeni durumu bekar olan öğretmen adaylarının sürekli öfke puanları evli olan öğretmen adaylarına göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Öfke ifade tarzları açısından medeni durum arasında bir farka rastlamamıştır.(Akt. Tanış, 2014)

Araştırma bulgularının Akmaz(2009)'un bulgularıyla uyumlu olduğu söylenebilir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda intihar etmeyi düşünenlerin sürekli öfke düzeyi anlamlı derecede yüksek, öfke kontrol puanları anlamlı derece düşüktür.

Suç kaydı olmayanların intihar etmeyi düşünüp düşünmemesi açısından $p=0,054$ düzeyinde sürekli öfke puan; $p=0,055$ oranında öfke dışı; $p=0,070$ düzeyinde öfke içe puan ortalaması intihar düşüncesi olanlarda olmayanlardan fazla olma eğilimindedir.

Öfke duygusu ile intihar girişimi arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Daniel ve Arkadaşları (2009)'nın çalışmalarına göre ergen ve genç yetişkin erkeklerde öfke düzeyi arttıkça intihar riskinin arttığı görülmüştür. İntihar girişiminin, bir tür öfke ile başa çıkma stratejisi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Majör depresyonu olan kişilerde düşük düzeyde öfkenin bile intihar riskini artıran bir faktör olabileceği görülmüştür (Akt. Burma, 2012)

Elevli (2012)'in çalışmasının sonuçlarına göre yalnızlık ile birlikte, öfke ifade biçimleri ve suçluluk duygusunun ergenlerde intihar olasılığını yordayan değişkenler olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırma sonuçları ergenlerde intihar olasılığı ile cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve bir hobiye sahip olma arasında anlamlı bir fark olmadığını, ergenlerde intihar olasılığı ile babaya ve anneye duyulan yakınlık düzeyi, çevre tarafından anlaşıldığını hissetme düzeyi, ebeveyn birlikteliği, anne baba tutumları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir.

Batıgün ve Şahin (2009b) lise ve üniversite öğrencileriyle yaptıkları araştırmada ciddiye alınmama ve eleştirilme gibi durumlarda yaşanan yoğun öfke duygusunun, bu öfke duygusunun saldırgan davranışlarla ifade edilmesinin ve kişilerarası ilişkilerde yaşanan öfke

duygusunun içe atılmasının intihar olasılığı açısından önemli bir risk faktörü olduğunu bulmuşlardır.

Batıgün ve Şahin (2003) 14-62 yaş arasındaki grupla yaptıkları çalışmalarında 14-24 yaş grubundaki gençlerin intihar olasılığına yönelik duygu ve düşüncelerinin ve öfke puanlarının diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğunu ve araştırmaya katılan bireylerin çeşitli stres yaratan olaylar karşısında akıllarına gelen çözüm yollarının neler olabileceği sorusuna “intihar ederdim” seçeneğini işaretleyenlerin öfke puanlarının da yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Silver, Field, Sanders ve Diego (2000) ergenlerle yaptıkları çalışmalarında yoğun öfke duygusuna sahip ergenlerde yalnızlık duygusunun daha fazla olduğunu ve yine bu öfkeli ve yalnız ergenlerin madde kullanımı gibi daha fazla kendine zarar verici davranışlarda bulunduklarını bulmuşlardır. Michael ve arkadaşları (2004), Zouk ve arkadaşları (2006) çalışmalarında öfke içerikli saldırgan davranışların, intihar davranışı için en önemli risk faktörleri arasında yer aldığını belirtmişlerdir. Apter (1993) intihar davranışında bulunan ve bulunmayanlarla yaptıkları karşılaştırmalı çalışmalarında, intihara eğilimli grupların öfke duygularının kontrol grubundan anlamlı biçimde yüksek olduğunu bulmuşlardır. Leibsohn (1994) öfke düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencileri karşılaştırdığı çalışmasında, öfke düzeyi yüksek olan öğrencilerin fazla miktarda alkol tüketimi gibi daha fazla kendine zarar verici davranışlarda bulunduklarını tespit etmiştir(Akt. Elevli, 2012)

Psikanalitik kuram’a göre saldırganlık, insanın kendine dönük yıkıcı eğiliminin dış dünyadaki objelere çevrilmesidir. Melanie Klein, Freud’un kuramını daha da ileriye götürerek, çocuğun gelişimin başladığı andan itibaren ölme içgüdüsünün belli oranda dışlanarak nesnelere çevrildiğini, bunun da sadizmi doğurduğunu iddia etmiştir. Bu araştırmada da intihar olasılığını yalnızlıktan sonra ikinci sırada yordayan değişkenin öfke duygusunun dışarıya yansıtılması, üçüncü sırada yordayan değişkenin de öfke duygusunun içe

yansıtılması olduğu görülmüştür. Öfke duygusunu daha fazla dışarıya yansıtan bireylerin psikanalitik kuram'a göre kendilerine dönük yıkıcı eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü Psikanalitik kuram'a göre, kendilerine dönük yıkıcı eğilimleri daha fazla olan kişilerin dış dünyaya karşı daha fazla saldırgan tutumlar sergiledikleri söylenebilir. Sadizm ile mazoşizm dışardan bakıldığında zıt kavramlarmış gibi görünmesine karşın, birbirleriyle çok özdeşik kavramlar olduğu söylenebilir. Sadizmin, kişinin kendine yönelik yıkıcı eğilimlerinin dışarıya yansıtılması olarak değerlendirildiğinde, öfke duygusunun dışarıya yansıtan insanların aslında kendilerine yönelik daha fazla yıkıcı eğilime sahip olduklarını görülmektedir. Kendilerine yönelik yıkıcı eğilimlerinin birer yansıması olarak öfke duygusunu dış dünyaya daha fazla yönelten kişilerin intihar olasılığının daha fazla olması sonucu psikanalitik kuram ile de örtüşmektedir(Akt. Elevli, 2012)

Brodsky ve Stanley (2001) erken çocuklukta fiziksel ve cinsel istismara uğrama, anne-baba ihmali gibi travmatik yaşantıların erişkinlikte intihara eğilime neden olduğu bildirilmektedir. Çocukluk travmaları bağımsız olarak da intihar riskini arttırmaktadır. Ancak bu erken travmaların hangi yolları kullanarak intihar riskini artırdığı açık değildir. Bu travmaların sadece intihar davranışına değil, genel olarak saldırganlığa eğilim oluşturduğu bildirilmektedir. Erken çocukluk travmaları hem intihara eğilimi artmasına, hem de istismar hatıralarını canlandıran olaylar vasıtasıyla stres yaratıcı olarak rol oynayabilmektedir (Akt; Demirel ve Eşel, 2003)

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendine zarar verme davranışında bulunanların bulunmayanlara göre sürekli öfke ve öfke-dışa puan ortalamaları anlamlı derece yüksek; öfke kontrol puanları ise anlamlı derece düşüktür.

Suç kaydı olmayanların kendine zarar verme düşüncesi olanlarda sürekli öfke, öfke içe ve dışa puanları anlamlı derece yüksektir.

Kendine zarar verme davranışını en çok etkileyen etmenlerin başında ergenin geçmişte veya halen yaşadığı fiziksel, duygusal ya da cinsel istismar gelmektedir. Gladstone ve arkadaşları (2004)'na göre yaşanan travmatik olayın sıkça hatırlanması kişide sıkıntı düzeyini artırmakta, bu sıkıntı ile başa çıkabilmek için kendilerini kesme gibi davranışları daha sık göstermektedirler. Kişi bedenini yaralamayı öğrenerek bu davranışı yaşadığı dayanılmaz duygulara geçiş yolu olarak görebilir. Webb (2002)'e göre ergen yaşadığı travmatik olaydan kendini sorumlu tutarak kendini suçlayabilir, çoğunlukla “ben kötü bir insanım”, “ben acıyı hakettim” gibi olumsuz bilişsel kalıpların eşlik ettiği çeşitli şekillerde kendilerini cezalandırabilir, yaşadığı yoğun duygular karşısında kontrolün kendilerinde olduğu mesajını hissetmek adına kendilerine zarar verebilirler. Skegg (2005)'e göre gençler travmatik olay kaynaklı düşünceleri zihinlerinden uzaklaştırabilmek için kendilerine zarar verebildikleri gibi, kendini ailesinden soyutlayan ya da soyutlandıkları için öfkesini göstermesinin bir yolu olarak kendi bedenine zarar vermeyi onlarla iletişim için tek yol olarak algılayabilirler. Favazza (1992), kendine zarar veren istismara uğramış gençlerin çoğunun hislerini donuk ya da ölü olarak tanımladıkları görülür. Kendileri kesmek bir şekilde canlı olduklarını kendilerine göstermek anlamına gelebilir. Gladstone ve arkadaşları (2004), kendini kesmenin ağlamanın bir başka yolu olduğunu, öfke ya da incinme gibi olumsuz duyguların kendini kesmede önemli derecede rol oynadığını belirtmişlerdir. Aile özellikleriyle ilgili yapılan araştırmada, ergenlerin erken dönemde izolasyon duygusu ya da ayrılık kaygısı yaşamalarının da kendine zarar verme davranışına neden olduğu belirtilmiştir. Çocuklar ailenin sıkıntılarla baş etme biçimini ve öfkenin dışa vurumunu içselleştirmekte ve sıkıntılarla karşılaştıklarında bu yöntemi kullanabilmektedirler. Cooper ve arkadaşları (2005), kendine zarar verme davranışının intihar girişimi için güçlü bir öngörü olduğunu, özellikle kendine zarar verme davranışındaki ilk altı ayda intihar riskinin çok yüksek olduğunu, daha sonrasında da bu riskin devam ettiğini vurgulamaktadır (Akt; Serim ve diğerleri, 2009)

Stephens (1978), intihar girişiminde bulunan kadınların ergenlik dönemlerini incelediği çalışmasında, hepsinin ciddi aile sorunları olan bir ev ortamında yetişmiş olduklarını bulgulamıştır. Kılıç (2006), ergenlerle yaptığı çalışmasında aile içinde travması olan ergenlerin bazı dönemlerde yoğun biçimde kendine zarar verme davranışı sergilediklerini bulmuş ve çocukluk çağında yaşanan travmatik yaşantıların, intihar davranışına zemin hazırladığını belirtmiştir. Kendini yok etme ve zarar vermeye yönelik davranışlar, sadece çocukluk travması yaşayan, çocukluk döneminde ihmal edilmiş insanlarda değil, hayvanlarda da gözlenmiştir. Bebeklikte izole edilerek anne bakımı almaları engellenen maymunlarda kendini dövme, kafalarını sert yerlere vurma, kafa sallama gibi davranışlar gösterdikleri görülmüştür. Duygusal, fiziksel istismar ve ihmale uğrayan kişide yoğun suçluluk duyguları, kendine yönelik saldırganlık bulunmuştur(Akt. Elevli, 2012)

Ergenlerde, çevrelerindeki insanlar tarafından anlaşıldığını hissetme duygusu, ergenlik döneminin beraberinde getirdiği gelişimsel ödevlerle baş edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bir geçiş dönemi olmasından da kaynaklanan pek çok sorunlarla ergenin baş edebilmesinde, bu dönemi başarıyla atlatabilmesinde çevre tarafından algılanan sosyal desteğin varlığı, ergene sorunlarla baş etme gücü verirken, çevresi tarafından destek algılamayan, anlaşılmadığını hisseden ergen, kendini daha yalnız, güçsüz ve savunmasız hissedebilir. Bu da ergenin karşılaştığı sorunlar karşısında, bir sorun çözme biçimi olarak ya da bazen sadece çevresindekilerin dikkatini çekmek ya da onlara kendini anlatabilme biçimi olarak, kendine yönelik zarar verici davranışlarda bulunmasına neden olabilir(Elevli, 2012)

Elevli (2012)'e göre ergenlik dönemi, ergenin kendine dair olumlu ya da olumsuz algılamasının oluşması açısından önemli bir dönemdir ve ergenin kendine dair olumlu ya da olumsuz algısının şekillenmesinde ebeveyn algısı önem taşıdığından babası ve annesi tarafından seviemez ve değersiz olduğunu algılayan ergenin kendine dair algısı da olumsuz

yönde olacağından, kendine yönelik zarar verici davranışlarda bulunma olasılığının da daha fazla olacağı düşünülebilir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile içi şiddete uğradıklarını belirtenlerin aile içi şiddete uğramayanlara göre sürekli öfke puan ortalamaları yüksektir.

Suç kaydı olmayanlardan aile içi şiddete uğradıklarını belirtenlerin uğramayanlara göre sürekli öfke, öfke içe ve dışa puanları anlamlı dererce yüksektir.

Gök (2009) aile içinde şiddet yaşayan ergenlerin aile içinde şiddet yaşamayan ergenlere göre Öfke Kontrol alt ölçeği hariç diğer alt ölçeklerden (Sürekli Öfke, Öfke İçe, Öfke Dışa) yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. Şiddet, ayrı yaşama, boşanma ve ölüm sebebiyle parçalanmış; ekonomik durumu zayıf ya da kötü, anne babanın işsiz olduğu; gecekonduda ve kırsalda yaşayan; anne baba arasında şiddetli geçimsizliğin ve şiddetin bulunduğu ailelerde çok yaygındır.

Aspy, Oman, Vesley, McLeroy, Rodine ve Marshall (2004) ergenlerde görülen silah taşıma ve şiddet davranışı için koruyucu faktörlerin neler olduğu araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, gencin silah taşıması ve şiddet davranışı göstermesi üzerinde aile iletişiminin ve gencin sorumlu karar verme özelliklerinin koruyucu etkiye sahip olduğu bulunmuştur(Akt. Gök, 2009)

Çınar(2010) çocukluk çağı kötüye kullanım ya da ihmali olan grupta kavgaya karışma ve karakolluk olma oranının daha yüksek olarak saptamıştır. Özkıyım girişimi ve kendini yaralama davranışı açısından karşılaştırıldığında; çocukluk çağı kötüye kullanım ya da ihmali olan grupta, özkıyım girişimi ve kendini yaralama davranışının istatistiksel olarak anlamlı olacak şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Kötüye kullanım ya da ihmal öyküsü olanlarda “sürekli öfke”, “öfke içte” ve “öfke dışa” alt boyut ortalama puanları daha yüksek, “öfke kontrol” boyut ortalama puanı daha düşük saptanmıştır. Çınar (2010) çocuklukta kötüye

kullanım ve ihmal yaşantılarının, yüksek öfke, düşük öfke kontrol özellikleri ile ilişkili olduğunu, çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile agresyonun bağlantılı olduğunu, dürtüsellik ile çocukluk çağı kötüye kullanım ve ihmal yaşantılarının ilişkili olduğu belirtmiştir.

Aile içi çocuğa yönelik şiddet araştırmalarında vurgulanan risk faktörlerinden biri, ebeveynlerin çocukken istismar ve ihmale maruz kalmaları durumunda yetişkinlikte de kendi çocuklarına karşı şiddet uygulayıcısı durumuna gelebilecekleridir. Çünkü şiddet öğrenilen bir davranış olarak kabul edilmekte ve sosyalleşme süreci içerisinde, bireyin yakın çevresi içerisinde şiddet eylemlerine maruz kalarak yetişmesinin onu potansiyel bir şiddet uygulayıcısı haline getireceği kuramsal olarak da iddia edilmektedir. Bugüne değin yapılan araştırmalar, küçükken kendi ebeveyninden dayak yiyen, istismar ya da ihmal edilen her çocuğun yetişkinlikte de kendi çocuğu/çocuklarını mutlaka istismar ettiğini doğrulamış olmasa da, aile içi çocuğa yönelik şiddeti konu edinen araştırmalarda bu durum bir risk etmeni olarak kabul edilmekte ve araştırılmaktadır. Ancak, görülen o ki, şiddete maruz kalmış çocukların, erişkinlik dönemlerinde şiddet uygulayan ya da şiddete maruz kalan insanlar olup olmadığını ileriye dönük olarak (prospektif) inceleyen az sayıda çalışma vardır (Margolin ve Gordis, 2004). 20(Yirmi) yıllık prospektif bir çalışmanın sonuçlarına göre, anne babaları arasında şiddet olduğunu gören çocukların kendi partnerlerine şiddet uygulama oranı artmaktadır (Ehrensaft, Cohen, Brown, Smailes, Chen ve Johnson, 2003). Bununla birlikte, Kaufman ve Zigler'in (1987) prospektif çalışmaları değerlendirdiği bir derlemede, şiddete uğrayan çocukların, çocukluk dönemlerinde diğer çocuklara şiddet gösterme oranının %5'den %30'a çıktığını, fakat yetişkinlikte bu çocukların %70'inin saldırgan olmadıkları belirtilmiştir. Widom da (1998), şiddet döngüsünün kırılmasına ilişkin görüşleri incelediği bir çalışmada, çocuklukta şiddet kurbanı olmanın suça yönelik davranışları ve mental problemleri arttırmasına rağmen şiddet döngüsünün kırılmaz bir döngü olmadığını belirtmiştir. (Akt. Gök, 2009)

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda düzenli işe sahip olanlarla olmayanlar arasında sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında farklılık yoktur.

Suç kaydı olmayanların düzenli işi olmayanların olanlardan öfke içe puanları anlamlı derecede yüksektir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda gelir durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade puanları arasında anlamlı farklılık yoktur.

Suç kaydı olmayanlarda gelir durumu değişkeni açısından sürekli öfke ve öfke ifade tarzları puanları arasında anlamlı fark yoktur.

Tanış (2014)'ın araştırmasında yetişkinlerin maddi durumları ile sürekli öfkeli olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Fakat yetişkinlerin maddi durumları ile öfke ifade tarzlarından olan öfke içe ve öfke dışa yöneltme arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öfkeyi dışa yöneltenler bireylerin maddi durumun düşük iken, öfkesini dışa en az yönelten bireyler maddi durumun yüksek olduğu grupta izlenmektedir. Öfkesini içe yöneltenler ise, maddi durumun düşük olduğu grupta görülürken, öfkesini içe en az yönelten kişiler maddi durumun orta olduğu grupta izlenmektedir. Bu sonuçlara göre maddi durum düşük olduğunda öfke içe ve öfke dışa ifade biçimleri artmaktadır.

Fabes ve Eisenberg(1992) çalışmalarının bulgularına göre; düşük sosyal statü ve sosyal yeterlilik içinde olan çocukların daha fazla saldırganlık ve reddetme çatışması yaşadıkları, öfkelerini içe atarak pasif saldırgan davranışlar geliştirdiklerini ya da istenen davranışın tersi yönde davranış sergilediklerini belirtmişlerdir. Bilge (1997) üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirdiği çalışması bulgularına göre de sosyoekonomik düzey, sürekli öfke ve öfke ifade biçimleri üzerinde farklılıklara neden olmaktadır (Akt. İmamoğlu, 2003)

Literatüre baktığımızda tersi sonuçlara rastlamak mümkündür. Gündoğdu (2010) ergenler ile yapılan bir çalışmada sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının maddi gelir durumuna göre farklılaştığı, gelir düzeyi yüksek olan ergenlerin öfke dışı puan ortalamalarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Konuyla ilgili yapılan başka çalışmalarda; Kısaç (1997), Ingolds ve McKim (1983), Baygöl (1997) maddi durum yükseldikçe ergenlerin öfkelerini dışı yönelttiklerini bulgulamışlardır (Akt. Gündoğdu, 2010).

Hatunoğlu (1994) araştırmasında ekonomik durum ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Alt ve orta sosyo ekonomik düzeyde yetişen bireyler, üst sosyo ekonomik düzeyde yetişen bireylere oranla daha fazla saldırganlık eğilimleri gösterdikleri saptamıştır. Uluğtekin (1976) yaptığı çalışmada toplumsal ve ekonomik düzey yükseldikçe ana babaların daha fazla kabul edici ve serbestlik tanıyıcı olduklarını, dolayısıyla çocuklarının daha uyumlu kişilik özelliği geliştirdiklerini ifade etmiştir. Eroğlu (2009) bu iki çalışma arasındaki farklılığın oluşmasındaki temel nedenin saldırganlığın tek boyutta ele alınması olarak değerlendirmiştir. Eroğlu(2009) saldırganlığı, fiziksel, sözel, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık şeklinde ele alan araştırmasında, özellikle fiziksel saldırganlık boyutunda üst sosyo ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin daha fazla fiziksel saldırganlık davranışı sergiledikleri, diğer taraftan ise öfke ve düşmanlık alt boyutlarında alt sosyoekonomik düzeye mensup olan üniversite öğrencilerinin orta sosyoekonomik düzeye mensup üniversite öğrencilerine göre daha fazla öfke ve düşmanlık içeren saldırganlık davranışlarını sergiledikleri bulmuştur. Bu durumu şöyle açıklamaktadır: Üst sosyoekonomik düzey lise öğrencileri ellerindeki maddi olanaklar vasıtasıyla görece yoksunluklar yaşamamaktadırlar ve istekleri ekonomik güçleri vasıtasıyla her zaman karşılanmaktadır. Bunun sonucunda sosyal hayatlarında karşılanmayan istekleri ortaya çıktığı zaman fiziksel saldırganlık davranışı sergilemekten kaçınmamaktadırlar.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kardeş sayısı açısından sürekli öfke ve öfke ifade tarzları açısından farklılık yoktur.

Suç kaydı olmayanlarda sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile kardeş sayısı değişkeni açısından anlamlı farklılık yoktur.

İmamoğlu(2003) çalışmasına göre öğretmen adaylarının sürekli öfke, bastırılmış öfke, dışavurulmuş öfke ve öfke kontrolünde kardeş sayısı değişkeni bir farklılık yaratmamaktadır. Aydın ve İmamoğlu(2001)'nın genç yetişkin ve yetişkin kadınlarla, Olmuş(2001)'un ergenler ile gerçekleştirdiği, Tanış(2014) yetişkenlerde yaptıkları çalışmalardaki bulgularda araştırmayı destekler tarzdadır. Kardeş sayısı değişkeninin tek başına sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarını açıklayabilen bir değişken olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ailede başlayan sosyalleşme sürecinin olumlu yaşanmasını sağlayacak ortamın oluşturulmasında ana-baba kadar kardeşlerle ilişki de önemlidir. Harris (1995) tek çocuk olmanın, ailede merkez olma, tüm ilgi ve sevginin çocuğun üzerinde toplanmasına olanak verirken, abla, ağabey ve/veya kardeşin olması çocuk için özdeşim kurabilecek, paylaşımda bulunabilecek birilerinin olması anlamına geldiğini belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, tek çocuklar genelde, her istediğinin yapılması ve sosyal paylaşımda bulunmaması nedeniyle sosyal ilişkilerde daha öfkeli olmakla birlikte, öfkelerini ifade ederken de ya saldırgan davranışlar ile dışavurma ya da öfkeyi bastırarak içe atma eğiliminde olmuşlardır. Çoğu ailede çocuklar, ebeveynlerinden daha fazla kardeşleri ile vakit geçirmekte ve daha fazla paylaşımda bulunmaktadır. Stormshak ve Bellanti (1996) çalışmalarına göre az sayıda saldırgan ve öfkeli çocuk sıcak kardeş ilişkilerine sahipken, çoğunluğu kardeşleri ile daha sık çatışma ve problem yaşamaktadırlar. Bunun yanında kardeşler arasındaki ilişkilerde kardeş sayısı, kardeşlerin cinsiyeti, kardeşlerin yaşı ve kardeşler arasındaki yaş farkının, bireylerin duygusal yaşantısında önemli olduğunu belirtmişlerdir. Santrock (1993)'a göre de ergenlik döneminde, ilişkilerin kalitesine göre, kardeşler ya çatışma kaynağı olarak görülmekte ya da paylaşım ve

destek noktaları olarak değerlendirilmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003). İmamoğlu(2003) çalışmasında öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifadelerinde kardeş sayısının bir farklılık oluşturmamasının, kardeşler ile ilgili bahsedilen diğer değişkenlerin etkileşiminden kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kaçınıcı kardeş(çocuk) olduğuna göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları açısından farklılık yoktur.

Suç Kaydı olmayanların kaçınıcı çocuk olduğu değişkenine göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında farklılık yoktur.

Olmuş (2001) 15,16,17 yaş grubundan oluşan lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyet, doğum sırası, tek çocuk olma ve anne baba eğitim düzeyi değişkenlerinin bir farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir(Akt imamoglu, 2003)

Tanış(2014) ve İmamoğlu(2003)'nun araştırmalarında da öğretmenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarında doğum sırası bir farklılık yaratmamıştır. İmamoğlu'na göre öğretmen adaylarının doğum sırasının öfke ve öfke ifade tarzlarında bir farklılık oluşturmaması doğum sırasından ziyade anne-babanın çocuğa ve kardeşlerine yaklaşım ve tutumları, ailenin çocuk yetiştirme tarzı, kardeşler arasındaki yaş farkı, bireyin kendinden önceki ve/veya sonraki kardeşlerinin cinsiyeti, kardeşler arası etkileşimin yanı sıra kültürel beklentiler ve aile içi psikolojik örüntüler gibi değişkenlerin etkili olabileceğini belirtmiştir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda en uzun yaşadığı yer değişkenine göre öfke içe puanlarında farklılık vardır. Kasabada yaşayanların öfke içe puan ortamları şehirde yaşayanlardan anlamlı derecede yüksektir.

Suç Kaydı olmayanların en uzun yaşadığı yer değişkenine göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında fark yoktur.

Bilge(1997) üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirdiği çalışmasında yaşamlarını geçirdikleri yerleşim yeri düzey ve sürekli öfke ve öfke ifade biçimleri üzerinde farklılıklara neden olmaktadır. İmamoğlu(2003)'nın çalışmasında ilçede yaşayanların sürekli öfke düzeyleri ilde yaşayanlardan anlamlı derece yüksek çıkmıştır. Yaşamlarının çoğunu yabancı bir ülkede geçirenler köy ve ilçe de geçirenlere göre öfkelerinin daha fazla dışavurma eğilimde çıkmışlardır. Öfkenin bastırılması ve kontrol edilmesi ile ilgili olarak yerleşim yerinin niteliği farklılık oluşturmamıştır. Kısaç(1997) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada köylerde yaşayan öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri en yüksek grup olurken, küçük kentlerde yaşayanlar da öfkelerini en fazla içte tutan grubu oluşturmaktadırlar. Sala (1997) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında en uzun yaşanan yerleşim yerinin öfke düzeyini ve öfke ifadesini etkileyen değişkenler olarak belirtmiştir.

Özer (1990) gürültü, trafik, kalabalık, işe yada okula gelme sıkıntısını öfke yaratan çevresel nedenler olarak sıralamaktadır. Büyük şehirlerde kırsal kesime göre bu negatif çevresel faktörleri daha fazla barındırmakta dolayısıyla buralarda yaşayan bireylerin daha fazla stres ve sıkıntı yaşamasına neden olmaktadır. Bu kalabalık ve hareketli yaşam her ne kadar stres ve sıkıntı yaratsa da, bireylerin daha özgür tepki vermelerine de olanak vermektedir. Daha küçük yerleşim yerlerinde ise yakın ilişkilerin yaşanması, toplumsal yaptırımların daha etkili olması ve çevrenin daha fazla denetleme olasılığının olması birey tarafından baskı ve engelleme olarak algılanabilmekte ve öfke yaşantısı olabilmektedir(Akt. İmamoğlu, 2003).

Deffenbacher ve Ark. (1996)'na göre ortam öfke ifadelerini belirleyen bir faktördür ve birey kendini rahat hissettiği ortamda daha rahat tepki vermektedir. Ancak köy, ilçe gibi küçük yerleşim yerlerinde insanlar birbirlerini daha iyi tanımakla beraber birbirleri için daha önemlidirler. Küçük yerleşim yerindeki bu ilişkilerin niteliği, bir anlamda bireyin davranışları üzerinde kontrol oluşturmaktadır. Büyükşehirlerdeki ilişkilerin daha resmi olması, duygusal

olarak yakınlığın daha az olması öfkenin dışavurma eğiliminin artmasına olanak vermektedir. İmamoğlu(2003) elde edilen bu bulgunun yaşanan yerleşim yerinin fiziksel özelliğinden daha çok kültürel ve toplumsal faktörlerinin bir sonucu olarak yorumlanabileceğini belirtmiştir. Miller (1993)'in belirttiği üzere sosyal öğrenme kuramına göre birey yaşadığı toplumun yargı ve değerlerini, taklit, model alma ve özdeşleşme ile içselleştirmekte, beklenti ve normlara uygun davranış kalıpları geliştirmektedir. Toplumumuzda, kültürel olarak duyguların direk ifade edilmesi çok fazla kabul edilmediğinden öfke tepkileri ya bastırılmakta ya da kabul edilir tarza dönüştürülüp, davranışlara yansıtılmaktadır. Batı toplumlarında, bireysellik daha ön planda olduğundan bireyin ihtiyaçları ön planda tutulmaktadır. Bu sayede bireyler yaşadıkları duygulara ilişkin tepkilerini daha rahatlıkla ortaya koyabilmekte ve toplum tarafından da nispeten daha az eleştiri almaktadırlar(İmamoğlu, 2003)

Şiddet içeren suçtan kaydı olanlarda arkadaş ilişkilerini iyi olarak değerlendirenlerin kötü veya orta olarak değerlendirenlerden sürekli öfke düzeyleri, öfke içe, öfke dışı puanları anlamlı derece düşük; öfke kontrol puanları anlamlı derece yüksektir.

Suç kaydı olmayanlarda arkadaşlık ilişkilerini orta veya kötü olarak değerlendirenlerin sürekli öfke düzeyi, öfke dışı puan ve öfke içe puan ortalamaları iyi olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Tanış(2014) araştırmasına göre yetişkinlerin arkadaş ilişkilerinin kalitesine göre sürekli öfkeli olma durumları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Öfke ifade tarzlarından öfkeyi içe yöneltme ve öfkeyi dışı yöneltme düzeyleri için arttıkça arkadaşlık ilişkilerinin kalitesi azalmaktadır. Bu konuya ilişkin bir çalışmada arkadaşlık ilişkilerini çok iyi olarak nitelendiren ergenlerin öfke içe vurum düzeylerini düşük bulmuşlardır (Albayrak ve Kutlu, 2009). Tanış (2014) sonuçları kişilerin öfkelerini dışı ve içe yöneltmeyen, karşıdaki

insanlara saldırgan davranış biçimleri göstermeden kendilerini ifade yolları bulanların arkadaşlık ilişkilerinin kaliteli olmasına bir etken olduğu düşünülebileceğini belirtmiştir.

Sala (1997) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmaya göre arkadaş ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve kimliğe yönelik algılanan olaylar öğrenciler için en fazla öfke nedeni olmaktadır.

Yörükoğlu (1998) ise yaptığı bir araştırmada, ergenlerin arkadaşlığa verdikleri önemin, ana ve babaların arkadaşlığa verdikleri önemden çok daha büyük olduğunu, itilen ya da küme dışında tutulan çocuğun çok mutsuz olduğunu belirlemiştir. Akranları tarafından onaylanmak ergen açısından oldukça önemli olduğu için ergen, sırf arkadaş grubundan dışlanmamak için öfkesini dışa vurmuyor olabilir(Akt. Saçar, 2007)

Saçar (2007) ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke tepkisi ile arkadaş bağlılığını incelemek amacıyla yaptığı çalışma sonuçları, öğrencilerin öfkeyi içte tutma ve öfkeyi dışa vurma düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark olmadığını, öfkeyi kontrol etme düzeyiyle arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Saçar (2007) araştırma sonuçları ve yorumları şöyledir:

İlk olarak öfke kontrol düzeyi düşük grupta bulunan öğrencilerin arkadaş bağlılıkları, öfke kontrol düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerden daha düşüktür. Buna karşın öfke kontrol düzeyi orta ve yüksek grupta bulunan öğrencilerin aldıkları puanlarla, arkadaş bağlılığı ölçeği aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Saçar (2007) bu durumda öfkesini kontrol edemeyen öğrencilerin arkadaş bağlılıkları daha düşük olabileceğini belirtmiştir.

İkinci olarak Saçar(2007) öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri ile arkadaş bağlılığı arasında anlamlı bir fark bulunmadığından öğrencinin sürekli öfke düzeyi ne olursa olsun, arkadaş bağlılıklarının istenen yönde olduğu böylece öfkesi hangi düzeyde olursa olsun kendisine uygun arkadaşlar bulabileceğini belirtmiştir.

Üçüncü olarak Saçar (2007) öğrencilerin öfkeyi içe atma düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmadığından öğrencinin içe yönelik öfke düzeyi ne olursa olsun, arkadaş bağlılıklarının istenen yönde olduğu sonucunun çıkartılabileceğini belirtmiştir. Bunun nedenin de, içe yönelik öfke düzeyi yüksek olan öğrencilerin, kendileri gibi içe yönelik öfke düzeyi yüksek olan öğrencilerle arkadaşlık etmeleri olabileceğini, bu öğrencilerin anlaşılmadıklarını düşünme, etrafındakilerin kendilerine haksızlık ettiklerini düşünme gibi fikirlerin, onları birbirlerine bağlayan ortak düşünceler olabileceğini belirtmiştir.

Son olarak öğrencilerin dışa yönelik öfke düzeyleri ile Arkadaş Bağlılığı Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgudan yola çıkarak, Saçar (2007) öğrencinin dışa yönelik öfke düzeyi ne olursa olsun, arkadaş bağlılıklarının istenen yönde olduğu, bunun nedenin öfkesini dışavuran öğrencilerin de, kendileri gibi öfkesini dışa vuran öğrenciler tarafından ve hatta belki de, öfkesini dışa vurmak istediği halde öfkesini içe atan öğrenciler tarafından kabul görmelerinin olabileceğini belirtmiştir.

Kellner ve Bry'a (1999) göre öfkelerini kontrol edemeyen öğrenciler, şiddet içeren, antisosyal davranışlar gösterdikleri için akranları tarafından dışlanırlar. Campano ve Munakata (2004) tarafından, Filipinli 650 ortaokul öğrencisiyle yapılan bir çalışmaya göre; öğrencinin saldırganlığı ile öfke arasında önemli bir bağlantının olduğu ve yüksek seviyede öfke ile okuldaki problemleri davranış, zayıf akademik başarı, arkadaşları tarafından dışlanma ve psikosomatik şikâyetler arasında belirgin bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kontrol edilemeyen öfke, ciddi olarak okuldaki şiddetle bağlantılı faktörlerden biri olarak gösterilmiştir(Akt. saçar 2007)

Coles, Greene, Braithwaite (2002) yaptıkları bir araştırmalarında, psikolojik ve toplumsal faktörlerden etkilenen ergenlerin birçoğunun saldırganlık ve şiddet göstermede birbirlerini etkileyebileceğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca çalışma, şiddet göstermeye eğilimli

ergenlerle, aile kontrolü, öfke ve kaygı gibi değişkenler arasındaki ilişkinin önemini ifade etmiştir. Rowe, Almeida ve Jacobson (1999) yaptıkları çalışmalarında, ergenlerin saldırgan davranışlarının aile ve akranlarıyla olan ilişkileri ile alakalı olduğunu bulmuşlardır. Burney (2006) ise, dışa yönelik öfke düzeyi aşırı derecede yüksek olan ergenlerin öfkелendikleri zaman problemlere çözüm yolu bulmak için daha az pozitif çözümlere yöneldiklerini ifade etmiştir(Akt. Sacar, 2007)

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda aile tipine göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında fark yoktur.

Suç kaydı olmayanların aile tipi değişkenine göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında fark yoktur.

Tanış(2014) araştırmasında yetişkinlerin aile tipleri ile öfke ifade biçimlerinden öfke içe yöneltme arasında bir fark bulgulamıştır. Buna göre öfkelerini daha fazla içe yönelten kişiler çekirdek aile tipine sahiptirler, öfkelerini daha az içe yönelten kişiler ise geniş aile tipine sahip kişilerdir. Bu konudaki yapılan diğer bir çalışmada Taşçı Eser ve Ark. (2013) ergenlerin sürekli öfkeleri ve öfke ifade tarzlarının aile tipleri açısından bir fark saptamamışlardır.

Coles, Greene ve Braitwaite (2002) risk grubunda olan ergenlerin saldırganlık ve şiddete yönelmelerine neden olan faktörlerden kişilik, duygulanım ve aile değişkenlerini inceledikleri araştırmalarında, ıslahevinde yaşayan 13-18 yaşları arasında 99 suçlu çocuk ile çalışmışlardır. Tek ebeveyn ile yada üvey anne ve/veya baba ile büyüyen ergenlerin Minnesota Çok Yönlü Kişilik envanteri klinik itemlerinden daha yüksek puan aldıkları, daha yüksek sürekli öfkeleri olduğu ve öfkelerini daha fazla şiddet içeren saldırgan davranışlar ile ortaya koyduklarını göstermektedir(Akt. İmamoglu, 2003)

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda anne davranışını saldırgan olarak nitelendirenlerin yönlendiren olarak nitelendirenlerden sürekli öfke puan ortalamaları daha yüksektir.

Suç kaydı olmayanlarda anne davranış biçimini saldırgan olarak nitelendirenlerin sürekli öfke puanları yönlendiren olarak nitelendirenlerden anlamlı olmaya yakın düzeyde yüksektir. (p=0,055)

Tanış (2014) çalışmasında anne davranış biçimi açısından sürekli öfkeli olma durumlarına göre bir fark bulmamışken, öfkeyi içe yöneltenler arasında fark bulgulamıştır. Buna göre anne davranış biçimini girişken olarak tanımlayan grubun öfkelerini içe yönelten kişiler oldukları görülmüştür. Turhan (2003) girişken davranış biçimine sahip olan bireyin, insan ilişkilerinde eşitliğe önem verdiğini ve kendisini dürüstçe, rahatça ifade ederek kendi haklarını savunabileceğini belirtmiştir(Akt. Tanış, 2014). Tanış (2014) böyle bir ebeveyn ile büyüyen bireyin öfkesini uygun bir davranış biçimiyle ifade etmesi beklenmekteyken yapılan araştırmada beklenilenden farklı bir bulgu tespit edilmesini öfke ifade davranışlarının tek bir değişken ile açıklanamıyor olmasına bağlamıştır.

Silver ve Ark. (2000) öfkelerinin şiddete doğru yöneldiğini düşünen ergenleri araştırdığı çalışma sonuçlarına göre, öfkelerinin şiddete dönüşeceğinden endişe duyan ergenlerin ebeveynleriyle yetersiz iletişimlerinin olduğu, bunalım belirtileri gösterdikleri ve intihara yönelik düşüncelerinin olduğu anlaşılmıştır. Saçar (2007) olası bir açıklama olarak, zayıf aile ilişkileri olan ergenlerin öfkeli olduklarını ve destek için karşı cinsten arkadaşlara yönelebileceklerini belirtmiştir(Akt. Saçar, 2007)

Aile bireylerinin tutumlarının, kişinin öfke düzeyini etkilediği bilinmektedir. Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, ailede otorite ve denetleme arttıkça, dışa yöneltilecek öfkenin arttığı görülmüştür (Kırmızı, 2008). Farklı bir araştırmada, anne baba tutumları ile öfke arasındaki ilişki incelendiğinde, babası demokratik olan ergenlerin öfke düzeyinin düşük,

annesi koruyucu ve kararsız tutum sergileyenlerin ise öfke düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür (Bodur, İnfal ve Kurt, 2010). Arslan'ın (2009) araştırmasında sürekli öfke ve dışa yönlendirilen öfke ile algılanan sosyal destek arasında negatif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre algılanan sosyal destek azaldıkça, sürekli öfke ve dışa yönlendirilen öfke artmaktadır(Akt. Burma, 2012)

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda baba davranış biçimine göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasında fark yoktur.

Suç kaydı olmayanlarda babalarının davranış biçimlerini saldırgan olarak değerlendirenlerin sürekli öfke düzeyi ortalama puanları yönlendiren olarak değerlendirenlerden anlamlı derece yüksektir.

Öfke davranışı çoğu zaman toplumun ve içinde bulunulan çevrenin geribildirimi ile şekillenmektedir. Öfke çoğu zaman erkeksi kavramlar ile tanımlanır ve onlar için hoş karşılanırken bayanlar için öfke davranışı kabul edilmemekte ve eleştirilmektedir. Toplumumuzda kadınlar kültürel etmenler ile birlikte daha fazla engellenme ile karşılanmaktadır. Son zamanlarda kadının toplumdaki yeri sağlamlaştıkça duyguların ifade edilişindeki farklılıklarda ortadan kalkmaya başlamaktadır. Kadının her geçen gün artan toplum içindeki statüsü, is hayatındaki yeri, sosyal alanlardaki etkinliği öfke ifade etme davranışlarındaki kadın ve erkek arasındaki farlılığı azalttığı söylenebilir. Babayı örnek aldıkları söylenebilir(Akmaz, 2009).

Bernardes(1985) baba olma durumunun anne olma durumundan çok farklı olduğuna dikkat çekmektedir. Babalar erkek çocuklar için özdeşim model, olarak görülmekle birlikte, birçok toplumda hem kız çocukları hem de erkek çocukları için evin geçimini üstlenen aileyi dış dünyaya karşı koruyan ve ailenin dış dünya ile iletişimini sağlayan olarak algılamaktadır. Tüm bu işlevleri yerine getirirken baba çocuk tarafından gözlemlenmekte, model alınmaktadır. Babanın tepki ve davranışları çocuğa model olmaktadır. Ayrıca baba otorite

figürüdür. Baba çocuk üzerinde anneden daha fazla kontrol sağlayandır. Oskay(1990) iş, sorumluluk ve duygusal kontrol ile ilgili değerlerin babanın etkisiyle şekillendiğini belirtmektedir. Babanın öz olması, özdeşleşme ve birey üzerindeki otorite etkisi dolayısıyla, çocukluktan itibaren tüm dönemlerde bireyin kontrollü olmasını gerektirmektedir(Akt İmamoğlu, 2003)

Tanış(2014) araştırma sonuçlarına göre sürekli öfke davranışları ile öfkeyi içe yöneltme ve öfkeyi dışa yöneltme öfke ifade tarzları gösteren bireylerin babalarının saldırgan davranış biçimine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Wenar (1970) şiddet unsuru taşıyan davranış kalıpları sergileyen bir ebeveyn ile yetişen birey bu davranışları içselleştirerek öfkelerini ifade etmekte bazı hatalar yapabileceklerini belirtmiştir(Akt. Gök, 2009).

Bilge(1997) tarafından yapılan çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri öğrencilerinin sürekli kızgınlık ve kızgınlıklarını ifade biçimleri bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Sonuçlara göre baba tutumunu demokratik algılayan öğrencilerin içe-yönelik kızgınlıklarının otoriter, koruyucu ve kararsız algılayanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğu, diğer değişkenler açısından ise öğrencilerin sürekli, içe ve dışa yönelik kızgınlık ve kızgınlıkların kontrollerinin farklılık göstermediği saptanmıştır(Akt. Özdemir, 2009)

Sala (1997) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı aile üyeleri ile sorun yaşama, anne-baba tutumları sorunları aile üyeleri ile paylaşma öfke düzeyini ve öfke ifadesini etkileyen değişkenler olarak belirtilmiştir. Kısaç (1997) öğrencilerde yaptığı çalışmada ana-baba tutumu açısından sadece annenin otoriter olarak algılanması ile öfkeyi dışa vurma arasında ilişki elde edilmiştir. Aydın ve İmamoğlu (2001) çalışma sonuçları algılanan psikolojik istismarın seviyesi ile sürekli öfke, öfkenin içe atımı ve öfkenin dışa vurumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Olmuş (2001) aile ortamında algılanan birlik beraberlik duygusunun, ergenlerde sürekli öfke, öfke içe ve dışa yönelen öfkeyi azaltıcı ve öfke kontrol davranışını artırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Aile ortamında algılanan

denetimin ergenlerin sürekli öfkelerini artırdığı, öfkelerini içe yönlterek bastırma ve kontrol altına alma davranışlarının gelişmesine neden olduğu elde edilen bulgular arasındadır(Akt. İmamoğlu, 2003) Ersen, (2010) kadınlar üzerinde yaptığı çalışmasında ise suç işlemiş kadınlarda, anne-baba tutumu ile öfke ifadesi arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır.

Avcı (2006), 14-18 yaşları arasındaki şiddet davranışı gösteren ergenlerin aileleri ve bu tip olaylara karışmamış ergenlerin aileleri üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, ailedeki roller, davranış kontrolü, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel aile işlevlerinde karşılaştırma grubunda yer alan ailelere göre önemli oranda yetersizlik yasadıkları belirlemiştir. Öfke düzeyleri açısından incelendiğinde, şiddet davranışı gösteren ergenlerin ailelerinin karşılaştırma grubunda yer alan ergenlerin ailelerine göre “sürekli öfke”, “içe-yönelik öfke” ve “dışa yönelik öfke” düzeylerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptamıştır. Şiddet davranışı göstermeyen ergenlerin ailelerinin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri görülmüştür. Ayrıca araştırmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin aile üyelerinin daha fazla psikolojik probleme sahip oldukları, alkol kullandıkları ve suç işleme davranışında bulundukları saptanmıştır(Akt. akmaz,2009)

Hatunoğlu (1994), Erzurum’da, lise son sınıflardan oluşan 328 öğrenciyi örnekleme dahil ettiği, ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında sonuçlar incelendiğinde ana-baba tutumlarının saldırganlıktan bağımsız olmadığı bulunmuş, en fazla saldırganlık eğiliminin otoriter ailelerden gelen bireylerde olduğu gözlenmiştir. Ana-baba tutumlarının saldırganlığın alt boyutlarından bağımsız olup olmadığı incelendiğinde, ana-baba tutumları ile saldırganlığın alt boyutlarının birbirinden bağımsız olmadığı bulunmuştur. Ayrıca demokratik ve otoriter, demokratik ve ilgisiz, otoriter ve ilgisiz ana-baba tutumlarının arasındaki ilişkiyi incelendiğinde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Aspy, Oman, Vesley, McLeroy, Rodine ve Marshall (2004) ergenlerde görülen silah taşıma ve şiddet davranışı için koruyucu faktörlerin neler olduğu araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, gencin silah taşıması ve şiddet davranışı göstermesi üzerinde aile iletişiminin ve gencin sorumlu karar verme özelliklerinin koruyucu etkiye sahip olduğu bulunmuştur(Akt. Gök, 2009)

Carrasco, Holgado, Rodriguez ve Del Barrio (2009)'un yaptıkları bir araştırmada, ebeveyn öfke düzeylerinin çocukların bugünkü ve gelecek yaşamlarındaki öfke düzeylerine etkisini ölçmek amacıyla bir çalışma yapılmış ve önemli ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Araştırma ABD'de lise öğrencileri ve aileleri arasında yapılmış olup; öncelikle ebeveyn düşmanlığı (baba ile anne ya da her iki eşin birbirine karşı) ile çocuğun saldırganlığı arasında daha önceki araştırmaları doğrulayan bir ilişki bulunmuştur. Yani çocuğun saldırganlık davranışının gelişmesine, anne-babasının düşmanca duyguları zemin hazırlar ve çocuğun ileriki hayatında saldırganlığı içselleştirmesine yol açar. Böylece uzun vadede saldırganlığın kanıksanmasına sebep olur. Sonuç olarak çocuğun bugünkü ve gelecekteki saldırgan tutumlarında her iki ebeveynin de sorumlu olduğu ortaya çıkarılabilir. Çünkü çocuk sosyalleşme sürecini anne babasını model alarak ve onlarla özdeşim kurarak gerçekleştirmektedir(Akt. Gök, 2009)

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda kendi davranışlarını saldırgan olarak niteleyenlerin sürekli öfke düzeyi, öfke dışı puanları kendi davranışlarını yönlendiren, çekingen ve girişken olarak nitelendirenlerden anlamlı derece fazladır; öfke kontrol puanları ise anlamlı derece düşüktür.

Suç kaydı olmayanların kendi davranışlarını saldırgan olarak belirtenlerin sürekli öfke yönlendirenden anlamlı derece yüksek; Öfke dışı puanları yönlendiren, çekingen ve girişkenden yüksek; Öfke içe puanları yönlendiren ve girişkenlerden yüksektir.

Tanış (2014) araştırmasına göre sürekli öfke davranışları ile öfke ifade tarzlarından öfkeyi içe yöneltme ve öfkeyi dışa yöneltme davranışlarını en fazla gösteren bireyler kendi davranış biçimlerini saldırgan olarak nitelendirmişlerdir. Aynı zamanda öfkelerini kontrol eden grup ise kendi davranış biçimlerini çekingen olarak nitelendirmişlerdir. Konuyla ilgili Donat, Bacıoğlu ve Özdemir'in (2012) çalışması da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Sürekli öfke ve öfke ifade tarzları saldırgan davranışlar arasında ilişki gözlenmiştir (Donat, Bacıoğlu ve Özdemir, 2012).

Şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda öfke ile problem yaşayanların sürekli öfke, öfke dışa puan ortalamaları yüksek öfke kontrol puanı ise anlamlı derece düşüktür.

Hiç bir suçtan kaydı olmayanların öfke ile ilgili sorun yaşayanların sürekli öfke düzeyi, öfke dışa ve öfke içe puanları anlamlı derece yüksek; öfke kontrol puanı anlamlı derece düşüktür.

Tanış(2014)'ın araştırmasına göre ulaşılan bulgulara göre sürekli öfke davranışları ile öfke ifade tarzlarından öfkeyi içe yöneltme ve öfkeyi dışa yöneltme davranışlarını en fazla gösteren bireyler öfke sorunu bildiren bireylerdir. Bununla birlikte öfkelerini kontrol eden grup ise öfke sorunu bildirmemişlerdir. Öfke sorunu bildiren kişilerin; sürekli öfke davranışı, öfkeyi içe yöneltme ve öfkeyi dışa yöneltme davranışları göstermesi beklenen bir durumdur. Tanış (2014) bunun sebebi sürekli öfkeli olanlar, öfkelerini içe atanlar ve öfkelerini yıkıcı bir biçimde ifade eden kişilerin öfke ile sorun yaşamaları durumlarının benzerlik göstermesine bağlamıştır.

5.3. Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Karşılaştırılması

Şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre sürekli öfke düzeyi puanlarının; öfke dışa puanların ve öfke içe puanlarının anlamlı derece yüksek olduğu; Suç kaydı

olmayanların ise öfke kontrol puanlarının anlamlı derece yüksek olduğu görülmüştür. Şiddet içeren suç kaydı olanlar öfkelerini içe ve dışa daha çok yansıtırken, daha sık öfkelenirlerken, kaydı olmayanlar öfkelerini daha çok kontrol ettikleri söylenebilir.

Campano ve Munakata (2004), Filipinli 650 ortaokul öğrencisiyle yapılan bir çalışmaya göre; Öfkenin, öğrencinin saldırganlığı ile arasında önemli bir bağlantının olduğu ve yüksek seviyede öfke ile okulda problemli davranış, zayıf akademik başarı, arkadaşları tarafından dışlanma ve psikosomatik şikayetler arasında belirgin bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kontrol edilemeyen öfke, ciddi olarak okuldaki şiddetle bağlantılı faktörlerden biri olarak gösterilmiştir.(Akt. Saçar, 2007

Gündoğdu (2007), yaptığı araştırmada, ortaöğretim öğrencilerinin öfke ifade tarzları ile mizah tarzları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçları öğrencilerin öfke kontrolü alt ölçeği ile geliştirici mizah puanları arasında ve öfke dışa ölçeği ile saldırgan mizah puanları arasında pozitif ilişki olduğunu; öfke içe alt ölçeği ile ve katılımcı mizah puanları ile, öfke kontrolü alt ölçeği ve saldırgan mizah puanları arasında negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca, öğrencilerin öfke ifade tarzları ile mizah tarzları arasında ilişki olduğunu göstermektedir(Akt Akmaz, 2009)

Granic ve Butler(1988) suçlu ergenler üzerinde öfke ile otoriteye güvensizlik, diğerlerine inanmama, dünyayı ve diğerlerinin düşman görme gibi anti-sosyal inançlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarının sonuçlarına göre öfke ile bu tür davranışlar arasında pozitif yönde ilişki olduğunu, saldırgan davranış gösteren suçluların daha fazla sürekli öfke ve anti-sosyal inançlara sahip olduklarını tespit etmişlerdir. (Akt Akmaz, 2009)

Cornell, Paterson ve Richards(1999) suçlu ergenlerde sürekli öfkenin saldırgan davranışları ne ölçüde belirlediği araştırmışlardır. Sürekli öfkenin fiziksel ve sözel saldırganlığın belirleyicisi olduğunu ortaya koymuşlardır(Akt. İmamoglu,2003)

Deffenbacher, oetting, Thewaites, Lynch, Baker, Stark, Thacker ve Cox(1996) sürekli öfkesi yüksek olan bireylerin daha sık ve şiddetli durumluluk öfke yaşadıkları, öfkelerinin bastırdıkları veya fiziksel, sözel düşmanlık ve saldırgan davranışlar ve öfkelerinin ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Sürekli öfke açısından cinsiyet anlamlı bir farklılık yaratmazken, öfke ifade biçimleri açısından kadınların daha fazla negatif duygulanım içinde oldukları, erkeklerin ise daha saldırgan, kendine zarar verecek şekilde yasalara uygunsuz hareket ve davranış içerisine girdikleri belirtilmiştir(Akt. İmamoglu, 2003)

Cramer ve College(1991) öğrencilerin öfkelendiklerinde kullandıkları savunma mekanizmalarıyla ilgili çalışmasında sürekli öfke düzeyleri yüksek öğrencilerin, diğerlerine göre daha fazla şekilde yansıtma ve özdeşleşme savunma mekanizmalarını kullandıklarını göstermektedir(Akt. İmamoglu 2003)

Coles, Greene ve Braithwaite (2002) Araştırma sonucunda ergenlerin şiddet davranışı göstermesinde öfke ifade tarzının, sürekli öfkenin ve sürekli kaygının açıklayıcı olduğu bulunmuştur. Ancak erkek ergende görülen şiddet davranışında aile kontrolünün ayırt edici olmadığı belirtilmiştir(Akt. Gök, 2009)

Ersen(2010)'in suç işlemiş kadınların sosyodemografik özellikleri, anne-baba tutumları ve öfke ifade biçimlerinin incelediği araştırmasına göre “Öfke ile ilgili düşünceler” alt başlığında yer alan “öfkesine”, “diğerlerine”, “kendine” ve “dünyaya yönelik” düşünceler puanı, suç işlemiş kadınlarda kontrol grubuna göre anlamlı derecede yüksektir. Ersen(2010) öfke duygusunun kişi tarafından yeterince iyi tanınmamasının, sağlıklı bir şekilde ifade ve kontrol edilememesinin suç işlemeyi kolaylaştıran bir faktör olabileceğini belirtmiştir. Aynı çalışmaya göre hüküm giyme sayısı arttıkça “saldırgan” ve “kaygılı davranışlar” da artmaktadır. Yine hüküm giyme sayısı arttıkça “intikam” ve “içe donuk” tepkiler de artmaktadır.

5.4. Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan ve Hiçbir Suçtan Kaydı Olmayanların Bireylerin Bağlanma Stilleri Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre korkulu ve güvenli bağlanma puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık yokken; Şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre kayıtsız ve saplantılı bağlanma puan ortalamaları anlamlı derecede yüksektir.

Hazan ve Shaver(1987) çalışmalarına göre bireylerin ilişkilerindeki farklı duygusal yaşantılar, bağlanma stillerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Buna göre güvenli bağlanma geliştiren bireyler yakın ilişkilere açık, uzun süreli duygusal ilişkiler kurabilen ve ilişkilerinde sevgi ön planda olan ve sosyal becerileri yüksek bireyler olarak değerlendirilir.

Hazan ve Shaver(1987) korkulu bağlanma stiline sahip kişilerin kendilerini değersiz hissettiği gibi başkalarının güvenilmez ve reddedici olduklarına ilişkin inançlar geliştirdikleri, yakınlıktan korkan ve sosyal açıdan kaçınan bir kişilik sergiledikleri, diğer insanlarla olan bu negatif etkileşimin bireyin negatif duygulanımlar yaşamasına, sürekli öfkeli bireyler olmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu sosyal açıdan kaçınan kişilik sergilemelerine rağmen engellenme veya tehlike anlarında kendilerini koruma adına rahatlıkla öfke tepkileri de verebilmektedirler.

Kayıtsız bağlanma geliştiren kişiler başkaları ile ilgili olumsuz, kendileri ile ilgili olumlu zihinsel modellere sahiptirler. Hazan ve Shaver(1987)'ın kaçınan, Bartholomew ve Horowitz(1991) kayıtsız bağlanma olarak tanımladığı bireyler sürekli öfkeli ve streslidir ama kendilerine ait olumlu benlik algılarında dolayı, benliklerini korumak için öfkelerini inkar etmeyi ya da negatif duyguları bastırmayı öğrenmişlerdir. Bu bireyler özerklik duygularını ve özsaygılarını koruma adına rahatlıkla öfkelerini dışa vurabilmektedirler.

Saplantılı bağlanma stili geliştiren kişiler olumsuz benlik modeli ve olumlu başkaları modeline sahip olduklarından sık sık negatif duygulanımlar yaşamaktadırlar(Cassidy ve Berlin, 1994) Kendilerini değersiz hissetme ve sevmeye değer görmeme eğiliminde ama başkalarına

ilişkin olumlu değerlendirmeler geliştirdiklerinden kendilerini kanıtlama ve doğrulama eğilimi gösterirler(Bartholomew ve Horowitz, 1991). Main (1990) saplantılı bireyler bağlanma yaşantılarında karışıklık yaşamakta, aileleri ile olan ilişkilerinde ve diğer bağlanma ilişkilerinde aktif olarak öfke yaşamakta, ancak ilişkilerinde takıntılı oldukları ve olumsuz benlik modeline sahip olduklarından dolayı diğerlerinin memnun etmek için öfkelerini bastırarak pasif hale getirme eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir(Akt. İmamoğlu 2003).

Çalışmamızda şiddet içeren suç kaydı olmayanların şiddet içeren suç kaydı olanlara göre güvenli bağlanma puanlarının yüksek olması beklenirken istatistiksel olarak bir farklılığa rastlanmamıştır. Bunun sebebinin şiddet içeren suç davranışlarını yordayan bağlanma dışında daha önemli faktörlerin olması olabilir.

5.5. Suç Kaydı Olmayan ve Şiddet İçeren Suçlardan Kaydı Olan Bireylerin Bağlanma Stilllerine göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Alt Ölçek Puanlarının Korelasyonu

Hiçbir suçtan kaydı olmayanların ve şiddet içeren suçlardan kaydı olan bireylerin bağlanma stilleri alt ölçek puanları ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları alt ölçek puanlarının korelasyon sonuçlarının daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki tablolar kullanılmıştır.

Tablo 57: Gruplar arası korkulu bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon

Korkulu bağlanma	Sürekli öfke düzeyi	Öfke içe	Öfke dışı	Öfke kontrol
Şiddet içeren suç kaydı olanlar	Anlamli olmaya yakın korelasyon $p=0,054$; $r=0,193$	Anlamli korelasyon yok	Anlamli korelasyon yok	Anlamli korelasyon yok
Suç kaydı olmayanlar	Anlamli doğrusal korelasyon	Anlamli doğrusal korelasyon	Anlamli olmaya yakın korelasyon $p=0,057$	Anlamli korelasyon yok

Korkulu bağlanma stili olumsuz benlik ve olumsuz başkaları modellerinini birleşimi olarak bilinirler. Kobak ve Sceenry(1988); Bartholomew ve Horowitz(1991); Hazan ve Shaver(1987) korkulu bağlanma stiline sahip kişilerin kendilerini değersiz hissettiği gibi

başkalarının güvenilmez ve reddedici olduklarına ilişkin inançlar geliştirdikleri, yakınlıktan korkan ve sosyal açıdan kaçınan bir kişilik sergiledikleri, diğer insanlarla olan bu negatif etkileşimin bireyin negatif duygulanımlar yaşamasına, sürekli öfkeli bireyler olmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu sosyal açıdan kaçınan kişilik sergilemelerine rağmen engellenme veya tehlike anlarında kendilerini koruma adına rahatlıkla öfke tepkileri de verebilmektedirler. Cooper, Shaver ve Collins(1998)'de ergenlerle yaptıkları çalışmada, korkulu bağlanma geliştiren bireylerin daha yetersiz uyum çabaları içinde, daha düşük benlik algısına sahip, daha fazla problem yaşayan, daha risk ve saldırgan davranışlar sergileyen bireyler olduklarını belirtmişlerdir.(Akt. İmamoğlu, 2003)

Martin ve Watson(1997) korkulu bağlananların zayıf benlik algısı ve diğerleri ile sosyal olarak ilişkiden kaçınmaları, öfkelerini kontrol etme gereği oluşturmamakla birlikte, böyle bir yeteneğin oluşmasına da engel olmaktadır. Öfkenin kontrol edilebilmesi için problem çözme, yeni ve farklı stratejiler geliştirme ve diğerlerinden sosyal destek alacak yaşantıların oluşması gereklidir. Mikulincer, Florian ve Weller(1993) korkulu bağlanma geliştiren bireylerin, güvenli bireylere göre daha fazla stres ve öfke yaşadıkları, daha duygu odaklı ve daha az etkili başa çıkma stratejileri kullandıkları sonucu elde ederken; Harvey ve Byrd(2000), korkulu bağlanma geliştiren üniversite öğrencilerinin ebeveynleri ile sürekli çatışma içinde oldukları, düşmanlık ve öfke duygularını kontrol etmede başarısız olduklarını ortaya koymuştur(Akt. İmamoğlu, 2003)

İmamoğlu(2003) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmasının sonuçlarına göre sürekli öfke düzeyleri ve öfke içe ile korkulu bağlanma stilleri arasında doğrusal anlamlı ilişki vardır. Ayrıca korkulu bağlananların güvenli bağlananlara göre daha fazla stres ve öfke yaşadıkları ve bunu kontrol etmede başarısız olduklarını belirtmiştir.

Akmaz(2009)ise eğitim yöneticileri ile yapmış olduğu çalışmada korkulu bağlanma ile sürekli öfke düzeyi, öfke içe ve öfke dışı arasında doğrusal anlamlı; öfke kontrolü ile ters

yönlü anlamlı ilişki bulmuştur. Tanış(2014) yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmasında korkulu bağlanma stilleri ile sürekli öfke, öfkenin dışa yöneltilmesi ve öfkenin içe yöneltilmesi arasında pozitif yönde ilişki gözlenmiştir.

Bizim çalışmamızda ise şiddet içeren suçlardan kaydı olan korkulu bağlanma puanları ile sürekli öfke düzeyi arasında anlamlı olmaya yakın doğrusal ilişkiye rastlanmışken, öfke içe, dışa ve kontrolü arasında anlamlı korelasyona rastlanmamıştır. Hiçbir suçtan kaydı olmayanlarda ise korkulu bağlanma puanları ile sürekli öfke, öfke içe puanları arasında pozitif anlamlı; öfke dışa puanları arasında anlamlı olmaya yakın; öfke kontrol ile ters ama anlamlı olmayan korelasyon görülmüştür. Çalışmamızda korkulu bağlanma stiline sahip suç kaydı olmayan kişilerin öfkelenebildikleri, öfkelerini dışa vurabildikleri veya öfkelerini bastırabildikleri söylenebilir. Şiddet içeren suç kaydı olanların ise sık öfkelenedikleri söylenebilir. Suç kaydı olmayanlar açısından elde edilen bulgular İmamoğlu(2003); Tanış(2014) ve Akmaz(2009)'ın bulgularıyla benzerlik gösterirken suç kaydı olanlarda sadece sürekli öfke düzeyi açısından benzerlik bulunmaktadır.

Tablo 58: Gruplar arası kayıtsız bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon

Kayıtsız bağlanma	Sürekli öfke düzeyi	Öfke içe	Öfke dışa	Öfke kontrol
Şiddet içeren suç kaydı olanlar	Doğrusal anlamlı	$p=0,053$ ve $r=0,194$	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı korelasyon yok
Suç kaydı olmayanlar	Anlamlı korelasyon yok	$p=0,052$	Doğrusal anlamlı	Anlamlı korelasyon yok

Kayıtsız bağlanma geliştiren kişiler başkaları ile ilgili olumsuz, kendileri ile ilgili olumlu zihinsel modellere sahiptirler. Hazan ve Shaver(1987)'in kaçınan, Bartholomew ve Horowitz(1991) kayıtsız bağlanma olarak tanımladığı bireyler sürekli öfkeli ve streslidir ama kendilerine ait olumlu benlik algılarında dolayı, benliklerini korumak için öfkelerini inkar etmeyi ya da negatif duyguları bastırmayı öğrenmişlerdir. Bu bireyler özerklik duygularını ve

özsayılarını koruma adına rahartlıkla öfkelerini dışa vurabilmektedirler. Bu bireyler, ilişkilerinde sevgi ve güven inancı olmayan, yakınlıktan kaçındığı için duygularla fazla ilgilenmeyen kişilerdir. Kaçınan bağlanma stiline sahip birey diğerlerinin yardımına açık olmadığından bağlanma sisteminin aktivasyonunu engellemek için savunma mekanizmalarını bastırmayı sıklıkla kullanır. Çatışma veya problem çözümünde partnerinin ulaşılabilirliği yada desteğine inancı olmadığı için dikkatini çatışma durumundan veya problemden uzaklaştırır. Böylece daha az anksiyete yaşar ama bu durum partnerine ılımlı destekleyici, pozitif ve yapıcı iletişim içinde yaklaşmasını engeller. Cooper, Shaver ve Collins(1998)'de ergenlerle yaptıkları çalışmada kaçınan bireylerin daha az düşmanlık, depresyon, sosyal yeterlilik, duygusal ilişki yaşantısı içinde, daha fazla suç davranışı ile madde kullandığı ancak akademik olarak daha başarılı bireyler olduklarını belirlemişlerdir. (Akt. İmamoğlu, 2003)

İmamoğlu(2003) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmasının sonuçlarına göre sürekli öfke düzeyleri ve öfke içe kayıtsız bağlanma stilleri arasında doğrusal anlamlı ilişki vardır. Akmaz(2009) da aynı şekilde eğitim yöneticileri ile yapmış olduğu çalışmada kayıtsız bağlanma ile sürekli öfke düzeyi ve öfke içe arasında doğrusal anlamlı ilişki bulmuştur. Tanış(2014) yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmasında kayıtsız bağlanma stilleri ile sürekli öfke, öfkenin dışa yöneltilmesi ve öfkenin içe yöneltilmesi arasında pozitif yönde ilişki gözlenmiştir.

Bizim çalışmamızda şiddet içeren suçlardan kaydı olan kayıtsız bağlanma puanları ile sürekli öfke düzeyi arasında anlamlı; öfke içe ile anlamlı olmaya yakın doğrusal korelasyon görülmüş. Öfke kontrolü ve öfke dışa puanlarında anlamlı korelasyona rastlanmamıştır. Hiçbir suçtan kaydı olmayanlarda ise kayıtsız bağlanma stiliyle, öfke dışa arasında pozitif anlamlı; öfke içe arasında anlamlı olmaya yakın doğrusal korelasyon görülürken; öfke kontrol ve sürekli öfke arasında anlamlı bir korelasyona rastlanmamıştır. Çalışmamızdaki suç kaydı olmayan kayıtsız bağlanma stiline sahip bireylerin daha çok öfkeyi dışa yansıttıkları, nispeten

daha az öfkeyi içe bastırdıkları; şiddet içeren suç kaydı olanların ise sık öfkelendikleri ve öfkelerini içe attıkları söylenebilir.

Kayıtsız bağlanma stiline sahip şiddet içeren suç kaydı olanlara ait bulgular İmamoğlu(2003) ve Akmaç(2009)'ın çalışmalarıyla ilgili paralellik gösterirken, suç kaydı olmayanların sürekli öfke ve öfke dışı puanları açısından farklı sonuçlar elde edilmiştir. Tanış(2014)'ın çalışmasında kayıtsız bağlanma ile sürekli öfke, öfke içe yanında öfke dışı puanları ile de anlamlı ilişki bulmuştur.

Tablo 59: Gruplar arası saplantılı bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon

Saplantılı bağlanma	Sürekli öfke düzeyi	Öfke içe	Öfke dışı	Öfke kontrol
Şiddet içeren suç kaydı olanlar	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı doğrusal	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı korelasyon yok
Suç kaydı olmayanlar	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı doğrusal	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı korelasyon yok

Saplantılı bağlanma stili geliştiren kişiler olumsuz benlik modeli ve olumlu başkaları modeline sahip olduklarından sık sık negatif duygunımlar yaşamaktadırlar(Cassidy ve Berlin, 1994) Kendilerini değersiz hissetme ve seilmeye değer görmeme eğiliminde ama başkalarına ilişkin olumlu değerlendirmeler geliştirdiklerinden kendilerini kanıtlama ve doğrulama eğilimi gösterirler(Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Simpson, Rholes ve Nelligan, (1992) kararsız bağlanma stilindeki bireyin bağlanma modeli ile sürekli saplantılı şekilde birlikte olmak ve psikolojik olarak onun hazırda, ulaşılabilir olduğunu bilmek isteğini, bu yüzden bu bireylerin bağlanma sistemleri daha kolay ve güçlü bir şekilde aktive olduğunu belirtmişler. Orta dereceli bir problemle veya kısmen farklı zor bir durumla karşı karşıya kalmak bile zihinsel modellerde sahip olunan şemalar sayesinde daha fazla öfke anksiyete ve düşmanca duygular yaşanmasına neden olmaktadır. Birey bu negatif duygularla uğraşırken çatışma ve problem çözümünde etkin

olamaz, çözümden uzaklaşır veya zayıf çözümler geliştirecek iletişim ve etkileşime girer. Amaç yine aynıdır; stresi azaltma ve psikolojik olarak bağlanma modeline yakın olmak(Akt. İmamoğlu, 2003)

Saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerin geçmişlerinde ebeveynlerini aşırı zayıf veya yetersiz olarak nitelendirdikleri, belli ilişkiler dışında yeni ilişkilerde başarısız oldukları ve en fazla öfke ve çatışma yaşayan bireyler oldukları çalışmalarla ortaya konmuştur. Main (1990) saplantılı bireyler bağlanma yaşantılarında karışıklık yaşamakta, aileleri ile olan ilişkilerinde ve diğer bağlanma ilişkilerinde aktif olarak öfke yaşamakta, ancak ilişkilerinde takıntılı oldukları ve olumsuz benlik modeline sahip olduklarından dolayı diğerlerinin memnun etmek için öfkelerini bastırarak pasif hale getirme eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir(Akt. İmamoğlu 2003).

İmamoğlu(2003) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmasının sonuçlarına göre saplantılı bağlanma stilleri ile sürekli öfke düzeyleri ve öfke içe arasında doğrusal anlamlı ilişki vardır. Akmaz(2009) ise saplantılı bağlanma ile öfke kontrol dışındaki tüm alt boyutlar arasında(sürekli öfke, öfke içe, öfke dışı) pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuş, saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler öfkelerini kontrol etmekte başarısız olduklarının söylenebileceğini belirtmiştir. Tanış(2014) yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmada kayıtsız bağlanma stilleri ile sürekli öfke, öfkenin dışı yöneltmesi ve öfkenin içe yöneltmesi arasında pozitif yönde ilişki gözlenmiştir.

Bu çalışmada ise şiddet içeren suçlardan kaydı olan ve suç kaydı olmayanların saplantılı bağlanma puanları ile öfke içe arasında anlamlı ilişkiye rastlanmış; öfke dışı, sürekli öfke ve öfke kontrolü arasında anlamlı bir korelasyona rastlanmamıştır. Bulguların İmamoğlu(2003) çalışması ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 60: Gruplar arası korkulu bağlanma stili ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arası korelasyon

Güvenli bağlanma	Sürekli öfke düzeyi	Öfke içe	Öfke dışı	Öfke kontrol
Şiddet içeren suç kaydı olanlar	Ters anlamlı olmaya yakın korelasyon $p=0,060;r=0,189$	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı ters korelasyon	Anlamlı doğrusal korelasyon
Suç kaydı olmayanlar	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı ters korelasyon	Anlamlı korelasyon yok	Anlamlı doğrusal korelasyon

Güvenli bağlanma stilinde hem benlik hem de başkaları modelleri olumludur. Bu stile sahip kişiler kendilerini değerli olarak algılar ve diğerlerini kabul eder ve destekleyici olarak görürler. Bu kişiler hem başkalarıyla kolaylıkla yakınlık kurar hem de özerk kalmayı başarabilirler. Başka bir deyişle kendini sevmeye değer, başkalarını da güvenilir destek verici ve iyi niyetli olarak algılar(Bartholomew ve Horowitz, 1991). Öfkelerini ifade etmede işlevsel yollara başvururlar bu neden ile öfke birikmeleri ve patlamaları yaşantılama oranları güvensiz (saplantılı, korkulu, kayıtsız) bağlanan bireylere göre daha düşüktür(Tanış, 2014)

Güvenli bağlanma geliştiren bireylerin aile ortamına ve aile içi iletişimlerine bakılığında, öncelikle bağlanma modeli ile daha sonra ailenin diğer üyeleri ile geliştirilen ilişkilerinde birlik ve beraberliğin esas olduğu çalışmalarla Usluer,1989; Kobak ve Ark. 1993 ortaya konmuştur. Ainsworth ve Ark.(1978) ; Hazan ve Shaver(1987)'a göre güvenli bağlanma geliştiren bireyler ailelerinin destekleyici tutumu sayesinde, kendine yeterlik ve değerlik duyguları diğerlerine ilişkin güven duyguları ve işbirliği yapabileceğine ilişkin algılamalar geliştirmekte ve negatif duygular ile kolaylıkla, etkili başa çıkma becerileri geliştirmelerine olanak sağlamaktadır(Akt. İmamoğlu, 2003)

İmamoğlu(2003) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmasının sonuçlarına göre öfke içe ile güvenli bağlanma arasında ters ve anlamlı ilişki vardır.Güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin, olumlu benlik algıları ve aile ortamlarının etkisi ile diğer bağlanma stillerine

göre (korkulu, saplantılı ve kayıtsız) daha daha az içe attıkları sonucuna ulaşılmıştır. İmamoğlu(2003) çalışmasında sürekli öfke ile güvenli bağlanma arasında ise ilişki tespit edememiştir. Ancak Akmaz(2009) öfke kontrolü ile güvenli bağlanma arasında doğrusal ve anlamlı ilişki bulmuştur. Tanış(2014) yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmasında güvenli bağlanma stili ile öfkenin dışa yöneltilmesi arasında negatif yönde, güvenli bağlanma stili ile öfkenin kontrol edilmesi arasında ise pozitif yönde ilişki bulmuş, güvenli bağlanma stili geliştiren bireylerin öfkelerini yapıcı ve ilişkilerindeki problemleri çözmek için yapıcı bir şekilde ifade ettiği gözlenmiştir.

Güleç (2002)araştırmasında olumlu benliğe sahip ergenlerin öfkelerine daha az içe attıkları sonucunu elde etmiştir. Okman (1999), ergenler üzerine yaptığı araştırmada ergenlerin öfke ifade tarzlarının kendilik imgelerine göre farklılaşma gösterdiğini tespit etmiştir. Yüksek düzeyde kendilik imgesi (olumlu kendilik imgesi) algısına sahip ergenlerde bastırılmış öfke, dışa vurulmuş öfke ve sürekli öfke boyutlarında azalma olduğu, yüksek düzeyde kendilik imgesi (olumlu kendilik imgesi) algısına sahip ergenlerin kontrol altına alınmış öfke boyutunun ise arttığını saptamıştır.

Lopez ve Thurman(1993), sürekli öfke düzeyi yüksek ve düşük olan üniversite öğrencilerinin aile yapılarını incelediği çalışmasında; sürekli öfke düzeyi yüksek olan öğrencilerin sürekli öfkeleri düşük olanlara kıyasla, aile bireylerinin birbirlerine daha az bağlı olduğunu, aile içinde daha az duygusal paylaşım, daha fazla çatışma ve düzensizliklerin yaşandığını ve güvenli olmayan bağlanma geliştirdikleri görmüştür. Cooper, Shaver ve Collins(1998)'de ergenlerle yaptıkları çalışmada güvenli bağlanma geliştiren bireylerin negatif duygularla başa çıkmada uyum sağlayıcı, etkin yollar geliştirdiklerini ve kendilerine yeter hissettiklerini bildirmişlerdir.

Bu çalışmada ise şiddet içeren suçlardan kaydı olan güvenli bağlanma puanları ile sürekli öfke arasında anlamlı olmaya yakın ters; öfke dışa ile ters anlamlı; öfke kontrol ile

doğrusal anlamlı korelasyon tespit edilmiş; öfke içe ile anlamlı korelasyona rastlanmamıştır. Hiçbir suçtan kaydı olmayanların güvenli bağlanma ile sürekli öfke düzeyi ve öfke dışı arasında korelasyona rastlanmazken; öfke içe ile ters anlamlı; öfke kontrolü ile doğrusal anlamlı ilişki görülmüştür. Suç kaydı olmayanlarda güvenli bağlanma puanları arttıkça öfkelerini kontrol ettikleri, öfkelerini içe atmadıkları söylenebilirken; şiddet içeren suçlardan kaydı olanlarda güvenli bağlanma arttıkça öfkeyi dışı yansıtmayıp kontrolü altında tuttukları ve daha az öfkelenedikleri söylenebilir. Simpson, Rholes ve Nelligan, 1992; Simpson, Rholes ve Philips, 1996'e göre güvenli bağlananlar olumlu kendi ve başkaları algılarından dolayı enerjisini ve dikkatini kendi ve diğerlerine yöneltmemekte probleme direkt odaklanmaktadır. Böylece daha az kaygı ve düşmanlık duymakta, benlik saygısını korumaktadır(Akt. İmamoğlu, 2003) Sonuçlar Akmaz(2009); Cooper, Shaver ve Collins(1998); Güleç (2002); Okman (1999); Lopez ve Thurman(1993) ve Tanış(2014)' ın çalışmalarıyla benzerlik gösterdikleri söylenebilir.

Bağlanma teoremine göre erken yaşlardan itibaren bebek veya çocukla bakım veren (genellikle anne-baba) arasında kurulan duygusal bağın niteliği onun ileride duygu, düşünce ve davranışlarında belirleyici rol oynamaktadır. Ebeveynlerden alınan destek kimlik gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde önemli bir rol oynar. Ebeveynler ile olan deneyimler sonucunda iki temel durum ortaya çıkmaktadır: 1- Bağlanma figürünün ulaşılabilirliği ve duyarlılığına bağlı olarak yaşanan güven, 2-Bağlanma figürünün duyarsızlığı ya da tutarsızlığı sonucunda ortaya çıkan öfke ve umutsuzluk. (Yüncü, Aydın ve Zeyrek, 2006)

Bowlby (1973)' göre öfke ve düşmanlık duyguları, bireyin rahatlatma ve yardım alma çabasına ilişkin bir işaret ve bağlanma modeline yaklaşma için araçtır. Cassidy ve Kobak (1988)'a göre güvenli bağlanma geliştiren çocuk için negatif duygular iletişim fonksiyonu taşımakta olup, diğerlerinden etkili cevap almasını sağlamaktır. Cassidy ve Kobak (1991)

güvenli bağlanma geliştirmeyen çocukların ise, negatif duygularına ilişkin daha önce diğerlerinden elde ettiği tepkilerden bu duygularına cevap alamadığı için, bu duygularını bastırır veya abartılı şekilde yaşayacaklarını belirtmişlerdir. Kenny ve Lomax (1996)'a göre çocuk, pozitif duygulanımları taklit etmeyi öğrenir, böylece yetişkinleri memnun ederler. Bazı çocuklar da negatif duyguları çarpıtmayı öğrenirler, onlarda böylece yetişkinlerden tepki alabilmekte, en azından dikkatleri üzerine çelebilmektedirler(Akt. İmamoğlu, 2003)

Bağlanma stilleri ile öfke duygusu arasındaki ilişkiyi inceleyen Bowlby içsel çalışan bağlanma modellerinin öfke deneyimlerinde önemli bir role sahiptir. Bowlby (1973)'e göre güvenli bağlananlarda fonksiyonel olan öfke(umudun öfkesi) güvensiz bağlanma gösterenlerde disfonksiyonel öfkeye(çaresizliğin öfkesine dönüşmektedir. Bowlby'e göre, sıcak ve güvenli bağlanma deneyimleri diğerlerinin iyi amaçları olduğu, olumsuz davranışlarının geçici ve geri çevrilebilir ve kendisini bu davranışlarla başarıyla başa çıkabilecek tepkilere sahip olduğu inancını geliştirir. Bu durumda, öfke diğerlerinin olumsuz davranışlarını bloke edecek, engellerin üstesinden gelinmesinde ve güçlü bağlanma ilişkilerinin korunmasında araçsal olarak kullanılır. Ama öfke diğerlerinin olumsuz davranışlarını yıldırmada başarısız olur ve birey sürekli reddedişlere ve terk edilişlere maruz kalırsa, bu sefer kişi ilişkilerini zayıflatan ve partneri yabancılaştıran disfonksiyonel öfkeler – önemi derecede aksilikler ve kontrol edilemez yıkıcı davranış öyküleri – yaşayabilir. Bu tarz olumsuz deneyimlerle büyüyen güvensiz bağlanma gösteren kişilerin sık sık büyük disfonksiyonel öfke nöbetleri yaşamaları olağandır(Akt. Akmaz, 2009)

Sevim, (2011) bağlanmanın öfke üzerinde direkt bir etkisi bulunduğunu belirtmiştir. Mikulincer (1998) Bağlanma stilleri için (güvenli, sakıncan veya kaygılı-ikircikli) ve öfke-oluşturan senaryo tipi (düşmanca, kararsız veya düşmanca olmayan) üzerinde yapılan araştırmada, güvensiz bağlanan kişilerin güvenli kişilerin olacağından daha fazla düşmanca niyet yüklemeye eğilimli olduklarını belirtmiştir. Güvenli bağlanan kişiler öfke uyarısına

karşı paranoid(başkalarının davranışlarını kötü niyetli yorumlayan, güvensiz, kuşkucu, haksızlığa dayanamayan, kıskanç, kavgacı) bilişsel yargılarla cezalandırıcı, zarar verici kontrolsüz bir şekilde davranmaktan çok içinde bulunan durumu akılcı bir şekilde analiz ettikleri görülmüştür. Diğer kişiler açıkça düşmanca bir şekilde davranmadıkça her engelleyici, rahatsız edici durumu yoğun tepki göstermemekte, çatışma durumlarında sorun hakkında konuşan, farklılıklar arası köprü kuran yapıcı mücadeleci bir yaklaşım sergilemektedirler. Mikulincer(1998) çalışmasında kaygılı-ikircikli kişilerin yoğun öfkeye yönelim eğilimleri, düşmanca yargı yüklemeleri ve öfke öykülerine diğerlerinin negatif beklentisi ve diğer kişilerin ihtiyaçlarına duyarsız olmaları inancından kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Öfke kontrolünün yetersizliği, öfke duyguları hakkında uzun uzun düşünme yönelimi ve negatif duygulanım deneyimi ve negatif duygulanıma geçişe izin veren alışlagelmiş duygu düzenleyici davranıştan kaynaklanabilir(Akt. Akmaz, 2009)

Sosyal öğrenme kuramına göre davranışlar, sosyalleşme süreci içerisinde sosyal öğrenme ile şekillenir. Aile ve sosyal çevre tarafından bireyin davranışlarının olumlu veya olumsuz pekiştireçler ile pekiştirilmekte; gözlem, model alma, özdeşim kurma, taklit etme, yolu ile öfkeyi dışavurma ya da içe atma öğrenilmektedir. Öfke ifade tarzlarının öğrenilen davranışlar oldukları düşünülürse öfke tepkilerinin belirlemesinde en önemli değişke aile olduğu açıktır. Çocuk ilk temel değerleri olduğu gibi duyguları ifade etmeyi de ailesinden öğrenmektedir. Aile içi iletişim, ailenin duyguları ifade etme ve paylaşma şekli çocuk için yaşam kılavuzu niteliğindedir. Çocuk tüm bunları öncelikle anne ile geliştirdiği bağlanma ilişkilerinde öğrenir ve şekillendirir. Yaşla ve diğerleri ile etkileşimle birlikte, daha sonra ailenin diğer üyeleri ve diğer insanlarla ilişkilerinde geliştirdiği şemalara göre davranışlarda bulunurlar(Akt. Soyaldın, 2007; İmamoğlu, 2003).

Olmuş (2001), araştırmasında lise ergenlerinin, sürekli öfke düzeyi ve öfke ifade davranışlarının aile içi psikolojik örüntülere göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Aile

ortamı, çocuğun ailedeki yeri, aile içi iletişim çocuğun kişiliğini dolayısıyla davranışlarını direk etkileyen etmenlerdir. Aile ortamlarını birlik ve beraberliğin yoğun olarak yaşanması, destek ve etkileşim ergenlerin sürekli öfke ve öfkenin dışı vurumlarını azaltmaktadır, duygularını daha sağlıklı bir biçimde ifade edebildiklerinden öfkelerini bastırıp içe yönlendirmedikleri, öfkelerini kontrol etmeyi başararak öfke tepkilerini uygun bir biçimde dışarı gösterdikleri, dengeli yasadıkları sonucuna varılmıştır. Aile ortamları, denetleyici ve kontrol edici bulan ergenlerin ise öfke duygusun daha fazla kapıldıkları, yasadıkları baskı ve denetim ortamı içinde duygularını rahatlıkla ifade edemediklerinden, yasadıkları bu duyguyu kontrol etme gereksinimi duydukları ve öfkelerini daha çok kendilerine yönelttikleri görülmüştür(Olmuş, 2001). Çatışmaların sıklıkla yaşandığı, sevgi ifadelerinin olmadığı duygusal paylaşımın sınırı ya da kabul edilemez olduğu ailelerde büyüyen çocukların öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu gösteren çalışmalar bulunmaktadır(Aydın ve Öztütüncü, 2001;Hortaçsu ve cesur, 1993; Lopez, 1991;Kennedy, 1999) Deffenbacher, oetting, Thewaites, Lynch, Baker, Stark, Thacker ve Cox(1996) ortamın öfke tepkileri için belirleyici olduğu, öğrencelerin aile içinde ve kendini güvende hissettikleri ortamlarda daha fazla öfkeli davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir.

Bedensel ve ruhsal açıdan başkalarına zarar verme amacıyla, kızgınlık, öfke ve nefret dolu yıkıcı davranış olarak tanımlanan agresyonun oluşumunda, Citrome ve Vovalka (2003)'a göre, genetik faktörler, fetal dönem, obstetrik komplikasyonlar, yetiştirilme çevresi, biyolojik faktörler ile madde bağımlılığı, psikoz, depresyon ve kişilik bozuklukları gibi psikiyatrik hastalıklar önemli yatkınlaştırıcı faktörlerdir(Akt. Çınar, 2010)

Şiddet ile agresyonun kökeni ve nedenleri hakkında çok sayıda araştırma yapılmış ve birçok kuram geliştirilmiştir. Sosyal öğrenme, psikanalitik ve biyolojik kuramlar bunlar arasındadır. Son otuz yıldır biyolojik faktörlerle ilgili yürütülen araştırmaların yanında bazı gelişimsel faktörlerin agresyon üzerindeki etkisini olduğu ortaya koyulmuştur. Öfke

tepkilerinin belirlemede en önemli etkenin aile olduğu düşünülürse aile içi şiddet, ihmal ve istismarın öfke tepkileri üzerinde etkisi olduğu açıktır. Çocukluk çağı kötüye kullanımı ve ihmaline maruz kalan bireyin, çocukluktan başlayarak anne-baba-kardeş gibi birinci dereceden yakınları ile kurduğu ilişkiler patolojik nitelikler taşımakta, bunlar yetişkin yaşamda kurulacak ilişkilerde de çeşitli sağlıksız örüntülere neden olmaktadır Örneğin, Widom(1989) araştırmasında 908 ihmal veya şiddet görmüş çocuğun, 667 kişilik kontrol grubu çocukla karşılaştırıldığında daha fazla çocuk ve yetişkin suçu işlediğini ve şiddet içeren kriminal davranışlar sergilediğini göstermiştir (Akt. Çınar, 2010)

Agresyonla ilgili problemler özellikle adli topluluk arasında oldukça yaygındır. Bazı geçmiş araştırmalar, adli topluluklarda çocukluk çağı travmasını incelemiştirler. Örneğin, 301 erkek hükümlü arasında Weeks ve Widom'un yaptıkları araştırmada, 2/3'ünün fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldığı; Dutton ve Hart'ın yaptıkları araştırmada ise 601 hükümlü arasından 415'inin çocukluk travması yaşadığı ortaya koyulmuştur. Sarchiapone ve arkadaşları 540 kişilik geniş bir hükümlü grubunda çocukluk çağı travma skorları ortalamasının üzerinde olan hükümlülerde yaşam boyu agresyon skorları çok daha yüksek olarak saptamıştır. Sarchiapone ve arkadaşları, çocukluk çağı travmalarının, gelişimsel bir etmen olarak genetik faktörlerle birleşerek hükümlülerde agresyona yol açabileceğini belirtmektedir (Akt. Çınar, 2010).

Burma(2012)Cinsel saldırı suçu işlemiş olan hükümlülerde yaptığı çalışmada katılımcıların, çocukluk dönemi örselenme yaşantıları sıklığı arttıkça, sürekli öfke, dışa ve içe yönlendirilen öfke düzeyi artmakta, öfke kontrolü ve benlik saygısı ise azalmaktadır. Ayrıca çocukluk örselenme yaşantıları ve sürekli öfke düzeyi ile psikolojik semptomlar arasında pozitif yönde ve anlamlı yönde, benlik saygısı ile negatif yönde ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Novaco ve Taylor, 2008; Clarey, Hokoda, ve Ulloa, 2010 çalışmalarında aile içindeki ilişkilerin yapısının, bireylerin öfke düzeyini ve ifade tarzını etkilediğini ortaya koyan araştırmalar yapmışlardır. Novaco ve Taylor, (2008) İngiltere’de gelişimsel geriliği olan adli erkek hastaların katıldığı bir araştırmada, aile içindeki şiddet ile çocuktaki davranış bozuklukları arasında yüksek düzeyde ilişki olduğu saptamıştır. Hastaların kendi bildirimleri, hastane görevlilerinin raporları ve arşiv bilgilerinden alınan bilgiler, ailesinde öfke ve saldırganlık olduğunu bildiren hastalarda, öfke ve saldırgan davranışların sıklıkla ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Akt. Burma, 2012).

Öfke, saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin tetiğini çekmektedir. Saldırı ve şiddet içeren iletiler, öfke dolu mimikten adam öldürmeye kadar giden, geniş bir yelpaze içinde yer alan sözsüz ve sözlü davranışlara yol açmaktadır(Kökdemir, 2004). Tangney ve ark.(1996) öfkenin saldırganlık için itici bir uyaran olduğunu belirtmiştir(Akt. Özdemir, 2009)

Öfke, saldırgan davranış gibi ciddi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Öfkenin ifade biçimlerinden en önemlisi, saldırganlık olarak görülmektedir(Balkaya ve Şahin, 2003). Leary ve Ark. (2006) öfkeyi, saldırganlık eğiliminin duygusal bileşeni olarak tanımlanmışlardır. Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu (2007)’nın yaptığı çalışmada, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzı alt boyutları ile saldırganlık ölçeğinin dolaylı saldırganlık alt boyutu arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur(Akt. Özdemir,2009)

Ramirez ve Andreu (2006) saldırganlığın türleri ile öfke, düşmanlık ve dürtüsellik arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarına göre; öfkenin deneyimlenmesi ve ifadesi arasında pozitif ilişki vardır ve öfkenin saldırganlık için hazırlayıcıdır. Öfke ve dürtüsellüğün düşmanca saldırganlıkla pozitif ilişkili olduğu fakat araçsal saldırganlıkla ilişkili olmadığı bulgulanmıştır. Plansız dürtüsellüğün düşmanca saldırganlıkla pozitif ilişkili olduğu görülmüştür(Akt. Özdemir, 2009).

Archer ve Haigh'in(1997) çalışmalarında, Kuzey İngiltere'de kapalı cezaevinde 62 erkek ve 47 kadın hükümlü arasında kendi kendine rapor yöntemi kullanılarak saldırganlığa yönelik araçsal ve sözel inançları incelemiştir. Araçsal inançlar saldırganlıkla yüksek bir korelasyon göstermiştir. Şiddet suçluları için öfke ile fiziksel saldırganlık arasında yüksek bir korelasyon bulunmuştur. Sözel inançlar için düşük puanlar elde edilmiştir. Wood ve Newton, (2003) çalışmalarında dışa vurulmuş öfkeyle sabıka durumu arasında ilişki bulunmuştur (Akt. Özdemir, 2009)

Lindqvist ve Daderman, Hellström (2005) tarafından yapılan çalışmada 18-67 yaş aralığında şiddet suçu işlemiş 95 erkekle çalışılmıştır. Sonuçlara göre, genç yaştaki şiddet suçlularının öfkeye daha fazla eğilimli oldukları bulunmuştur. Bu durumun, zararlı davranış dürtüleri ve öfke kontrollerindeki düşük kapasiteyle ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, düşük eğitimle yüksek öfke düzeyi arasında ilişki olduğu bulgulanmıştır. Akduman (2006) Psikopatoloji ve saldırgan davranış arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. Öfkenin saldırganlık davranışı ve klinik bozukluklarda yüksek korelasyon göstermesi nedeniyle, bu duygunun cezaevinde sistematik olarak değerlendirilmesi önem kazanmıştır (Akt. Özdemir, 2009)

Özdemir (2009) de kasten cezaevinde yürüttüğü çalışmasında adam öldürmek suçundan hükümlülerin sürekli öfke ve öfke alt ölçekler puanları arasında anlamlı farklılıklar bulmuştur. Özdemir'in bulguları ve bu bulgularla ilgili yorumları şöyledir:

Saldırganlık ölçeğinin öfke alt boyutuyla öfke tarzı ölçeğinin alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olması; adam öldürmek suçundan gelen bireylerin öfke düzeylerinin yüksek olduğunu kanıtlar nitelikte olduğu düşünülmektedir

Sürekli öfke ve öfke ifade tarzları alt ölçek puanları ile saldırganlık ölçeğinin öfke alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu durum, iki ölçeğin de öfke alt ölçekleriyle birbirine benzer ifadeleri ölçmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir

Hükümlülerin sürekli öfke puan ortalamaları, kontrol altına alınmış öfke, içte tutulan öfke ve dışa vurulan öfke puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Fiziksel saldırganlık puan ortalamaları ile kontrol altına alınmış öfke puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durumun öfkeyi kontrol edemeyen bireylerin, saldırganlığı davranışa dönüştürdüklerinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Sürekli öfke ve öfke ifade tarzları alt ölçek puanları ile sözel saldırganlık puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu durum, adam öldürmek suçundan gelen bireylerin öfke tarzlarını sözel saldırganlıkla gösterdiklerini düşündürmektedir(Özdemir,2009)

Son olarak Novaco'nun şiddet davranışları ve saldırganlıkla ilgili bir çalışmada, kontrol edilemeyen ve düzensiz öfkenin rolü tartışılmıştır. Şiddet suçlularında psikolojik stres faktörleri ve kontrol edilemeyen öfkenin yaygınlığına dikkat çekmiştir. Bunların genellikle şiddet suçu işlemiş erkekler, tecavüzcüler ve seri katiller olduğunu belirtmiştir(Özdemir, 2009).

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Şiddet içeren suç kaydı olan ve suç kaydı olmayan iki grup arasında yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sahibi olma, intihar düşüncesi, düzenli iş, gelir durumu, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, en uzun yaşadığı yer değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bunun dışında anne davranış biçimi ve kendi davranış biçimleri açısından anlamlı bir farklılaşma beklenirken istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemekle beraber suç kaydı olmayanların daha fazla yönlendiren, şiddet içeren suç kaydı olanların daha fazla çekingen ve saldırgan davranışta annelere sahip oldukları söylenebilir. Yine suç kaydı olmayanların şiddet içeren suç kaydı olanlara göre daha fazla yönlendiren, daha az saldırgan davranışlara sahip oldukları söylenebilir.

Diğer yandan kendine zarar verme; aile içi şiddet ; baba davranış biçimi ; öfke ile ilgili sorun yaşama değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde iki grup arasında değişmekte olduğu görülmektedir. Şiddet içeren suç kaydı olan gruptaki kişiler kaydı olmayan kişilere göre daha fazla kendine zarar verme davranışı gösterdikleri, babanlarının daha çok saldırgan davranışa sahip oldukları ve kendilerinin öfke ile ilgili karakola düşme, kavga etme gibi sorunları daha fazla yaşadıkları söylenebilir.

Bunun yanında bulgulara göre suç kaydı olmayanların daha iyi arkadaşlık ilişkilerine sahip oldukları ve suç kaydı olmayan kişilerin daha çok çekirdek ailelere sahipken, suç kaydı olan grupta geniş ve boşanmış aile tipleri daha fazla olduğu görülmektedir.

Gruplar arası karşılaştırmaya göre suç kaydı olan grubun bağlanma türleri açısından %10 korkulu, %48 kayıtsız, %25 güvenli ve %17 saplantılı bağlanma stiline sahipken; kaydı olmayanların %15 korkulu, %39 kayıtsız, %35 güvenli ve %11 saplantılı bağlanma stiline sahip olduğu görülmüştür. Bağlanma türlerine göre iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı

farklılık olmamasına rağmen suç kaydı olmayan bireylerin daha fazla güvenli bağlanma stillerine sahip oldukları görülmüştür.

Bağlanmayla ilgili diğer bulgulara göre şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre korkulu ve güvenli bağlanma puanları arasında istatistiksel anlamlı farklılık yokken; şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre kayıtsız ve saplantılı bağlanma puan ortalamaları anlamlı derecede yüksektir.

Şiddet içeren suçlardan kaydı olan bireylerde korkulu bağlanma ve sürekli öfke puanları arasında doğrusal; kayıtsız bağlanma ile sürekli öfke ve öfke içe arasında doğrusal; güvenli bağlanma ile öfke dışı arasında ters, öfke kontrol arasında doğrusal; saplantılı bağlanma ile öfke içe arasında doğrusal korelasyon görülmüştür.

Suç kaydı olmayanlarından korkulu bağlanma ile sürekli öfke öfke içe ve öfke dışı arasında doğrusal; kayıtsız bağlanma öfke içe ve öfke dışı arasında doğrusal; güvenli bağlanma öfke içe arasında ters ve öfke kontrol ile doğrusal; saplantılı bağlanma öfke içe puanları ile doğrusal anlamlı korelasyon görülmüştür.

Genel olarak olumlu bağlanma stili (güvenli) olumlu davranış özellikleriyle ilişki iken, olumsuz bağlanma stilleri (korkulu, kayıtsız, kaygılı) olumsuz davranışlarla doğrusal ilişkili oldukları görülmüştür. Çalışmamızda suç kaydı olmayan grupta güvenli bağlanmaya sahip olan kişilerin sayıca fazla oldukları gözlemlenmektedir. Ayrıca gruplar kendi içinde bağlanma stilleri ile öfkeyle ilgili alt ölçek puanları karşılaştırıldığında güvenli bağlanmanın olumlu gösterge olarak değerlendirilebilecek öfke kontrolü ile doğrusal, olumsuz göstergeler olarak değerlendirilebilecek öfke içe ve dışı ile ters korelasyon göstermiştir. Güvenli bağlanma dışınsa kalan güvensiz bağlanma stilleri olarak nitelendirebilceğimiz korkulu, kayıtsız ve saplantılı stiller ise öfke dışı, içe ve sürekli öfkeyle beklendiği şekilde değişik düzeylerde doğrusal korelasyon göstermiştir. Literatüre baktığımızda güvensiz bağlanma stili geliştiren bireylerin öfkelerini içe yöneltmesi oldukça rastlanan bulgular içerisinde (Sümer,

2006; İmamoğlu, 2003; Akmaz, 2009). Zimmermann, Maier, Winter, ve Grossmann'ın (2001) aynı zamanda Hazan ve Shaver (1987) çalışmasında güvensiz bağlanma stiline sahip olan bireylerin hayal kırıklığı, öfke sonucu çıkan agresif davranışlarla ilişkilendirilmiştir. Yapılan araştırmada ve literatür bilgileri ışığında diyebiliriz ki öfke davranışları göstermek güvensiz (kayıtsız, korkulu, saplantılı) bağlanan bireyler olağan davranış repertuarında bulunmaktadır(Akt. Tanış, 2014) Hazan ve Shaver(1993)'da çalışmalarında, güvenli olmayan bağlanmayı yalnızlık, utangaç eğilimi, öfke, saldırganlık, küskünlük, anksiyete ve somatik semptomlar kadar düşük benlik saygısı ve kendine güvenle ilişkili bulmuşlardır.(Akt. İmamoğlu, 2003)

Çalışmamızda şiddet içeren suç kaydı olanların olmayanlara göre sürekli öfke düzeyi puanlarının; öfke dışı puanların ve öfke içe puanlarının anlamlı derece yüksek olduğu; Suç kaydı olmayanların ise öfke kontrol puanlarının anlamlı derece yüksek olduğu görülmüştür. Şiddet içeren suç kaydı olanlar öfkelerini içe ve dışı daha çok yansıtırken, daha sık öfkelenirlerken, kaydı olmayanlar öfkelerini daha çok kontrol ettikleri söylenebilir. Chereji, Pinte ve David, (2012) yaptıkları meta analiz çalışmalarında, öfke ile şiddet içeren davranışlar arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuş, şiddet içeren davranışların ortaya çıkmasında öfkenin güçlü ve belirleyici bir faktör olduğu görülmüştür. Lyn ve Burton (2005) herhangi bir cinsel suç işlemiş olan bireylerle cinsel suç işlememiş olan bireyleri karşılaştırdığı araştırmasında, cinsel suç işlemiş bireylerin öfke düzeylerinin cinsel suç işlememiş olanlara göre yüksek olduğunu göstermiştir; Farmer ve Andrews (2009) Londra'da genç suçluların ve herhangi bir suç işlememiş olan üniversite öğrencilerinin katıldığı araştırmada suç işlemiş gençlerin öfke düzeyinin yüksek olduğunu göstermişler(Akt. Burma, 2012)

Bowlby (1980)'e göre teorik olarak bağlanma modelinin çocuğa güvenli bir sığınak olması ve rahatlık sağlama görevinde başarısız olması çocukta kaygı ve öfkeye neden

olmaktadır. Çocuk bu negatif duygularla baş etmek için farklı stratejiler ve savunma davranışları geliştirmektedir. Geliştirilen stratejiler ve savunma mekanizmaları yaşam boyu tüm ilişkilerden etkisini göstermektedir(Akt. İmamoğlu, 2003)

Hançerlioglu, (1993)'a göre öfke bir sınır içinde bireyin kendi varlığını koruması, tanıtması ve çevreye kabul ettirmesi için gereklidir. Özellikle çocukluk çağında belirli engeller karşısında öfkelenmek kişiliğin korunması, saygınlık kazanması ve sürdürülmesi açısından geliştirici olmakla beraber gencin özerkliği, özgürlüğü ve sorumluluğu arasındaki sınırın belirlenmesinde de öfkenin ve öfkeye karşı çevrede oluşan tepkinin önemli yeri vardır. Çocuk ve gençlik çağında duygulanım ve coşku biçimi olarak yaşanan öfkenin kişilik üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler daha sonraki yaşamda kin, nefret, kıskançlık, düşmanlık gibi duygulara dönüşebilir. Bu tür duyguların etkisi altında olan insan daha sık ve şiddetli öfkelenir. Böylece öfkeden kaynaklanan kimi davranışlar öfkeyle sonuçlanır (Akt. Akmaz, 2009).

Öfke ifadesinin gelişim süreci içinde öğrenildiği, aile başta olmak üzere akran grubu, okul gibi sosyal ve çevresel etmenlerin yanında, eğitim, yaş, cinsiyet gibi değişkenlerin de öfke ifade tarzlarını etkilediği pek çok araştırma vardır(İmamoğlu, 2003). Bağlanma boyutlarının, çocukluk çağı travmalarının ve öfke yaşantısının birbiriyle ilişkili olduğu, suç ve suç davranışı üzerinde risk faktörü olduğu düşünülmektedir(Ayan, 2013)

Daha önceki çalışmalardan ve bu araştırmanın bulgularından anlaşılaacağı üzere bağlanma stilleri sürekli öfke ve öfke ifade tarzının önemli bir değişkenidir. Bireylerin bağlanma stillerinin oluşumunda yaşamın ilk yıllarında anne ile daha sonra baba ve diğerleri ile geliştirdiği ilişkiler büyük ölçüde belirleyici olmaktadır. Güvenli olmayan bağlanma stili geliştiren kişilerin güvenli bağlanma stili geliştirenlere göre daha yüksek düzeyde öfke yaşadıkları ve öfkelerini daha fazla dışa vurduklarını veya öfkelerini bastırma eğiliminde oldukları araştırmalarla ortaya konulmuştur. Güvenli olmayan bağlanma stili geliştiren ve

öfke kontrolünde başarısız olan kişilerin hem çalıştıkları kurumlara hem de yakın iliksilerine (aile, arkadaş gibi) negatif yönde etkisi olmaktadır. Bu bireyler öfkelerini kontrol edemeyip suça karışabilmekteler. Öfkenin tepkilerinin öğrenilen davranış olduğu, bağlanma stillerinin oluşmasında ebeveyleerin tutumlarının en önemli etken olduğu düşünüldüğünde ve aile içi şiddet en yaygın şiddet türü düşünüldüğünde ortaya vahim bir tablo çıkmaktadır. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, (1995) çalışmasının sonuçlarına göre en sık ortaya çıkan şiddet türünün müessir fiil, yani dayak olduğunu göstermektedir. Dayak, evde başlamakta okulda devam etmektedir. Yani, şiddet ile mücadele de yararlanılması gereken iki kurum aile ve okul şiddetin kaynağı durumundadır(Akt. Gök, 2009). Çocuklara yönelik şiddet konusunda Türkiye genelinde yapılan kapsamlı çalışmalardan olan İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Hannover Kriminoloji Enstitüsü ile işbirliği sonucu gerçekleştirdiği araştırmadan elde edilen sonuçlar, ülkemizde şiddetin beşğinin aile olduğunu ve şiddetle mücadelenin aileden başlatılmasını gerektiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, ailede başlayan şiddetin okulda hemen aynı yoğunlukta devam ettiğini, bu nedenle şiddetle mücadeleye okulun da dahil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılanlar, çocukluk ve gençlik yıllarında işledikleri şiddet eylemi türü olarak ilk sırada müessir fiil yani vücut bütünlüğüne yönelik şiddet eylemlerine katıldıklarını beyan etmişlerdir. Bu şiddet türünü sırasıyla mala zarar verme, silahlı saldırı ve gasp eylemlerinin izlediğı görölmektedir. Araştırmalara katılanlarca çocukların ve gençlerin şiddete yönelmesinin başlıca sebepleri önem sırasına göre;

1- Çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre

2- Ana-Baba ilgisizliğı

3- Eğitimsizlik

4- Çocuğun psikolojik durumu

5- Ekonomik koşullar

6- Şiddet içerikli yayınlar, programlar ve oyunlar

7-Büyükleri taklit olarak belirtilmiştir (Öztürk, 2001).

Şiddet içeren suçların önüne geçmek için çocuğun öfke ifadesinde model aldığı ailenin eğitimi başta, bağlanma stilleri ve çocuklarla kurulması gereken iletişim konusunda eğitim verilmesi yararlı olacaktır. Böylece psikolojik olarak daha sağlıklı, negatif duygulanımlarında rahat ve etkili şekilde başa çıkma becerileri geliştiren bireyler yetiştirilmesine katkı sağlanacaktır. Üyelerine psikolojik destek sağlama işlevini yerine getirebilen, sınırlarını ve kurallarını, bireyleri dogmatik kalıplarla kuşatmadığı hem iç hem de dış iletişimi etkili, sağlıklı ailelerde büyüyen ergenler öfke duygusunu daha normal ölçülerde yasayabilecektir(Akt. Akmaz, 2009) Diğer yandan ailede ve okulda öfke kontrolü üzerine verilecek eğitim ileriye yönelik şiddet davranışlarının önüne geçecektir. Nitekim verilen çeşitli eğitimlerin öfke kontrolünü artırıp, saldırganlık düzeylerini düşüren birçok çalışma vardır. Kaya (2015) Agresyon Replasman Eğitimi'nin suça yönelen ergenlerde öfke, saldırgan davranış ve sosyal problem çözme becerisi üzerinde etkili olduğunu ve olumlu davranış geliştirebilmek için kullanılabileceğini göstermektedir.

Toplum ve toplum düzeni var olmaya devam ettikçe suç kavramı da insanın yaşamında daima var olacaktır. Suç ve kişiyi suça iten faktörlerin çok yönlü araştırılması gereken önemli bir konudur. Çalışmamız ve diğer çalışma sonuçları ışığında bağlanma, öfke, saldırganlık ve şiddet içeren suçlar arasında ilişki olduğu açıktır. Bu ilişkilerin daha ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmasıyla oluşturulacak yukarıda kısaca bahsedilenlere benzer eğitimlerin aileye ve çocuklara, hatta cezaevine girenlere verilerek şiddet içeren suçların işlenmesinin azaltılmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

7.ÖZET

Araştırmanın amacı şiddet suçu işlemiş erkekleri sürekli öfke, öfke ifade tarzları ve bağlanma stilleri açısından incelemektir. Deney grubunu 18-54 yaş aralığında, daha önce şiddet içeren suç işlemiş 100 erkekten oluşmaktadır.

Bulguları karşılaştırabilmek için 18-61 yaş aralığında kontrol grubu oluşturulmuştur. Kontrol grubu hiç bir suçtan kaydı olmayan 100 erkekten oluşmaktadır. Gruplar eğitim durumu, meden durum ve yaş açısından benzerdir.

Sonuçlar şiddet suçu işleyen grubun suç kaydı olmayan gruptan sürekli-öfke, öfke dışı, öfke-içe düzeylerinin anlamlı derece yüksek ve öfke kontrol düzeyleri anlamlı derece düşük olduğunu desteklemektedir. Şiddet içeren suç kaydı olan grup anlamlı derece yüksek kayıtsız ve saplantılı bağlanma düzeyine sahiptir ancak iki grup arasında güvenli bağlanma ve korkulu bağlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Deney grubu bağlanma stilleri; saplantılı(%17), kayıtsız(%18), güvenli(%25) ve korkulu(%10)dir. Kontrol grubu bağlanma stilleri saplantılı(%11), kayıtsız(%39), güvenli(%35) ve korkulu(%15)dir. Heriki grupta da güvenli bağlanma ile öfke kontrolü ve saplantılı bağlanma ile öfke-içe düzeyleri arasında pozitif anlamlı korelasyon vardır. Bununla beraber korkulu ve saplantılı bağlanma düzeyleri ile sürekli öfke ve/veya öfke/dışa ve/veya öfke-içe arasında pozitif anlamlı korelasyon vardır.

Anahtar Kelimer: *Bağlanma Stilleri, Öfke, Şiddet, Suç*

7.1.SUMMARY

The aim of this study is to examine anger, anger explanation and attachment styles scores of males who committed violence crime. The experimental group is consisted of 100 males(between 18 and 54) who committed violence crime before.

To compare the findings, constituted control group whose age range is between 18 and 61. Control group sample is consisted of 100 males who dont have any criminal record. Groups are similar related educational level, marital status and age.

Result showed that criminal group had significantly high permanent anger, anger-outside, anger-inside scores and significantly low anger control scores from control group. The criminal group who committed violence crime had significantly high apathetic and obbsessive scores but there is no significant diffirence related secure and anxious scores between groups. Experimental groups' attachment styles are; preoccupied(%17), dismiss(%48), secure(%25) and fearful(%10). Control groups' attachment styles are preoccupied(%11), dismiss(%39), secure(%35) and fearful(%15). There are significant positive correlations between secure attachment styles scores and anger control scores; and significant positive correlations between preoccupied attachment styles scores with anger-inside scores in both groups. Also there are positive correlations between fearfull and dismissive attachment styles scores with permanent anger and/or anger-inside and/or anger-outside scores in groups.

Key Words: *Attachment Styles, Anger, Violence, Crime*

8.KAYNAKÇA

Akdeniz, M.(2007) Öfke Kontrolü Eğitiminin Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü Becerilerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

Akmaz N.(2009) Eğitim Yöneticilerinin Bağlanma Stilleri ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Albayrak B., Kutlu Y. (2009) Ergenlerde Öfke İfade Tarzı Ve İlişkili Faktörler, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2:57-69

Altay H. K.(2014) Hemşirelerin Çalışma Ortamında Öfke Düzeyi ve Öfke İfade Tarzı, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arslan S.(2013) Suç İşlemiş Erkek Hastaların Anne ve Babalarının Tutumlarının Öfke İfade Biçimlerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Avcı, R. (2006) Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana

Ayan S .(2007) Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*; 8:206-214

Atasoy Ç.(2010) Yaşlılarda Beden Bütünlüğüne Yönelik Şiddeti Etkileyen Etmenler, Tıpta Uzmanlık Tezi, İst. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul.

Ayan S.(2013)Kasten Adam Öldürme Suçu İşlemiş Hükümlü Erkeklerin Bağlanma Stillерinin, Çocukluk Çağı Travmalarının ve Öfke İfade Biçimlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın B. Ve İmamoğlu S.(2001) Long Term Effect of Psychological Abuse of Women on Anger and Anger Expression Styles. VIII. Ispcan European Conference on Child Abuse and Neglect(Bildiri), İstanbul.

Ayna F.(2013) Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyine Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, İstanbul

Balkaya, F. (2001). Çok Boyutlu Öfke Envanterinin Geliştirilmesi ve Bazı Semptom Gruplarındaki Etkisi. Yüksek Lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Balkaya F, Şahin NH.(2003) Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2003; 14(3): 192-202

- Baran M. (2009) Hemşirelerde Öfke Düzeyinin İş Doyumuna Etkisi, Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Bartholomew, K., ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test Of A Four-Category Model. *Journal Of Personality And Social Psychology*. 61, 226-244.
- Batıgün, D. A. ve Utku, Ç. (2006). Bir Grup Gençte Yeme Tutumu ve Öfke arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk psikoloji Dergisi*, 21(57) 65-78.
- Batıgün, A. D. ve Şahin, N. H. (2003). Öfke, dürtüsellik ve problem çözme becerilerindeki yetersizlik gençlik intiharlarının habercisi olabilir mi? *Türk Psikoloji Dergisi*, 18:37-52
- Batıgün A.D. ve Şahin N.H.(2009a) Kişilerarası Tarz, Öfke ve Benlik Algısı: Psikopatolojilerde Ortak Ögeler,Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
- Batıgün A.D. ve Şahin N.H.(2009b) Lise ve Üniversite Öğrencilerinde İntihar Riskini Belirlemeye Yönelik Bir Modelin Sınanması *Türk Psikiyatri Dergisi* 2009; 20(1):28-36
- Bayhan M. Öfke sizi kontrol edeceğine siz onu kontrol edin. Türk Psikologlar Derneği, 1999.
- Beyazaslan T.(2012) Öfke Kontrol Eğitiminin Hipertansiyon Tanısı Alan Hastaların Öfke ve Duygu Kontrol Durumlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi
- Bilge F. Ve Sayın S.(1994) Uyum düzeyleri farklı olan üniversite öğrencilerinin kızgınlık düzeylerinin cinsiyet ve yaş açısından karşılaştırılması. 2. Ulusal Psikolojik danışma ve rehberlik kongresi.Ankara. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Yayınları.
- Bowlby, J.(1983) Attachment and Loss, Volume I, Second Edition
- Burma R.(2012) Cinsel Saldırı Suçu İşlemiş Hükümlülerde, Çocukluk Döneminde Örseleyici Yaşantılara Maruz Kalma Düzeyi İle Benlik Saygısı, Öfke İfade Tarzı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Çelik H.C., Acar T.(2007) Kronik Hemodiyaliz Hastalarında Depresyon ve Anksiyete Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Fırat Tıp Dergisi*, 12 (1):23-27.
- Cohen Z. P.(2014) Fiziksel ve Sözel Şiddet Davranışı İle Öfke Düzeyi ve Dürtüsellik Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Cömert, H. E. (2004). Depresif Bozukluklarda Anksiyete Şiddetine Göre Sürekli Öfkenin ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tez. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çınar Ö. G.(2010) Erkek Alkol/Madde Bağımlılarında, Çocukluk Çağı Travmasının Öfke, Agresyon ve Dürtüsellikle İlişkisi, Sağlık Bakanlığı, İst. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi, İstanbul
- Doğan S., Güler H., Kelleci M., (2001) Hastaların Öfkeli Davranışları Karşısında Hemşirelerin Yaklaşımları , *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5 (1) :26-31

Doğan, S. (2001) Farklı Sosyo-ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli

Demirkan, S. (2006). Özel Sektördeki Yöneticilerin ve Çalışanların Bağlanma Stilleri, Kontrol Odacı, İş Doyum ve Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Dolu O.(2011) Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji. 3. Baskı Ankara:Seçkin Yayınevi

Dolu O.(2012) Kriminoloji, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1697

Dönmez, A. (2000). Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve.*Türk Psikoloji Bülteni*, 6(16-17), 1-50.

Düzgün Ş. (2007) Suç Olgusuna Teorik Yaklaşımlar ve Disiplinler arası, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya 06, Bülten 55:4-11

Demirel Özsoy, S. ve Eşel, E., (2003) İntihar, *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2003; 4:175-185

Eroğlu S. E.(2009) Saldırganlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler:Lise Ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21: 205-221

Ergün H.(2008) 14-18 Yaş Arası Ergenler ve Ebeveynlerin Aleksitimik Özellikleri, Ebeveyn Tutumları, Bağlanma Ve Bağımlılık Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ersen H. G.(2010)Suç İşlemiş Kadınların Sosyodemografik Özellikleri, Anne-Baba Tutumları ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bakanlığı, İst. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi, İstanbul.

Ersen H., İlnem M. C., Havle N., Yener F., Karamustafaoğlu N. Ve İperkçioğlu D.(2011) Suç İşlemiş Kadınların Sosyodemografik Özellikleri, Anne-Baba Tutumları ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi, *Klinik Psikiyatri* 14:218-229

Göçener D.(2010) Üniversite Öğrencilerinin Güvenli Bağlanma Düzeyleri İle Kişilerarası İlişki Tarzları Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gök M.(2009) Aile İçi Şiddet Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Gök M.(2010) Aşiret Tarzı Kapalı Toplum İletişim Modelinde Oluşan Şiddet Suçlarının Nedenleri ve Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Halkla İlişkiler Uygulamaları: Diyarbakır Örneği, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güleç Y.(2002) Ergenlerin Öfke Yaşantıları, Benlik Algıları ve Akademik Başarı İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güleç H., Güleç M. Y., Kaymak S. U., Topaloğlu M. Ve Ak İ.(2011) Şiddet İçeren Suç Davranışı Öngörülebilir mi? Erkek Mahkumlarda Yürütülen Bir Cezaevi Çalışması *Klinik Psikiyatri Dergisi* 14:94-102

Güngör, D. (2000) Bağlanma Stillerinin Kuşaklararası Aktarımında Anne-Babalık Stillerinin Rolü. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hamarta, E. (2004). Bağlanma Teorisi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(1):53-66.

Hatunoğlu, A. (1994) Ana-baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52:511-524.

Hazan C. ve Shaver P. R.(1994) Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry* 5(1):1-22

İmamoğlu S.(2003) Öğretmen Adaylarının Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kahraman, H. (2000) Aile Yaşamlarında Şiddet Olan Ergenlerin Ana-Babalarıyla Olan İlişkilerini ve Kendilerini Değerlendirmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kaplan A. (2007) Öfke Yönetimi Becerileri Programının İlköğretim 5. sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyi ve Benlik Saygısına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Kaya F.(2015) Suça Yönelen Ergenlerde Agresyon Replasman Eğitiminin Sorun Çözme, Öfke ve Saldırgan Davranış Üzerine Etkisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karataş, B. Z. (2002). “Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

Kantarcıoğlu A.(2004) Suç İşlemiş Erkek Ergenlerin Bağlanma Davranışları, Kişilik Boyutları ve Kimlik Gelişimlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Kaplan B. Ve Aksel(2013) Ergenlerde Bağlanma Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 2013, 1:21-49

Karabıyık, Ç. (2003) Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlığı Yordayan Bazı Değişkenler, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Kılıç, G. H. (2007). Bazı Demografik Değişkenler ve Anne Baba Tutumlarına göre Madde Bağımlısı Bireylerin Anne Baba Bağlılıkları İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana

Kısaç, İ. (1997)Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kökdemir H.(2004) Öfke ve Öfke Kontrolü,*Pivolka*, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı 3(12):7-10

Memiş ve Ark. (2013) Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması, Sağlık ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası, Sağlık-Sen Yayınları.

Okman, C. S. (1999) Ergenlik Dönemindeki Öfke İfade Tarzlarının Kendilik İmgesi Bağlamında İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi:İstanbul.

Oktay B.(2010) Aleksitimi: Bağlanma, Kendilik Algısı, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Öfke Değişkenleri Açısından Bir Değerlendirme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Olmuş, Ö. G. (2001). Ergenlerin, Aile İçi Psikolojik Örüntülere Göre Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının incelenmesi.Yüksek Lisans Tez. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Onur, N. (2006). Lise Öğrencilerinin bağlanma Stilleri ile Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tez. Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Ovacık A. C.(2008)Aile İçi Şiddetin Erkek Çocuğun Şiddet İçeren Suç İşleme Davranışına Etkileri, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir E.(2009) Muş E-tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda Kasten Adam Öldürmek Suçundan Gelen Hükümlü Erkeklerde Öfke ve Öfke İfade Tarzları İle Saldırganlık İlişkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana

Özer, A. K.(1994). Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke- Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31) 26-35.

Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenler, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 39-56.

Özmen A.(2004) Seçim Kuramına ve Gerçeklik Terapisine Dayalı Öfkeyle Başa Çıkma Eğitim Programının ve Etkileşim Grubu Uygulamasının Üniversite Öğrencilerinin Öfkeyle Başa Çıkma Becerileri Üzerindeki Etkisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Öztürk, İ.(1990). Anne Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Öztürk E.(2012) İlköğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Öfke Nedenleri ve Öfke Kontrol Yönetimleri: Elazığ İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Öztürk, B. (2001), “Şiddet ve Çocuk”, www.kriminoloji.com, erişim:10.09.2015.

Page A. Z. Ve İnce M.(2008) Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme, Türk Psikoloji Yazıları, 11(22), 81-94

Polat, O. (2009) Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar, 1, Seçkin Yayınevi, İstanbul.

Saçar B.(2007)İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Öfke Tepkisiyle Arkadaş Bağlılığının İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Sala, G.(1997) Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinin Öfke İfade Etme Biçimlerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Burkay S.(2008). Suç teorileri ve suç olgusu: Antalya örneği, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Antalya

Sevim B.(2011) Bağlanma Stillerinin Kişilik Özellikleri, Öfke, Yaşam, ve İlişki Memnuniyetine Etkisi: Mizah, Yakınlık, ve Psikolojik Problemlerin Aracı Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Serim, B., Taş, F.V., güvenir, T., (2009), “Ergenlerde kendine zarar verme davranışı”, *Çocuk Ruh Sağlığı Dergisi*, 16 (1):51-58

Soyaldın, Z. S. (2007). Orta Öğretim öğrencilerinin Öfke İfade Tarzları ile Mizah Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Soygüt, G. (2004). Bir Düzeltici Bağlanma İlişkisi Olarak Psikoterapi: Psikoterapi Süreçlerinde Bağlanma ve Terapötik İttifak.*Türk Psikoloji Yazıları*, 7(13) 63- 77.

Sümer N. ve Güngör D. (1999a)Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma, *Türk Psikoloji Dergisi* 14(43)71-106

Sümer N. ve Güngör D. (1999b) Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (44) 35-58.

Sümer N (2006) Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(57):1-22.

Tanış İ. T. (2014) Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ve Öfke Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Topçuoğlu T.(2014) Kriminoloji-1 Ders Notu, Kriminolojide Klasik Okul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Topuz R.,Sanioğlu A. Ve Çağlayan H. S.(2010) Amatör Futbol Oyuncularının Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 12(1), 42-49

Utku, E. (2000) Kentleşme ve Suç.

<http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/05.sayi/1eray.pdf> erişim:10.10.2015

Ulutürk E. (2006) Antihipertansif Kullanan Bireylerin Öfke ve Öfke Duygusunu İfade Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Yüncü, Z., Aydın, C. ve Zeyrek, E. (2006). Madde Kullanım Sorunu Olan Ergenler: Bağlanma Özellikleri ile Sosyotropi-Otonomi Özelliklerinin İlişkisi. 3. Ulusal Bağımlılık Kongresi ve Etkinlikleri Haftası,İstanbul: Kongre Özet Kitabı; 58.

Webster J. D. (1998)Attachment Styles, Reminiscence Function and Happiness in Young and Elderly Adults. Journal of Aging Studies, 12(3),315-331

World Health Organization. (2002). World report on violence and health: Summary. Geneva

World Health Organization.(2003) Violence and health. Proceedings of a Who Global Symposium

T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı
<http://www.kucukcekmece.bel.tr/Content/dosya/1949/aileicisiddetlemucadelekitabi-62616-4141879.pdf> erişim: 09.08.2015

www.tdk.gov.tr.

,

9.EKLER

EK-1: Demografik Bilgi Formu

Değerli katılımcı, bu çalışma bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorsanız aşağıdaki soruları uygun şekilde cevaplayınız. Lütfen boş soru bırakmayınız. Çalışma için sizin içten görüşleriniz önemlidir. Katılımınız için teşekkür ederim.

1)Yaş:

2)Cinsiyet: A)Kadın B)Erkek

3)Eğitim durumu: A)Okur yazar B)İlkokul bitirmiş C)Ortaokulu Bitirmiş D)Liseyi Bitirmiş E)Üniversiteyi Bitirmiş

4)Medeni Durumunuz: A)Evli B)Bekar C)Ayrı D)Boşanmış E)Dul F)Diğer

5)Çocuğunuz Var mı? A)Var B)Yok

6) Daha önce intihar etmeye çalıştınız mı?

A)Evet B)Hayır

7) Daha önce kendinize zarar verme davranışında bulundunuz mu?(vücudunu kesme, çizme, duvara yumruk atma, vücutta sigara söndürme gibi)

A)Evet B)Hayır

8)Aile içi şiddet gördünüz mü?

A)Evet B)Hayır

9)Düzenli işiniz var mı?

A)Evet B)Hayır

10)Gelir durumunuz?

A)0-1.000 tl B)1.010-2.000 tl C)2.010-3.000tl D)3.000 tl ve üzeri

11. Kardeş sayınız (siz dâhil):

1 () 2 () 3 () 4 ve üzeri ()
kardeş sayınız

12. Kaçınıcı çocuk olduğunuz:

1 () 2 () 3 () 4 ve üzeri ()
kaçınıcı
çocuksunuz...
.....

13. En uzun süre yaşadığınız yer:

Köy () Kasaba () Şehir ()

14. Arkadaşlık ilişkileriniz:

İyi () Orta () Kötü ()

15. Aile tipiniz:

Geniş () Çekirdek () Boşanmış ()

16. Annenizin davranış biçimi:

Saldırgan () Yönlendiren () Çekingen () Girişken ()

17. Babanızın davranış biçimi:

Saldırgan () Yönlendiren () Çekingen () Girişken ()

18. Kendi Davranış biçiminiz:

Saldırgan () Yönlendiren () Çekingen () Girişken ()

19. Daha önce öfke ile ilgili bir sorun yaşadınız mı?

Evet () Hayır ()

20. Daha önce kişilere bağlanma ile ilgili bir sorun yaşadınız mı?

Evet () Hayır ()

21) Suç kaydınız var mı? Varsa işaretleyiniz. Birden fazla işaretleyebilirsiniz. Listede yoksa boşluğa yazınız.

Uyusturucu() Hırsızlık() Kaçakçılık () Yaralama() Gasp/kapkaç ()
Yankesicilik() Cinsel taciz() İşkence () Öldürme () Tehdit() Hakaret()
Dolandırıcılık() Çevreyi Kirletme() Sahtecilik() Mühür Bozma() Mukavemet() Mala
zarar Verme () Kız kaçırma()

Diğer varsa yazınız.....

EK 2: İlişki Ölçekleri Anketi

Aşağıda yakın ilişkinizde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Yakın duygusal ilişkilerden kastedilen arkadaşlık, dostluk, romantik ilişkiler ve benzerleridir. Lütfen her bir ifadeyi bu tür ilişkilerinizi düşünerek okuyun ve her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını aşağıdaki 7 aralıklı ölçek üzerinde değerlendirip, size en uygun sayının altındaki paranteze (x) işareti koyunuz.

	1.....	2.....	3.....	4.....	5.....	6.....	7.....
	Beni Hiç Beni		Kısmen Beni			Tamamıyla	
	Tanımlamıyor		Tanımlıyor			Tanımlıyor	
	1	2	3	4	5	6	7
1. Başkalarına kolaylıkla güvenmem.							
2. Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli.							
3. Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım.							
4. Bir başka kişiyle tam anlamıyla kaynaşıp bütünleşmek isterim.							
5. Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum.							
6. Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım.							
7. İhtiyacım olduğunda yardıma koşacakları konusunda başkalarına her zaman güvenebileceğimden emin değilim.							
8. Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak isterim.							
9. Yalnız kalmaktan korkarım.							
10. Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim.							
11. Çoğu zaman, romantik ilişkide olduğum insanların beni gerçekten sevmediği konusunda endişelenirim.							
12. Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım.							
13. Başkalarının bana çok yakınlaşması beni endişelendirir.							
14. Duygusal yönden yakın ilişkilerim olsun isterim.							
15. Başkalarının bana dayanıp bel bağlanması konusunda oldukça rahatımdır.							

16. Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım.							
17. İhtiyacınız olduğunda hiç kimseyi yanınızda bulamazsınız.							
18. Başkalarıyla tam olarak kaynaşıp bütünleşme arzu bazen onları ürkütüp benden uzaklaştırıyor.							
19. Kendi kendine yettiğimi hissetmem benim için çok önemli.							
20. Birisi bana çok fazla yakınlaştığında rahatsızlık duyarım.							
21. Romantik ilişkide olduğum insanların benimle kalmak istemeyeceklerinden korkarım.							
22. Başkalarının bana bağlanmamalarını tercih ederim.							
23. Terk edilmekten korkarım.							
24. Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder							
25. Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum.							
26. Başkalarına bağlanmamaya tercih ederim.							
27. İhtiyacım olduğunda insanları yanında bulacağımı biliyorum.							
28. Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım.							
29. Romantik ilişkilerde olduğum insanlar, genellikle onlarla, benim kendimi rahat hissettiğimden daha yakın olmamı isterler.							
30. Başkalarıyla yakınlaşmayı nispeten kolay bulurum.							

EK 3: Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği

1.BÖLÜM

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayanı seçerek üzerine (x) işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeksizin, genel olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

1. Hiç
2. Biraz
3. Oldukça
4. Tümüyle

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç	Biraz	Oldukça	Tümüyle
1.Çabuk parlarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
2.Kızgın mizaçlıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)
3.Öfkesi burnunda bir insanım	(1)	(2)	(3)	(4)
4.Başkalarının hataları, yaptığın işi yavaşlatınca kızarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
5.Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.	(1)	(2)	(3)	(4)
6.Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
7.Öfkelendiğimde ağzıma geleni söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
8.Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir.	(1)	(2)	(3)	(4)
9.Engellendiğimde içimden birilerine vurmak gelir.	(1)	(2)	(3)	(4)
10.Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.	(1)	(2)	(3)	(4)

II.BÖLÜM

YÖNERGE: Herkes zaman zaman kızgınlık veya öfke duyabilir. Ancak, kişilerin öfke duygularıyla ilgili tepkileri farklıdır. Aşağıda, kişilerin öfke ve kızgınlık tepkilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri göreceksiniz. Her bir ifadeyi okuyun ve öfke ve kızgınlık duygunuzda genelde ne yaptığınızı düşünerek o ifadenin yanında sizi en iyi tanımlayan sayının üzerine (x) işareti koyarak belirtin. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeyin.

1. Hiç
2. Biraz
3. Oldukça
4. Tümüyle

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA....

Sizi ne kadar tanımlıyor?

	Hiç	Biraz	Oldukça	Tümüyle
11. Öfkemi kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
12. Kızgınlığımı gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)
13. Öfkemi içime atarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
14. Başkalarına karşı sabırlıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)
15. Somurtur ya da surat asarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
16. İnsanlardan uzak dururum.	(1)	(2)	(3)	(4)
17. Başkalarına iğneli sözler söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
18. Soğukkanlılığımı korurum.	(1)	(2)	(3)	(4)
19. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)
20. İçin için köpürür ama gösteremem.	(1)	(2)	(3)	(4)

	Hiç	Biraz	Oldukça	Tümüyle
21. Davranışlarımı kontrol ederim.				
22. Başkalarıyla tartışırım.				
23. İçimde, kimseye söylemediğim kinler beslerim.				
24. Beni çileden çıkaran her neyse saldırırım.				
25. Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim.				
26. Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm.				
27. Belli ettiğimden daha öfkeliyim.				
28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.				
29. Kötü şeyler söylerim.				
30. Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım.				
31. İçimden insanların fark ettiğinden daha fazla sinirlenirim.				
32. Sinirlerime hâkim olamam.				
33. Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim.				
34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.				